

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ФАКУЛЬТЕТ ІСТОРІЇ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан факультету історії та
міжнародних відносин

доц. Віталій АНДРЕЙКО

30» 06 2023 року

ПРОГРАМА

**КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

Рівень вищої освіти	перший
Галузь знань	01 Освіта / Педагогіка
Спеціальність	014 Середня освіта
Предметна спеціальність	014.03 Середня освіта.Історія
Освітня програма	Історія
Статус дисципліни	обов'язкова
Мова навчання	українська

Ужгород – 2023

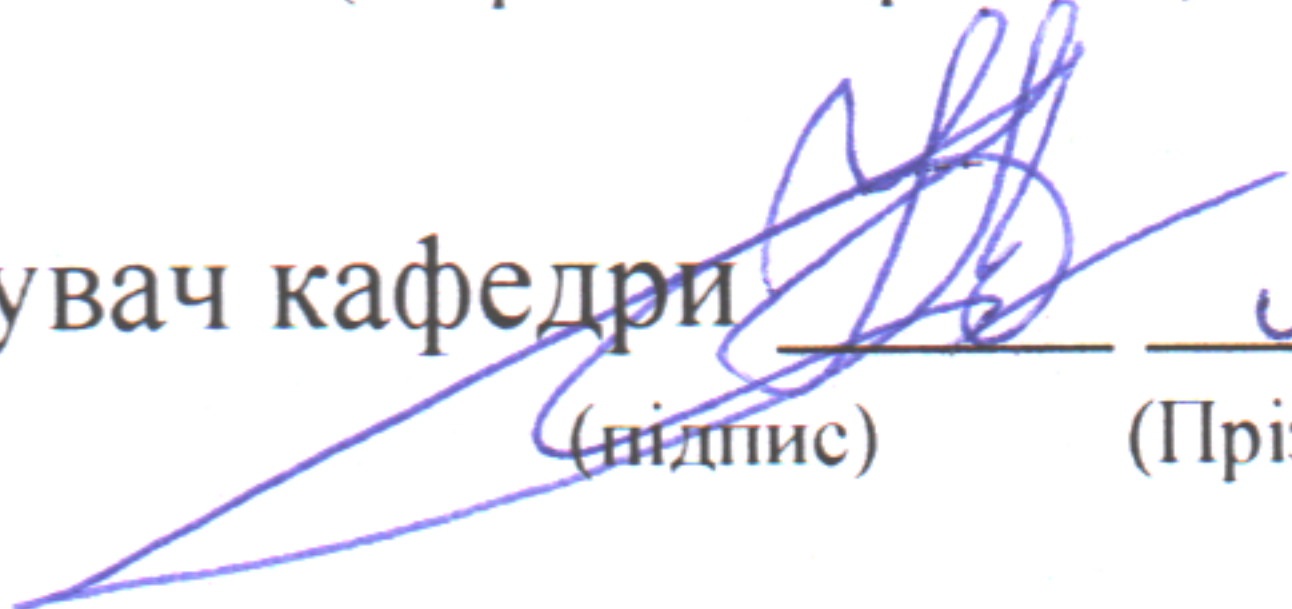
Програма комплексного атестаційного екзамену зі спеціальності для здобувачів вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка спеціальності 014 Середня освіта (Історія) предметної спеціальності 014.03 Історія освітньої програми Історія.

Розробники: Ліхтей І.М., кандидат історичних наук, доцент, зав. кафедри Античності, Середньовіччя та історії України домодерної доби;
Шніцер І.О., кандидат історичних наук, доцент, зав. кафедри модерної історії України та зарубіжних країн;
Міщанин В.В., доктор історичних наук, професор модерної історії України та зарубіжних країн.

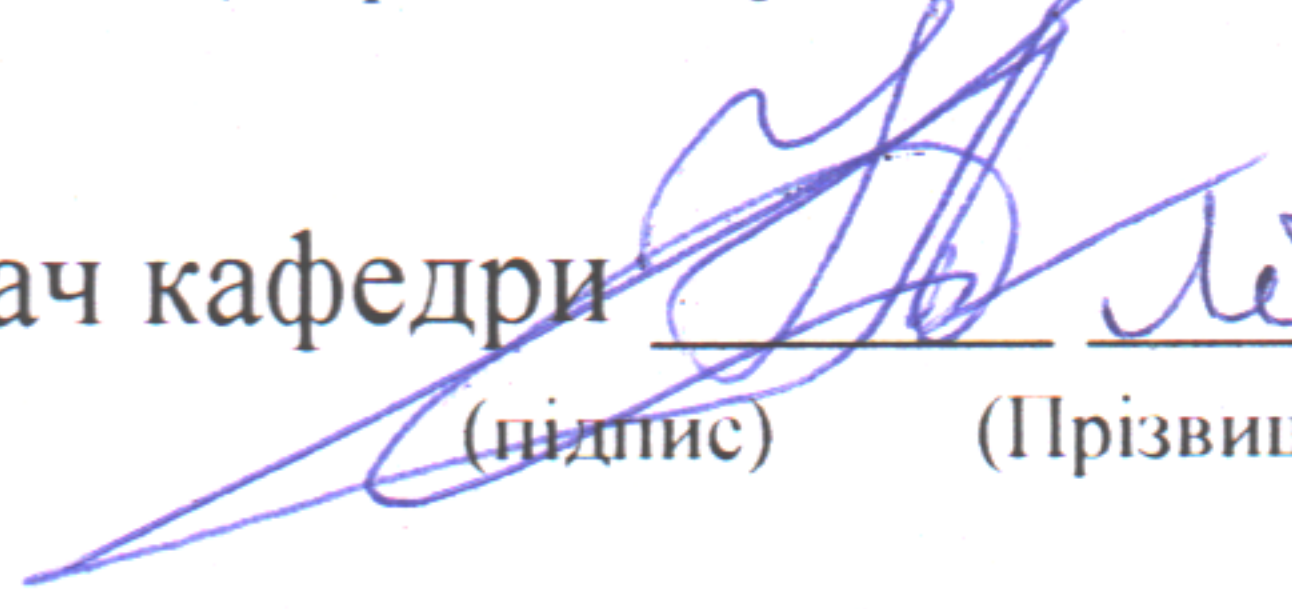
Схвалено Науково-методичною комісією факультету історії та міжнародних відносин,
протокол № 8 від «30» _____ 06 _____ 2023 р.,
Голова науково-методичної комісії _____ доц. Світлана МИШКО

**Результати перегляду
робочої програми навчальної дисципліни**

Робоча програма перезатверджена на 2024/2025 н.р. без змін; зі змінами (Додаток__).
(потрібне підкреслити)

протокол № 11 від «26» 06 2024 р. Завідувач кафедри Ліхтей І.М.
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 2025/2026 н.р. без змін; зі змінами (Додаток).
(потрібне підкреслити)

протокол № 11 від «26» 06 2025 р. Завідувач кафедри Ліхтей І.М.
(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток __).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Робоча програма перезатверджена на 20__ / 20__ н.р. без змін; зі змінами (Додаток).
(потрібне підкреслити)

протокол № __ від «__» _____ 20 __ р. Завідувач кафедри _____

(підпис) (Прізвище ініціали)

Додаток 1
(Додати в розділ)

**МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО
АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

Критерії оцінювання

Комплексний атестаційний екзамєн зі спеціальності на здобуття ОС «бакалавр» оцінюється за шкалою від 0 до 100 балів. Максимальна оцінка за відповідь на завдання екзамєну складає 100 балів. Кожен здобувач отримує екзамєнаційний білет, який складається із 4-ох питань (всесвітня історія, історія України, методика навчання історії) та практичного завдання. Усі питання у білеті є рівнозначними.

Розроблені критерії дають можливість:

- адекватно оцінити виконання студентами питань усного екзамєну;
- виявити якісний рівень засвоєння теоретичних знань і сформованості вмінь, передбачених програмою;
- зробити відповідний загальний висновок про рівень сформованості професійних компетентностей та практичних навичок, про їхню готовність творчо здійснювати фахову діяльність.

Оцінка за шкалою ECTS	Кількість балів	Оцінка за національною шкалою	Критерії знань
A	90-100	відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить джерела інформації, використовує набуті знання та вміння в нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розвиває власні обдарування й нахили.
B	82-89	добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи та задачі в стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна.
C	74-81		Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача, в цілому самостійно застосовувати її на практиці, контролювати власну діяльність, виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи на підтвердження певних думок.
D	64-73	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання та розуміння основних положень, з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих.
E	60-63		Студент володіє матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на продуктивному рівні.
FX	35-59	незадовільно	Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу.
F	0-34		Студент володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання та відтворення окремих фрагментів, елементів, об'єктів.

**ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО
ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ**

ПРАКТИЧНЕ ЗАВДАННЯ

На одне з питань екзаменаційного білету підібрати інтерактивні вправи АБО скласти план-конспект уроку за структурою: тема, мета і завдання, структура, форма проведення, обладнання.

ВСТУП

Комплексний атестаційний екзамен зі спеціальності містить програмний матеріал із таких навчальних дисциплін, як «Палеоісторія», «Історія та культура Стародавнього Сходу», «Історія та культура Античності», «Історія та культура західноєвропейського Середньовіччя», «Історія та культура країн Центрально-Східної Європи у добу Середньовіччя», «Історія та культура середньовічного Сходу та Африки», «Історія та культура країн Західної Європи та Америки нового часу», «Історія та культура країн Центрально-Східної Європи доби нового часу», «Історія та культура країн Азії та Африки нового часу», «Історія та культура країн Західної Європи та Америки новітнього часу», «Історія та культура країн Центрально-Східної Європи новітнього часу», «Сучасна історія країн Західної Європи та Америки», «Давні цивілізації на території України», «Історія середньовічної України», «Історія ранньомодерної України», «Історія України нового часу», «Історія України новітнього часу», «Історія сучасної України», «Історія української культури», «Методика викладання історії в школі».

Програмний матеріал хронологічно охоплює період від зародження людського суспільства до формування сучасного глобального світу.

Програму комплексного атестаційного екзамену зі спеціальності укладено відповідно до навчального плану підготовки студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014.03 Середня освіта. Історія.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ТА КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

Метою комплексного атестаційного екзамену зі спеціальності є оцінити:

- теоретичні знання здобувача на предмет його орієнтації в історичному процесі від найдавніших часів до сучасності;
- науковий історичний світогляд;
- уміння і навички щодо практичного застосування набутих знань;
- здатність аналізувати основні закономірності історичного розвитку українського народу та народів світу;
- володіння змістом шкільного курсу історії та основами методики викладання історії;
- фактичні знання з історії, які необхідні для провадження якісного навчального дискурсу в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти, а також є базовими для успішного продовження навчання в магістратурі.

Комплексний атестаційний екзамен зі спеціальності покликаний визначити та оцінити рівень теоретичної і практичної підготовки студентів до професійної діяльності, а саме – викладання історії України та всесвітньої історії в закладах загальної середньої та фахової передвищої освіти.

Основні завдання комплексного атестаційного екзамену зі спеціальності передбачають:

- знання концептуальних засад та методологічних підходів під час викладання історії України та всесвітньої історії;
- сформованість у студентів цілісної картини цивілізаційного розвитку людства (від найдавніших часів до початку XXI ст.);
- уміння висвітлити економічний, політичний, соціально-культурний розвиток України та інших країн і регіонів світу;
- розуміння ролі окремих історичних осіб, політичних партій, громадських рухів та організацій в історичному процесі;
- здатність до самостійного аналізу історичних процесів, відслідковування хронологічних, причинно-наслідкових зв'язків;
- повагу до основоположних цінностей сучасної цивілізації: прав людини, толерантності, демократії, раціоналізму.
- здатність аналізувати зміст і ефективність методичних ідей і прийомів навчання в закладах освіти;

- визначати цілі вивчення та шляхи реалізації внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків, практичної спрямованості у діяльності вчителя історії;
- застосовувати на практиці можливі методичні варіанти вивчення окремих питань шкільного курсу історії України та всесвітньої історії;
- здатність мислити творчо й креативно на уроках історії;
- сформованість умінь, необхідних для ефективної організації навчально-виховного процесу в сучасній загальноосвітній школі.

Компетентності

Відповіді студентів повинні продемонструвати такі *вміння та навички*:

- знати концептуальні підходи до вивчення і висвітлення історії України та всесвітньої історії, орієнтуватися в історичних подіях, критично осмислювати минувшину інших народів;
- відслідковувати закономірності розвитку України та країн світу;
- розуміти головні тенденції формування індустріальної цивілізації, її характерні риси;
- знати найважливіші історичні факти і події, що пов'язані зі соціальним, політичним, економічним та культурним розвитком України та зарубіжних країн;
- простежувати міжпредметні зв'язки;
- усвідомлювати значення світової історичної спадщини;
- уміти ефективно втілювати в навчальний процес нові методичні ідеї та прийоми;
- визначати практичну спрямованість, цілі вивчення та шляхи реалізації внутрішньопредметних та міжпредметних зв'язків;
- показувати усі можливі методичні варіанти вивчення окремих питань шкільного курсу історії;
- визначати форми класної, позакласної та позашкільної роботи з історії;
- відтворювати отриману під час вивчення історії України та всесвітньої історії інформацію щодо історичних фактів, подій і процесів, аналізувати історичні ситуації, характеризувати знакові історичні постаті;
- опрацьовувати джерела та навчальну і наукову літературу з всесвітньої історії, аналізувати отриману інформацію і робити самостійні висновки;
- визначати пріоритетні напрямки внутрішньо- та зовнішньополітичного вектору світових держав;
- застосовувати історичні знання для аналізу проблем світового розвитку від зародження людського суспільства до сучасності;
- використовувати фахові знання у професійній діяльності вчителя;
- аналізувати джерела та сучасну історичну літературу, як суто наукового, так і навчального спрямування;
- Знати та розуміти навчальну програму з історії для того чи іншого класу, співвідносити мету і завдання вивчення історії з цілями і завданнями вивчення кожної навчальної теми;
- визначити теми, педагогічні завдання, типи і орієнтовні дати окремих уроків у певному класі з опором на річний план, виходячи з рівня підготовленості учнів, їх індивідуальних особливостей та загалом можливостей школи;
- осмислювати та проектувати зміст кожного уроку;
- аналізувати підручники, посібники, дидактичні матеріали, методичну літературу для цілей проектування цілісного навчально-виховного процесу;
- обмірковувати важливість проведення того чи іншого позакласного заходу з історії, а відтак формулювати його мету й завдання;
- вести предметний гурток, за потреби додатково займатися з учнями, які потребують консультації з тих чи інших питань навчального предмету.

Програмні результати навчання.

У результаті вивчення циклу навчальних дисциплін із всесвітньої історії, історії України та методики викладання історії студент:

- пояснює та аналізує суспільні явища, процеси й тенденції у державі та світі, концепцію сталого розвитку людства;
- планує й здійснює освітній процес з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей здобувачів загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, забезпечує розвиток пізнавальної діяльності здобувачів, здійснює мотивацію до навчання, застосовує диференціацію навчання;
- знає та розуміє принципи, форми, сучасні методи, методичні прийоми навчання предмету історії в закладах загальної середньої освіти та фахової передвищої освіти;
- організовує освітній процес із використанням інформаційних та комунікаційних технологій в тому числі в умовах дистанційного навчання, розвиває у здобувачів загальної середньої освіти, навички безпечного використання цифрових технологій та сервісів;
- планує та організовує освітній процес у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, позаурочні й позашкільні заняття та заходи, використовуючи різні організаційні форми навчання, сучасні методи і методики та типи занять, із дотриманням принципу науковості та вимог нормативних документів;
- уміє використовувати інструменти демократичної правової держави у професійній та громадській діяльності;
- застосовує методи та прийоми навчання, інновації, міжпредметні зв'язки у професійній діяльності у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти, здатний оцінювати результати їх застосування;
- володіє формами та методами виховання учнів на уроках історії і в позакласній роботі, уміє відстежувати динаміку особистісного розвитку дитини;
- уміє працювати із джерелами інформації, інтегрувати їх зміст, визнавати й сприймати різноманітність критичного аналізу і оцінок історичних джерел;
- здатний цінувати розмаїття та мультикультурність, керуватися в педагогічній діяльності етичними нормами, принципами толерантності, діалогу й співробітництва, проектувати психологічно безпечно й комфортно освітнє середовище у закладах загальної середньої освіти, враховуючи особливості національних спільнот;
- усвідомлює цінність захисту незалежності, територіальної цілісності та демократичного устрою України;
- уміє організувати освітній простір із дотриманням принципів універсального дизайну, безпечно проектує навчальний простір у закладах загальної середньої освіти, фахової передвищої освіти спільно зі здобувачами з урахуванням їхніх вікових особливостей, інтересів і потреб;
- характеризує об'єктивно й неупереджено історичні події та постаті різних історичних періодів;
- уміє раціонально організувати власну діяльність та ефективно використовувати час, працювати у команді, креативно підходити до вирішення професійних та соціально значущих проблем;
- здатний знаходити оригінальні рішення, спрямовані на розв'язання педагогічних завдань у закладах середньої освіти;
- знає та розуміє історіографію для аналізу сучасних наукових дискусій із проблем вітчизняної та всесвітньої історії;
- знає історичні особливості розвитку регіонів України, реалізовує краєзнавчий підхід на уроках історії, у позакласній та позашкільній роботі з учнівською молоддю.
- уміє орієнтуватися в науковій періодизації, порівнювати історичні процеси вітчизняної та всесвітньої історії, виявляти тенденції міжнародних відносин, пов'язані з геополітичними чинниками;
- уміє використовувати новітні методологічні підходи у навчальній та професійній діяльності: цивілізаційний, аксіологічний, культурологічний, антропологічний, багатофакторний.

ПРОГРАМА КОМПЛЕКСНОГО АТЕСТАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ

СТАРОДАВНІЙ СВІТ

ПАЛЕОІСТОРІЯ

Вступ до палеоісторії. Періодизація та хронологія палеоісторії. Поняття «палеоісторія». Місце палеоісторії в історії людства. Предмет та завдання історії первісного суспільства. Класифікація джерел. Уявлення про первісність в добу античності, Середні віки на арабському сході, добу Відродження. Великі географічні відкриття і розширення та накопчення етнографічних знань. Зародження еволюційного розуміння первісності. Первісність очима просвітителів. Поява еволюційної теорії та її розвиток. Особливості хронології і періодизації історії первісного суспільства. Геологічна періодизація. Розробка археологічної періодизації. Характер і зміст палеоліту, мезоліту, неоліту, енеоліту, бронзи і раннього заліза, визначення їх хронологічних рамок. Розробка антропологічної періодизації. Сучасні культурно-антропологічні періодизації за типом общин та за типом політичного устрою. Періодизація історії первісного суспільства, запропонована С.П.Толстовим. Періодизація Г.Чайдла. Періодизація Л.Моргана.

Антропогенез. Від перших приматів до появи homo sapiens. Поняття антропогенезу. Дарвін про походження людини. Неодарвінізм та креаціонізм. Мутаційна теорія. Місце людини в тваринному світі, проблема виділення людини із світу тварин. Еволюційна історія приматів. Критерії людини: культурні та біологічні підходи. Перші знахідки решток викопних мавп – дріопітеків, проконсулів, рамапітеків. Австралопітеки: навколишнє середовище, походження, видова диференціація, способи виживання. Поява прямоходіння та знаряддевої діяльності. Homo habilis та епоха обдувай. Прабатьківщина людства. Архантропи (Homo erectus): фізіологічні особливості та різновиди. Розширення ойкумени. Неандертальці та епоха мустьє. Час і місце формування неантропів (Homo sapien). Фізичний тип неантропа. Виникнення рас та основні чинники расогенезу. Расовий поділ населення Землі в часи пізнього палеоліту-мезоліту. Розселення неантропів і розширення ойкумени.

Соціогенез. Праобщина, раньопервісна та пізньопервісна общини. Джерела до вивчення походження людського суспільства. Зародження і розвиток суспільного виробництва. Найдавніші форми організації австралопітеків, homo primigenius, homo habilis. Праобщина, її внутрішня структура та взаємовідносини між її членами. Перша форма «готового» суспільства – родова община. Виникнення екзогамії та дуальної організації суспільства. Перехід до пізнього палеоліту і завершення процесу становлення людини сучасного типу. Природне середовище часів існування раньопервісної общини. В'юрмське зледеніння та розселення тваринного світу. Соціально-економічні відносини в раньопервісній общині. Структура раньопервісної общини. Структура пізньопервісної общини. Природне середовище часів існування пізньопервісної общини. Соціально-економічні відносини в пізньопервісній общині. Особливості сімейно-шлюбних відносин праобщини. Шлюб і сім'я в раньопервісній общині. Сімейно-шлюбні відносини пізньопервісної общини. Еволюція сім'ї та шлюбу.

Політогенез. Розпад первісного суспільства та зародження цивілізацій. Передумови розкладу первісного суспільства: поява надлишкового продукту. Диференціація власності, формування сімейної власності, дарообмін і розвиток престижної економіки.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА СТАРОДАВНЬОГО СХОДУ

Стародавній Єгипет. Природні умови та географічне положення Єгипту. Періодизація історії Стародавнього Єгипту. Єгипет у період Раннього і Середнього Царств. Особливості економічного, соціального і політичного життя країни. Утворення централізованої єгипетської

держави у III тис. до н.е. Фараон та його деспотична влада. Державний апарат, його основні відомства. Система обожнення фараона та його влади. Роль жрецтва в суспільстві. Єгипет в період Нового та Пізнього Царств: особливості економічного, соціального і політичного розвитку Єгипту в VII-VI ст. до н.е. Культура стародавнього Єгипту.

Месопотамія. Географічне положення країни. Періодизація стародавньої історії Месопотамії. Проблеми хронології. Месопотамія в архаїчний період. Найдавніші держави Шумеру і Аккаду. Політична історія шумерських міст-держав в ранньодинастичну епоху. Особливості їх соціального розвитку. Політична роздрібленість Месопотамії на початку II тис. до н.е. Піднесення Вавилону. Законодавство Хаммурапі. Політичний устрій Вавілонії. Послаблення Вавілонської держави після смерті Хаммурапі. Месопотамія у період Новоасирійського і Нововавилонського царств. Соціально-економічний розвиток та політичний устрій Ассирійської імперії. Розквіт Нововавилонського (Халдейського) царства за Навуходоносора II. Царювання Набоніда і завоювання країни персами. Вавілонія у складі Персидської імперії. Культура народів стародавньої Месопотамії.

Мала Азія і Закавказзя. Хронологія та періодизація стародавньої історії Малої Азії.

Хеттське царство: соціально-економічний розвиток; формування класових відносин у Малій Азії в II тис. до н.е.; особливості політичного устрою хеттської держави; загибель Хеттської держави у VII ст. до н.е. під ударами «народів моря». Релігія, міфологія та література хеттів. Науково-практичні знання. Архітектура та мистецтво. Держави західного регіону Малої Азії та Закавказзя II-I тис. д.н.е. Троянське царство, його розквіт та загибель. Фрігійське царство, його боротьба з киммерійцями та ассирійцями. Розпад Фрігійської держави на межі VIII-VII ст. до н.е. Утворення Лідійського царства, особливості його соціально-економічного розвитку та політичного устрою. Ванське царство (Урарту) і держави Закавказзя. Виникнення держави Урарту - Ванського царства. Боротьба Урарту з Ассірією. Занепад і загибель Урарту. Особливості соціально-економічного розвитку та політичного устрою Урарту. Культура Урарту.

Східне Середземномор'я. Аравія. Географічне положення Східного Середземномор'я. Найдавніший період історії Східного Середземномор'я (VIII-IV тис. до н.е.). Нашестя «народів моря». Розквіт Фінікії та Сирії у I тис. до н.е. Утворення Ізраїльсько-Іудейського царства, його розквіт за Давида та Соломона. Південно-палестинські царства Аммон, Моав, Едом. Східне Середземномор'я під владою ассирійських, нововавилонських і персидських царів. Географічне положення і природні умови Аравійського півострова. Північноаравійські племена і ранні державні утворення. Південноаравійські держави, особливості їх господарського життя, суспільного устрою, політичної структури. Значення родоплеменного укладу в їх суспільному розвитку.

Найдавніші цивілізації Ірану. Середня Азія. Географічне положення Ірану та Середньої Азії. Елам і Мідія - найдавніші держави Ірану. «Світова» перська держава у VI-IV ст. до н.е. Особливості соціально-економічного розвитку та політичного устрою Персидської держави у VI-IV ст. до н.е. Причини неміцності «світової» держави Ахеменідів. Стародавні іранські культури. Ранній зороастризм. Середня Азія у III-I тис. до н.е. Утворення Бактрійського царства. Боротьба середньоазійських племен з персидською експансією і включення їх до складу Ахеменідів. Історичні наслідки ахеменідського завоювання. Середня Азія в складі держави Селевкідів. Греко-Бактрійське царство. Утворення Кушанської держави, її взаємозв'язки з Індією, Парфією, Китаєм. Виникнення Парфянського царства, його експансія на захід.

Стародавня Індія. Географічне положення і природно-кліматичні зони Індостану в давнину. Хронологія та періодизація староіндійської історії. Виникнення найдавнішої (Індської) цивілізації, основні її центри (Мохенджо-Даро і Харappa). Індія у «ведійський період». Індія в «буддійський період». Індія в «класичний період». Стародавній Шрі Ланка (Цейлон). Релігійні системи стародавньої Індії: ведизм, буддизм, індуїзм, їх еволюція, соціальна та екологічна етика. Культура стародавньої Індії.

Стародавній Китай. Географічне положення Китаю. Найдавніві китайські держави: Шан-Інь і Західне Чжоу. Китай у період Східного Чжоу. Перша централізована держава в Китаї - Імперія Цінь: посилення царства Цінь, завоювання ним інших китайських царств і створення першої

китайської імперії. Виникнення і розвиток імперії Хань: соціально-економічний розвиток. Політичний устрій. Міжусобиці та загибель імперії Хань. Культура стародавнього Китаю.

Стародавня Японія. Географічне положення і природні умови Японії в давнину. Етногенез населення. Японія доби дзьомо. Зародження раньодержавних утворень (епоха яйої). Поширення в Японії буддизму. Культура стародавньої Японії.

ІСТОРИЯ ТА КУЛЬТУРА АНТИЧНОСТІ

Греція в крито-мікенський та гомерівський періоди (II - початок I тис. до н. е.). Поняття «античність». Хронологічні і географічні рамки античної цивілізації. Відкриття Г.Шлімана та А.Еванса. Хронологія крито-мікенської епохи. Критська (мінойська) цивілізація. «Палацові» держави. Занепад критської цивілізації. Ахейська (мікенська) цивілізація, її головні центри. Структура ахейського суспільства, державне управління. Троянська війна. Дешифрування лінійного письма В. Причини падіння мікенської цивілізації. «Темні століття». Поєми Гомера. Заняття людей гомерівської доби. Структура суспільства. Організація влади та військо. Життєвий устрій.

Архаїчна Греція (VIII-VI ст. до н. е.): політичний, соціально-економічний та культурний розвиток. Рання історія Афінів. Характерні риси афінського поліса. Положення в Атиці на рубежі VII-VI ст. до н.е. Діяльність Солон і її історичне значення. Старша тиранія: причини і суть. Характер діяльності тиранів. Культурна політика тиранів. Тиранія Пісистрата і Пісистратидів в Афінах. Реформи Клісфена і складання афінської демократії.

Рання Спарта. Спартіати і ілоти. Проблема «Лікургового законодавства». «Архаїчна революція» та її причини. Демографічний вибух. Розвиток економіки. Поява монети. Зрушення у військовій справі (фаланга гоплітів). Виникнення міст в Греції. Формування держави у формі поліса. Основні риси полісного типу державності. Поняття полісного громадянства. Поліс і місто. Автаркія. Розміри полісів. Аристократія і демос. Формування класичного рабства, його основні риси. Велика грецька колонізація: причини, напрями, значення.

Початок класичної епохи. Греко-перські війни. Греція до початку V ст. до н.е. Перська держава Ахеменідів. Причини і характер греко-перських війн. Співвідношення сил. Іонійське повстання. Мільтіад і Марафонська битва. Фемістокл і утворення афінського флоту. Еллінський союз. Похід Ксеркса 480-479 рр. до н.е. і розгром перського війська. Подальший характер війни. Створення Делоського морського союзу. Останній період греко-перських війн. Кімон і Калліїв мир. Причини і значення перемоги греків.

Державний устрій класичних Афінів і Спарті. Афінська морська держава: принципи організації, статус союзних полісів. Розквіт афінської демократії. Органи полісного управління: еклесія, Рада п'ятисот, магістрати (стратегі, архонти та ін.), геліея. Афінське громадянство і його соціальні прошарки. Аристократія в демократичному полісі. Літургії. Соціальна політика демократії. Метеки. Раби. Відмінність античних демократій від сучасних. Державний устрій Спарті: царська влада, герусія, колегія ефорів, апелла. Принципи організації спартанської «общини рівних». Пелопоннеський союз і його структура.

Греція в другій половині V в. до н.е. Пелопоннеська війна та діяльність Перікла в Афінах. Внутрішня і зовнішня політика Перікла. Боротьба Афінів за гегемонію у грецькому світі. Передумови Пелопоннеської війни, її характер, місце в грецькій історії і періодизація. Співвідношення сил, плани воюючих сторін. Основні події першого періоду війни. Нікіїв мир. Війна і ідеологічна криза. Алквіад. Сіцилійська експедиція афінян. Переворот Чотирьохсот. Останній період війни і перемога Спарті. Причини поразки Афінів.

Олександр Македонський і початок епохи еллінізму. Східний похід Олександра, його причини, цілі і характер. Кінець держави Ахеменідів. Похід Олександра до Середньої Азії і Індії. Створення світової держави. Характер влади Олександра. Його політика відносно грецьких полісів і підданих Азії. Загальна оцінка діяльності Олександра Македонського. Розпад держави Олександра. Війни діадохів і утворення елліністичних держав. Поняття «еллінізм». Географічні і хронологічні рамки епохи еллінізму. Найважливіші досягнення еллінізму.

Елліністичні держави. Держава Селевкідів. Поліс і царська влада. Єгипетська держава Птолемеїв і роль місцевих традицій в ній. Пергамське царство. Елліністична Македонія. Балканська Греція в епоху еллінізму. Федеративні утворення. Спарта: реформи Агіда і Клеомена. Малі держави еллінізму (Сіракузи, Родос, Понт, Боспорське царство, Греко-Бактрія і ін.). Утворення Парфянського царства. Зовнішня політика держав еллінізму. Їх ослаблення і перехід під контроль Риму.

Культура Стародавньої Греції. Загальне та особливе в розвитку давньогрецької культури (в порівнянні з культурою народів Стародавнього Сходу). Значення спадщини крито-мікенської епохи. Особливості давньогрецької міфології та релігії. Хтонічний і героїчний періоди розвитку міфології. Сліди фетишизму й анімізму. Міфи про виникнення світу і зміну поколінь богів, про походження людства, про діяння героїв. Основні божества олімпійського пантеону. Храми, оракули, основні релігійні свята. Грецький театр і його роль в суспільному житті поліса. Грецькі трагіки і комедіографи: Есхіл, Софокл, Евріпід, Аристофан. Епічна, дидактична і лірична поезія. Зародження любовного роману. Розвиток філософських шкіл: іонійська натурфілософія, орфіко-піфагорейське вчення, Демокріт, Платон, Арістотель, стоїцизм і кінізм. Соціальні утопії. Ораторське мистецтво. Розвиток наукових знань. Видатні грецькі історики: Геродот, Фулідід, Ксенофонт. Грецька архітектура, скульптура і живопис: зміни стилів у різні епохи.

Рання Римська республіка (V-III ст. до н. е.). Встановлення Республіки. Характер республіканського устрою в Римі. Завоювання Римом Італії (Латинські, Галльські, Самнітські війни, війна з Пірром). Причини могутності Риму. Ситуація усередині римського поліса. Боротьба плебеїв з патриціями, її основні етапи. Сецесії. Підсумки боротьби. Нобілітет і вершництво. Державний устрій Римської республіки. Види коміцій. Роль сенату. Магістрати ординарні і екстраординарні. Римсько-італійський союз. Армія часів Ранняї республіки.

Пунічні війни. Політика Риму на Сході у II ст. до н.е. Причини зіткнення Риму з Карфагеном. Екскурс в історію Карфагена. Перша Пунічна війна і її результати. Друга Пунічна війна. Похід Ганнібала. Військові дії в Італії. Сципіон Старший і перемога Риму. Причини перемоги. Організація перших провінцій. Експансія Риму на Схід. Рим і система елліністичних держав. Союзники і супротивники Риму у грецькому світі. Македонські війни і Сирійська війна. Початок римського панування у Східному Середземномор'ї. Політика Риму по відношенню до Греції. Третя Пунічна війна.

Рим наприкінці II – першої половини I ст. до н.е. Югуртинська війна. Гай Марій і його військова реформа. Боротьба з кимврами і тевтонами. Цивільний конфлікт 100 р. до н.е. Союзницька війна і надання громадянських прав італікам. Перша Мітрідатова війна. Громадянська війна між Марієм і Суллою. Диктатура Сулли. Причини громадянських воєн. Криза римського поліса і її симптоми. Оптимати і популяри. Серторій. Повстання Спартака. Третя Мітрідатова війна. Помпей. Початок політичної діяльності Цицерона і змова Катіліни.

Криза і падіння Римської республіки. Диктатура Цезаря. Початок політичної діяльності Цезаря. Перший тріумвірат: суть і значення. Намісництво Цезаря в Галії. Парфянський похід Красса. «Принципат» Помпея. Громадянська війна 49-45 рр. до н.е. Диктатура Цезаря і її значення для еволюції римської держави. Політичні заходи Цезаря. Березневі іди. Проблема наступника Цезаря. Антоній і Октавіан. Другий тріумвірат. Громадянські війни 30-х рр. I ст. до н.е. Перемога Октавіана та її причини. Підсумки періоду громадянських воєн. Кінець республіканської епохи. Передумови переходу до монархії.

Октавіан Август і народження Римської імперії. Передумови створення імперії: перетворення поліса на середземно-морську державу. Діяльність Августа і встановлення системи принципату. Характер і основи влади Августа. Республіканські структури і зародження бюрократичного апарату. Внутрішня політика Августа. Міжнародне становище Римської імперії. Династія Юліїв-Клавдіїв, її внутрішня і зовнішня політика. Принцепси і сенат. Громадянська війна 68-69 рр. та її наслідки. Династія Флавіїв і її політика.

«Золоте століття» Римської імперії (II ст. н. е.). Династія Антонінів. Війни Траяна. Адріан і перехід до стратегічної оборони. Процвітання Імперії при Антоніні Пії. Принцепси і сенат в II ст. Соціально-економічне становище Римської імперії. Римські провінції, їх статус у складі

держави. Перехід до домінування латифундій. Зміни в положенні рабів. Колони. Панівна верства (столична і провінційна знать). Армія в період принципату. Марк Аврелій: перші симптоми кризи. Коммод і кінець династії Антонінів.

Виникнення та рання історія християнства. Релігійна ситуація в Імперії I-II ст. Криза традиційних полісних релігій. Культ імператорів. Розповсюдження східних культів. Іудейський монотеїзм. Релігійно-політичні течії в Іудеї на рубежі н.е. Проблема виникнення християнства. Джерела з історії раннього християнства. Питання про історичність Ісуса. Ісус і іудейський месіанізм. Нове в проповіді Ісуса. Діяльність і вчення апостола Павла. Ранні християнські общини, їх склад і організація. Перша ересь. Гностицизм. Християни і Імперія. Гоніння на християн.

Криза Римської імперії у III ст. Громадянська війна 193-197 рр., її причини і характер. Септімій Север і бюрократизація управління Імперією. Династія Северів, основи її влади. Едикт Каракалли 212 р. Виникнення держави Сасанідів. Кінець династії Северів. Епоха «солдатських імператорів». Основні прояви кризи III в. Загроза розпаду Імперії, різке ослаблення центральної влади, сепаратизм провінцій. Соціально-економічні, політичні, релігійно-культурні аспекти кризи. Початок виходу з кризи.

Встановлення системи доміную. Імперія у IV ст. Причини встановлення системи доміную. Розклад античних структур і визрівання відносин нового типу. Діоклетіан і реорганізація Імперії на абсолютистських початках. Тетрархія. Реформи Діоклетіана. Константин I і завершення формування системи доміную. «Закріпачення» населення Імперії. Перенесення столиці до Константинополя. Релігійна політика Константина. Проголошення християнства державною релігією. Перші вселенські собори. Аріанство і нікейський символ віри. Римська імперія після смерті Константина. Юліан і спроба язичницької реставрації. Початок Великого переселення народів. Війна з готами. Феодосій. Поділ Римської імперії на Західну і Східну (Візантію).

Падіння Західної Римської імперії. Західна Римська імперія у V в. Ослаблення і відмирання центральної імперської влади. Формування на території Імперії варварських королівств. Розбіжність інтересів церкви і держави. Занепад армії. Захоплення Рима вестготами. Боротьба з гунами. Позбавлення влади Ромула Августула. Королівство Теодоріха.

Народи Західної Європи на периферії античного світу. Етнічна карта Європи в перші століття після Р.Хр. Кельто-германо-слов'янський регіон. Значення кельтської культурної традиції. Господарське життя і суспільний лад стародавніх германців згідно зі свідченнями римських авторів та за археологічними знахідками. Характер землекористування. Права на землю. Поява майнової нерівності і соціальної диференціації. Еволюція общини. Політичний устрій стародавніх германців. Форма організації влади. Вождівства і племінні союзи. Роль військової аристократії і дружини. Проблематика етногенезу в контексті історії давніх германців. Релігійні вірування давніх германців. Формування племінних союзів. Виникнення нових народностей.

Культура Стародавнього Риму. Загальне та особливе в розвитку давньоримської культури (в порівнянні з культурою Стародавньої Греції). Вплив культури інших народів: етрусків, греків, «варварів» та ін. Особливості давньоримської міфології і релігії. Жрецькі колегії. Культ предків. Історичні перекази. Свята, театральні вистави і гладіаторські бої. Розвиток римської літератури: Лівій Андроник, Плавт, Теренцій, Лукрецій Кар, Катулл, Тібулл, Проперцій, Вергілій, Гораций, Овідій, Петроній, Сенека, Марціал, Ювенал, Апулей, Клавдіан, Намаціан, Авзоній, Симмах і ін. Розвиток філософських шкіл: римський стоїцизм, епікурейство, кінізм, неопіфагореїзм, гностицизм, неоплатонізм, християнська філософія. Лукрецій Кар, Цицерон, Сенека, Епіктет, Марк Аврелій, Плотін, Лактанцій, Іоанн Златоуст, Августин та ін. Ораторське мистецтво. Панегірики. Розвиток наукових знань. Катон, Варрон, Пліній Старший, Цельз, Гален, Клавдій Птолемей та ін. Досягнення юридичної науки. Кодекс Феодосія. Видатні історики: Саллюстій, Тіт Лівій, Тацит, Светоній, Діон Кассій, Євсевій та ін. Римська архітектура, скульптура і живопис: зміни стилів в різні епохи. Найважливіші пам'ятки монументального будівництва: Пантеон, Колізей та ін.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Вступ до історії Середньовіччя. Походження та суть термінів «*середні віки*», «*медієвістика*». Хронологічні рамки історії середніх віків. Історичне поняття «Західна Європа». Формацийний та цивілізаційний підходи до вивчення історії західноєвропейського Середньовіччя. Тлумачення поняття «феодалізм» у зарубіжній та вітчизняній історичній науці. Характерні риси західноєвропейської середньовічної цивілізації. Періодизація історії середніх віків. Специфіка розвитку західноєвропейського суспільства окремі періоди середньовічної історії.

Особливості процесу переселення народів у VI-VII ст. Лангобарди, Гепіди, герули, слов'яни, араби. Загальні результати і значення варварських завоювань. Соціально-політична характеристика варварських державних утворень: Вестготського, Вандальського, Бургундського, Остготського, англо-саксонських, Лангобардського і Франкського королівств на початковому етапі генези феодальних відносин.

Держава франків. Імперія Карла Великого та її розпад. Утворення Франкської держави та розширення її території за правління Хлодвіга. Династія Меровінгів. Франкське суспільство за матеріалами «Салічної правди». Посилення влади майордомів. Піпін Герістальський. Карл Мартел. Бенефіційна реформа Карла Мартела. Піпін Короткий. Союз із католицькою. Імперія Каролінгів та її розквіт за правління Карла Великого. Внутрішня і зовнішня політика Карла Великого. Шляхи формування поземельної й особистої залежності. Каролінзька вотчина. Верденський поділ і розпад імперії Каролінгів.

Західна Європа в IX - XI ст. Франція в IX-XI ст. Прихід до влади Капетингів. Феодальна роздробленість. Королівський домен. Внутрішня політика перших Капетингів. Категорії залежного селянства, форми залежності й повинності. Німеччина в IX-XI ст. Особливості процесу феодалізації. Посилення герцогської влади. Правління Саксонської династії. Слабкість королівської влади за Генріха I. Передумови посилення королівської влади. Політика Оттона I. Політика Оттона III та її наслідки для Німеччини. Правління Франконської династії. Зміцнення Німецької держави в першій половині XI століття. Формування єдиної держави в Англії. Альфред Великий. Скандинавія в раннє Середньовіччя. Побут, звичаї, суспільний устрій скандинавів. Епоха вікінгів. Причини, хід та наслідки походів вікінгів. Держава Кнута Великого. Арабське завоювання і утворення мусульманських держав на Піренейському півострові. Християнські держави Піренейського півострова. Реконкіста.

Візантійська імперія у IV – XI ст. Особливості кризи рабовласництва в Східній Римській імперії. Візантія за правління Юстиніана I Великого. Криза кінця VI – VII ст. Вторгнення слов'ян та їх розселення на території Візантії. Внутрішнє і зовнішньополітичне становище Візантії у VII-IX ст. Іконоборський рух, його соціальна суть і наслідки. Повстання та еретичні рухи. Відновлення іконошанування. Основні категорії селянства. Внутрішня і зовнішня політика імператорів Македонської династії. Візантія і Русь. Послаблення центральної влади в XI ст.

Християнська церква в IV – XI ст. Християнська церква після Міланського едикту. Оформлення інституту папства, причини піднесення римських пап. Лев I. Початок перетворення церкви в великого земельного власника. Місіонерська діяльність. Роль монастирів у збереженні античної спадщини. Оформлення західного чернецтва. Святий Бенедикт. Освіта. Патрімоніум св. Петра. Ідеологічне обґрунтування примату католицької церкви в Європі. Криза римської церкви в IX-X ст., її причини і прояви. Ключійський рух. Гільдебрандт. Церковна реформа та її наслідки.

Культура Західної Європи V – XI ст. Формування системи «семи вільних мистецтв». Культурний діалог античної і варварської традицій. Особливості візантійської культури. «Каролінзьке» відродження. Академія Карла Великого. Інтелектуали Каролінзького відродження. Школи книжкової мініатюри. Альфред Великий і його діяльність в розвитку культури. Академія. Шкільна освіта. Переклади Біблії англосаксонською мовою. Англосаксонська мова в літературі та поезії. «Оттонівське» відродження. Оттон I і Оттон II. Ключійський рух. Одон Ключійський. Ліутпранд. Відукінд. Герберт Орільякський. Гротсвіта Гандерсгеймська. «Школа Рейхенау». Церковне будівництво.

Середньовічне місто. Виникнення середньовічного міста. Основні теорії походження міст: романська, вотчина, маркова, бургова, ринкова; їх розвиток у другій половині XIX – початку XX ст. «Торгова» теорія А. Піренна. Сучасна точка зору на походження феодального міста.

Ранньосередньовічне місто. Проблематика феодального міста. Сутність явища «феодальне місто». Типи феодальних міст. Соціальна характеристика середньовічного міста. Комунальний рух. Основні етапи комунального руху та їх характеристика. Міське ремесло. Причини утворення і еволюція середньовічного ремісничого цеху. Функції цеху. Цеховий примус і замикання цеху. Організація і види міської торгівлі. Форми об'єднання торговців в середні століття. Міжнародна торгівля: торговельні морські басейни і основні напрямки товаропотоків. Монетна справа класичного середньовіччя. Кредит і банківські операції.

Хрестові походи. Причини й передумови хрестових походів. Клермонський собор. Початок хрестоносного руху. Похід бідноти. Перший хрестовий похід феодалів. Держави хрестоносців на Сході. «Єрусалимські ассизи». Військово-чернечі ордени. Італійські міста-держави та їх роль у хрестових походах. Другий і третій хрестові походи. Четвертий хрестовий похід и розгром Візантії. Останні хрестові походи. Занепад хрестоносного руху та його причини. Значення і вплив хрестових походів на розвиток Європи.

Франція в XI–XV ст. Політична роздрібленість в XI – XIII ст. Визвольний рух міст, його роль у формування союзу королівської влади й міського стану. Територіальне розширення королівського домену. Філіпп II Август і Плантагенети. Альбігойські війни. Реформи Людовіка IX. Зростання державного апарату і подальше зміцнення французької монархії. Політика Філіппа IV Красивого. Приєднання Шамапані. Боротьба за Фландрію. Боротьба королівської з папством. Виникнення Генеральних штатів, їх склад і компетенція. Особливості станової структури французького суспільства. Причини й початок Столітньої війни. Поразки при Кресі й Пуатьє. Повстання в Парижі під проводом Етьєна Марселя і Жакерія. Мирний договір у Бретиньї. Карл V Валуа та його реформи. Відновлення Столітньої війни. Народна боротьба проти англійських загарбників. Жанна д'Арк. Завершення війни. Посилення державної централізації. Людовік XI: його боротьба з великими феодалами, економічна політика. Завершення політичного об'єднання Франції.

Англія в XI–XV ст. Нормандське завоювання Англії та його вплив на розвиток англійської держави. Своєрідність васально-ленної системи в Англії. Феодальні усобиці в Англії в першій половині XII в. Правління династії Анжу (Плантагенетів). Політика зміцнення державної влади в другій половині XII століття. Реформи Генріха II Плантагенета. Правління Іоанна Безземельного. «Велика хартія вольностей» та її історичне значення. Політична боротьба в другій половині XIII ст. Баронські війни. Виникнення англійського парламенту, його структура, функції і соціальна сутність. Особливості формування станового представництва в Англії. Політична ситуація в Англії під час Столітньої війни. Рецидив феодальної анархії та її соціальні витoki. Війна Червоної і Білої Троянд. Прихід до влади Тюдорів. Завершення процесу формування національної централізованої держави.

Німеччина в XI–XV ст. Завершення процесу формування феодального ладу. Послаблення центральної влади й політична криза другої половини XI ст. Саксонське повстання. Боротьба за інвеституру. Каносса. Вормський конкордат. Еволюція аграрних відносин у XII–XIII ст. Дифференціація селянства. Особливості соціальної боротьби у селі. Зростання міст. Міста й центральна влада. Міністеріали. Політика імператорів династії Штауфенів. Німецька колонізація на Схід. Італійська політика німецьких імператорів. Німеччина в XIV–XV ст. Причини й наслідки утворення системи територіальних князівств. Утворення і розвиток Швейцарського союзу. Міста й союзи міст у XIV – XV ст. Ганза. Цеховий лад. Зародження мануфактурного виробництва. Німецьке село. Політичний розвиток імперії. Карл IV. «Золота булла» Органи станового представництва. Опозиційні настрої в містах і селянський рух.

Скандинавські країни XI–XV ст. Суспільно-політичний лад скандинавських народів наприкінці раннього Середньовіччя. Особливості формування феодального ладу. Зміцнення королівської влади в Норвегії за правління короля Магнуса Законодавця. Міста і бюргерство. Політична боротьба у Данії, Норвегії і Швеції наприкінці XIII та в XIV ст. Війна Данії з Ганзою. Кальмарська унія.

Країни басейну Середземномор'я в XI – XV ст. Міста-держави Північної Італії. Папська держава. Королівство двох Сицилій в Південній Італії. Німецькі вторгнення на Апеннінський

півострів. Боротьба італійських міст за політичні права. Італія в XIV – XV ст. Встановлення тиранічних режимів. Арабська Іспанія. Арагон і Кастилія, особливості соціально-політичного розвитку. Кортеси. Завершення Реконквісти і утворення Іспанського королівства.

Візантійська імперія наприкінці XI – в середині XV ст. Аграрні відносини й соціальна політика Комнінів. Візантійські міста. Міжнародне становище Візантії. Битва при Маріокефалі. Наростання кризових явищ. Четвертий хрестовий похід і утворення Латинської імперії. Грецькі держави у першій половині XIII ст. Відновлення Візантійської імперії. Михаїл VIII Палеолог. Громадянська війна і повстання зилотів. Ідейно-богословська боротьба в імперії. Ісихазм. Турецькі завоювання на Балканах та в Малій Азії. Завоювання Константинополя турками. Причини падіння Візантійської імперії. Особливості розвитку візантійської культури. «Комнінівське відродження». Нікейський центр відродження еллінської культури і «палеологівський Ренесанс». Вплив культури Візантії на Західну Європу.

Католицька церква наприкінці XI–XV ст. Перемога церкви в боротьбі за інвеституру в Німеччині та Англії. Піднесення папства в XII–XIII ст. Інокентій III. Східна експансія католицької церкви (Східна Європа, Візантія, Близький Схід). Унії з Візантією. Політика папства на Піренейському півострові. Інквізиція. Поява і розвиток «жебрущих» орденів, їх соціальне і ідеологічне значення. Духовно-рицарські ордени і їх взаємини із римським престолом. Поразка папства в боротьбі за інвеституру у Франції. «Авіньйонський полон пап» і «великий розкол». Політичний крах папства наприкінці XV століття. Єретичні рухи. Катари. Вальденси. Патари. Амальрікани. Іоакіміти. Альбігойські війни. Єресі. Апостолики, лолларди, гусити, їх гуманістична соціальна спрямованість.

Культура Західної Європи XI–XV ст. Філософська та історична думка XI–XIII ст. Номіналізм і реалізм в середньовічній філософії. Зародження схоластики. Ансельм Кентерберійський. П'єр Абеляр. Середньовічний гуманізм. Іоанн Солсберійський. Розвиток університетської освіти. Паризькі аверроїсти XIII ст. Альберт Великий і Фома Аквінський. Вчення Роджера Бекона. Міські школи. Західноєвропейська епічна література. Лицарська (куртуазна) культура і література. Міська та селянська література. «Висока» і народна культура. Міський театр XII–XV ст. Шляхи розвитку середньовічної драми. Середньовічне мистецтво. Романська архітектура. Готика. Раннє Відродження в Італії XIV–XV ст. Періодизація італійського Ренесансу. Основні риси культури Відродження. Ранній гуманізм і програма нової культури: Франческо Петрарка, Джованні Боккаччо і Колуччо Салютати. Громадянський гуманізм: Леонардо Бруні та ін. Лоренцо Валла та його етичні концепції. Вчення про людину Леона Баттіста Альберті. Флорентійський неоплатонізм. Антифеодальний характер гуманістичної ідеології. Мистецтво раннього Відродження: Філіппо Брунеллескі, Мазаччо, Філіппо Ліппі. Розвиток наук.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ В ДОБУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ

Перші слов'янські ранньодержавні утворення. Держава Само. Великоморавська держава. Проникнення протоболгар на Балкани, утворення Першого Болгарського Царства, його соціально-політичний розвиток у VIII – XI. Виникнення Хорватської держави. Міста-держави Далмації. Утворення та розвиток Сербської держави. Слов'яно-германське сусідство. Виникнення Давньочеської держави Пршемисловичів та її соціально-політичний розвиток у IX – XII ст. Поява мадярських племен у Подунав'ї. Давньопольська держава П'ястів у X – XII ст..

Чеські землі в XIII–XV ст. Чеське королівство у XIII ст. Пршемисл Отакар I і отримання спадкового королівського титулу. Пршемисл Отакар II, його внутрішня та зовнішня політика. Вацлав II і спроби створення чесько-польсько-угорської імперії. Соціально-економічний розвиток. Міста. Політична ситуація в землях Чеської корони у першій третині XIV ст. Чеські землі за правління Карла IV Люксембурга. Криза чеського суспільства та зародження гуситського руху. Гуситська революція та гуситські війни. Політична боротьба в середині XV ст. Іржі з Подебрад. Суспільно-економічний розвиток Чехії в XV ст. Піднесення міст. Об'єднання чеської і угорської корони під владою Ягелоннів. Формування станової монархії. Чеська середньовічна культура.

Хроніка Козьми Празького. Література. Т.Штитний. Карлів університет. Архітектура й живопис. Розвиток чеської культури в період гуситського руху. П.Хельчицький. Чеський гуманізм. Початок книгодрукування в Чехії.

Польська держава в XIII–XVII ст. Боротьба за відновлення єдиної Польської держави. Внутрішня і зовнішня політика Казимира III Великого. Початок правління династії Ягелоннів. Польська держава за часів Людовіка Анжуйського. Кревська унія. Відносини з Тевтонським орденом. Грюнвальдська битва та її історичне значення. Формування станово-представницької монархії. Соціально-економічний розвиток Польщі. Фільварково-панщинна система. Розвиток міста, ремесла і торгівлі. Політичний розвиток Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Проблема абсолютизму. Вплив ідей Реформації на польські землі. Постанови Тридентського собору. Зовнішня політика Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Люблінська унія. Політична криза 1570-х років. Початок правління династії Ваза. Внутрішня і зовнішня політика Сигізмунда III, Владислава IV та Яна Казимира. Польська культура. Просвітництво. Література та наука. Хроніка Галла Аноніма. Ян Длугош. Краківський (Ягеллонський) університет. Архітектура.

Угорське Королівство у X – XV ст. «Віднайдення батьківщини». Набіги угорців на території Західної Європи. Виникнення ранньофеодальної держави. Іштван I. Династія Арпадовичів. Соціальна структура ранньофеодального суспільства. Внутрішні чвари в XI – XIII ст. «Золота булла» 1222 р. Татарська навала. Зовнішня політика Угорського королівства в XII – XIII ст. Утвердження Анжуйської династії. Її внутрішня і зовнішня політика. Лайош I Великий. Управління Трансильванією. Угорське королівство під владою Люксембургів. Формування станової монархії. Розквіт Угорського королівства за правління Матяша I Корвіна. Угорське королівство на початку XVI ст. Соціально-економічний розвиток. Селянська війна 1514 р. під проводом Дьордя Дожі. Битва під Могачем і розпад Угорського королівства. Культура Угорщини.

Держави і народи на Балканах і в Подунав'ї у XII - XVII. Друге Болгарське Царство, його соціально-політичний розвиток і культура. Сербська держава у XIII–XV ст. Боснійська держава у XIII–XIV ст. Чорногорія. Унія Хорватського та Угорського королівств. Особливості розвитку міст-держав Далмації. Дубровницька Республіка. Виникнення Волоського та Молдовського князівств. Албанські князівства XIII–XV ст. Південно-слов'янські землі під владою Османської імперії. Розвиток культури. Розквіт сербської писемності при Неманичах. Сербський епос. Сербська архітектура та образотворче мистецтво. Хорватська історична література. Фома Сплітський. Архітектурні пам'ятки. Дубровницька література. Архітектура міст Далмації. Вплив ідей гуманізму на культурний розвиток південнослов'янських народів.

Московська держава. Володимиро-Суздальське князівство. Великий Новгород. Монгольська навала і встановлення золотоординського іга. Невська битва та Льодове побоїще. Початок об'єднання руських земель навколо Москви. Боротьба за визволення з-під влади Золотої Орди. Дмитрій Донської. Посилення Московської держави у XV ст. Державне управління і суспільство. Іван IV Грозний. Опричнина. «Смутний час». Розвиток культури.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА СЕРЕДНЬОВІЧНОГО СХОДУ

Арабський халіфат (VI – XIII ст.). Аравія на світанку середньовіччя. Заняття населення та суспільний устрій арабів VI – VII ст. Розвиток міст і міжнародної торгівлі. Культура доісламської Аравії. Пророк Мухаммед і утвердження ісламу. Релігійна ситуація в Аравії. Виникнення ісламу, його соціальна роль. Мухаммед. Коран. Утворенім єдиної арабської держави. Арабські завоювання: їх причини та наслідки. Організація управління на захоплених територіях. Халіфат Омейядів. Громадянська війна та утворення халіфату Омейядів. Державний устрій Дамаського халіфату. Виникнення течій в ісламі. Друга громадянська війна. Халіфат Аббасидів. Утворення халіфату Аббасидів. Соціально-економічний та державний устрій. Аграрні відносини в Халіфаті. Зростання мусульманського церковного землеволодіння (вакф). Розвиток ремесла, міст і торгівлі. Морські експедиції арабів. Народні рухи. Розпад Багдадського халіфату. Сельджуцьке завоювання. Монгольська навала та її наслідки. Культура Арабського халіфату. Поширення наукових знань. Дім

Мудрості. Арабська література. Збірник казок «Тисяча й одна ніч» Особливості архітектурного будівництва. Особливості арабської культури в різних країнах.

Китай в XI – XVII ст. Чинники формування середньовічного китайського етносу. Риси китайсько-конфуціанської цивілізації. Крах давньокитайської імперії Хань на початку середньовіччя. Троєцарство. Заснування всекитайської імперії Цзінь. Запровадження державної надільної системи. Китай в епоху « південних династій» і « варварських держав» (IV – VI ст.). Китай за правління династії Суй. Синкретичний характер китайської держави за правління династії Тан. Реформи Ян Яня. Селянська війна IX ст. в Китаї: її етапи, рушійні сили та ідеологія. Боротьба політичних угруповань і спроби реформ в Сунському Китаї. Діяльність Ван Аньші. Монгольське завоювання Китаю і утворення імперії Юань Боротьба китайського народу проти монголів і створення імперії Мін. Чжу Юаньчжан. Внутрішньополітична боротьба кінця XIV – кінця XV ст. Соціально-політичний устрій імперії Мін. Селянська війна XVII ст. і манчжурське завоювання Китаю. Культура середньовічного Китаю. Китайський живопис. Золоте століття китайської поезії.

Японія у III – XVII ст. Розпад первіснообщинного ладу і утворення племінного союзу. Правління роду Сога. Проникнення буддизму. Переворот Тайка. Особливості державного устрою у VII-VIII ст. Захоплення влади кланом Фудзівара. Японія в X-XV ст. Розпад надільної системи. Зростання приватних земельних володінь (сьоен). Послаблення влади центрального уряду. Самураї. Виникнення сьогунату Мінамото. Розвиток міст, ремесла і торгівлі. Організація оборони країни проти монгольської навали. Посилення політичної роздробленості. Сьогунат Асикага. Міжусобні війни. Селянські виступи. Повстання в Ямасиро. Зовнішня торгівля і піратство. Становище країни наприкінці XV – на початку XVI ст. Боротьба за об'єднання країни. Діяльність Ода Нобунага і Тойотомі. Хідейосі. Проникнення європейців у Японію. Утворення сьогунату Токугава. «Закриття» країни. Культура Японії. Храмові комплекси. Японська віршована література « танка». Епоха Хейян. Живопис. Обряд чайної церемонії. Ляльковий театр дзьорурі.

Монгольська імперія. Заняття населення та соціальний склад монголів. Утворення монгольської держави. Темучин (Чінгіс-хан). Організація монгольського війська. Монгольські завоювання: їх причини, основні етапи та наслідки. Золота орда. Утворення « світової монгольської імперії» Юань та її державний устрій. Хубілай. Церква в Монгольській імперії. Аграрні відносини. Розвиток міст і торгівлі, фінансово-економічна криза та розпад єдиної Монгольської імперії. Монголія після « епохи великих завоювань». Держава маньчжурів. Створення імперії Цин. Джунгарське (Ойратське) ханство. Монгольська середньовічна культура. Дзанабадзар.

Індія в XI – XVII ст. Економічне і політичне становище Індії у III-VII ст. Імперія Гуптів. Індійська община і касти. Земельні відносини в общині. Вторгнення в Індію гунів-ефталтів і його наслідки. Держава Харші. Держави Північної і Південної Індії в VIII-X ст. Ремесло і торгівля в VI-X ст. Міста раннього середньовіччя. Поширення індуїзму. Проникнення ісламу в Індію. Економічне і політичне становище Індії в XI-XII ст. Індія напередодні ісламського завоювання. Утворення Делійського султанату. Аграрні відносини. Адміністративний устрій. Економічний розвиток Північної Індії в XIII-XV ст. Завойовницька політика делійських султанів. Португальці в Індії. Могольське завоювання. Соціально-політичний устрій « Імперії Великих Моголів». Аграрні відносини. Розвиток ремесла і торгівлі. Реформи Акбара. Імперія Моголів за Джахангіра та Шах Джахана. Правління Аурангзеба. Внутрішня і зовнішня політика. Загострення соціальних протиріч і народні повстання. Діяльність Ост-Індських компаній. Занепад імперії Великих Моголів. Культура середньовічної Індії. Основні релігії: індуїзм, буддизм, іслам, сікхізм, джайнізм, парсизм, бхакті. Сім'я та сімейні відносини. Розвиток науки (Аріябхата). Освіта. Індійська писемність. Поезія та проза. Архітектура та образотворче мистецтво. Музика і театр. Танцювальне мистецтво. Індійська традиційна фізична культура.

Туреччина в XI – XVII ст. Утворення султанату турків-сельджуків. Сельджуцькі завоювання. Державний та соціально-економічний устрій султанату. Монгольська навала та її наслідки. Розпад Сельджуцького султанату. Утворення держави турків-османів. Перші османські завоювання. Політичний устрій. Роль ісламу у формуванні османської держави. Мусульманські духовні ордени. Військово-ленна тімарна система. Турецьке військо. Османські завоювання на Балканах. Навала Тимура. Ангорська битва. Відновлення єдиної Османської держави. Реформи

Мурада II. Завоювання Константинополя. Утворення Османської імперії. Турецькі завоювання XVI ст. Сулейман I. Соціально-економічний та політичний розвиток Османської імперії XVI – XVII ст. Державний устрій Оттоманської Порти. Становище підкорених народів. Загострення внутрішніх протиріч. Розклад тімарної системи. Занепад військової могутності Османської імперії. Середньовічна турецька культура. Релігія. Освіта. Наука. Література. Архітектура і мистецтво. Музична культура.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇНИ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ НОВОГО ЧАСУ

Західна Європа та Америка в XVI – середині XVII ст.

Великі географічні відкриття. Оцінка великих географічних відкриттів в історіографії. Концепція «зустрічі двох світів». Причини та передумови географічних відкриттів. Успіхи в науці і техніці. Засоби морської навігації. Пошуки торгових морських шляхів до Індії та Китаю. Відкриття португальців. Принц Енріке Мореплавець. Плавання Бартоломеу Діаша, Васко да Гама, Педру Алваріша Кабрала. Боротьба з арабами і колоніальні захоплення португальців у Перській затоці, басейні Південних морів та в Індії. Колоніальна політика Португалії. Географічні відкриття і колоніальні завоювання Іспанії. Подорож Христофора Колумба. Відкриття Америки. Перша навколосвітня подорож Фернана Магеллана. Поділи світу між Португалією та Іспанією. Умови Тордесільяського і Лерідського (Сарагоського) договорів. Конкіста. Завоювання Мексики та Перу. Специфіка колоніальної політики Іспанії. Католицька церква в Новому світі. Географічні відкриття другої половини XVI – першої половини XVII ст. Вихід на арену колоніального суперництва Республіки Сполучених провінцій, Англії та Франції. Етно-соціальні та демографічні наслідки колоніальної політики західноєвропейських країн у Новому світі. «Революція цін», її соціальні результати. Значення великих географічних відкриттів. Великі географічні відкриття та колоніальна політика в контексті міжнародних відносин.

Реформація в Європі. Поняття «Реформації». Суть явища. Ідейні витoki та соціально-політичні передумови Реформації. Особливості економічного і політичного становища Німеччини на початку XVI ст. Спроби централізації Священної Римської імперії за Максиміліана I. Соціальна структура суспільства. Різде загострення соціальних протиріч. Селянські виступи кінця XV – початку XVI ст. Католицька церква в Німеччині напередодні Реформації. Опозиція католицизму. Гуманізм в Німеччині та його специфічні риси. Еразм Роттердамський, Йоганн Рейхлін, Ульріх фон Гуттен. Рицарське повстання. Причини його поразки. Основні положення реформаційного віровчення Мартіна Лютера. Неоднорідність Реформації. Формування напрямків Реформації: радикального (народного, селянсько-плебейського), бюргерського, королівського, князівсько-дворянського. Етапи німецької Реформації. Велика селянська війна 1524-1526 рр.: центри виступу, політичні програми, постаті лідерів. Вендель Гіплер. Томас Мюнцер. Поразка селян та її наслідки для Німеччини. Аугсбурзьке віросповідання 1530 р. Філіп Меланхтон. Мюнстерська комуна. Інституційне оформлення протестантського релігійно-політичного табору. Універсалістська політика імператора Карла V та його ставлення до Реформації. Шмалькальденські війни та їхні наслідки. Рішення Аугсбурзького сейму 1555 р. Провал католицько-універсалістського політичного проекту Карла V. Програма секуляризації у протестантських князівствах Німеччини. Завершення процесу формування віросповідних основ лютеранства та церковної структури «аугсбурзького обряду». Анабаптизм. Поширення лютеранства в країнах Європи та зародження інших реформаційних віровчень. Їхні представники, основні вимоги, способи їх виконання. Ульріх Цвінглі та Реформація у Швейцарії. Проповідницька діяльність Жана Кальвіна та зміст його віровчення. Женева при Кальвіні. Історичне значення швейцарської Реформації та її вплив на політичний розвиток країни. Реформація і швейцарська гуманістична культура. Теофраст Бомбаст Парацельс. Королівський варіант Реформації в Англії, країнах Скандинавії, історичні обставини його втілення в життя. Формування англіканської церкви. Пресвітеріанство в Англії та Шотландії, його віровчителі та соціально-політична база. Реформація і релігійні війни у Франції, їхні

соціально-політичні контексти. Контрреформація, або католицька контрреформа. Створення Ордену єзуїтів. Ігнатій Лойола. Тридентський собор 1545-1563 рр., його хід та рішення. «Індекс заборонених книг». Суперництво тенденцій католицького оновлення та повернення до реакції. Релігійний поділ Європи та строкатість конфесійної палітри Німеччини, Швейцарії та інших країн. Релігійна толерантність та релігійне дисидентство.

Історичний розвиток Італійських держав у добу Ренесансу (кінець XV– XVI ст.). Політична мапа Італії наприкінці XV – XVI ст. Відкриття неаполітанської спадщини. Італійські війни 1494-1559 рр., еволюція їхнього змісту та розстановки сил. Економічний розвиток Італії. Розвиток торгово-лихварського капіталу та мануфактурної промисловості.

Причини економічного спаду наприкінці XVI ст. Соціально-політична структура італійських держав. Італійські сеньйорії. Ренесансні «тирани». Папська область. Ренесансні папи. Неаполітанське королівство. Венеціанська олігархічна республіка. Регіональний абсолютизм. Соціальна боротьба. Реформація і контрреформація в Італії. Культура Італії у XV – XVI ст. Гуманізм та його локальні центри. Неоплатонізм та цицероніанізм. Політична думка. Ніколо Макіавеллі, Франческо Гвіччардіні. Соціальна утопія. Томазо Кампанелла. Розвиток натурфілософії та природознавства. Джованні Піко делла Мірандола. Галілео Галілей та Джордано Бруно. Етичні погляди Лоренцо Валли. Жанри літератури. Балтазар Кастільоне про ренесансну соціальну етику. Поетична та літературознавча творчість П'єтро Бембо. Лодовіко Аріосто. Мистецтво Високого Ренесансу. «Титани Відродження». Леонардо да Вінчі. Мікеланджело. Рафаель Санті. Маньєризм та раннє бароко в Італії. Музика і театр, його сюжети, персонажі та жанрові різновиди. Італійська карнавальна культура.

Французька монархія. Кінець незалежності Бургундії. Французька централізована монархія за правління Людовіка XI. Включення Бретонського герцогства до складу монархії Валуа. Економічне відновлення країни після Столітньої війни. Аграрний лад. Мануфактура і цехи. Особливості первісного нагромадження. Соціальна структура суспільства. Феодальна аристократія. Дворянство. Бюргерство. Плебейство. Селянство. Духовенство. Початок формування абсолютизму у Франції. Франциск I. Участь в Італійських війнах. Переслідування протестантів у Франції. Створення гугенотської партії, її соціальний склад. Кальвінізм як ідеологія аристократичної опозиції. Соціально-політичні мотиви діяльності гугенотів та Католицької Ліги у Франції. Королева Катерина Медічі. Початок та етапи гугенотських воєн. Різке загострення релігійно-політичного протистояння. Варфоломійська ніч. «Війна трьох Генріхів». Паризька ліга 1585 р. Загроза іноземної інтервенції. Перемога Генріха Наваррського. Завершення та наслідки гугенотських воєн у Франції. Нантський едикт. Політичні гарантії віротерпимості та гугенотської автономії. Внутрішня і зовнішня політика Генріха IV. Французька монархія в першій половині XVII ст. Теорія «природних кордонів». Активізація колоніальної політики. Кардинал Рішельє – перший міністр Людовіка XIII. Абсолютна монархія і стани французького суспільства. Роль дворянства. Політична консолідація. Війна з гугенотами 1621-1629 рр. та положення Едикту милості. Вплив Ренесансу та раціоналістичних доктрин на культуру Франції в XVI – першій половині XVII ст. Гійом Бюде та його студії з античної літературної та правової класики. Заснування Колеж де Франс. Франсуа Рабле. Сюжети творчості Агриппи д'Обін'є. Філософська думка у Франції. Мішель Монтень. Рене Декарт, його філософські та математичні студії.

Іспанія. Державне об'єднання Арагонського та Кастильського королівств. Відвоювання Гранадського емірату та завершення Реконкісти. Іспанія у складі імперії Карла V Габсбурга. Загострення становища в країні на початку XVI ст. Повстання міських комун Кастилії (комунерос). Причини і наслідки поразки руху. Економічний розвиток Іспанії в XVI ст. і вплив на нього колоніальних захоплень. Места. Державний лад та особливості іспанського абсолютизму. «Імперія, де ніколи не заходить сонце». Вигнання євреїв та морисків. Роль церкви. Іспанська інквізиція. Португалія в XVI ст. Правління Жоана III. Припинення Авіської династії та іспансько-португальська унія. Зовнішня і внутрішня політика Філіпа II. Перемога біля Лепанто. Дон Хуан Австрійський. Посилення деспотичних тенденцій іспанського абсолютизму. Перенесення столиці королівства до Мадриду. Символічне значення Ескоріалу. Економічний занепад Іспанії у другій половині XVI – XVII ст., його причини і прояви. Державні дефолти. Правління останніх королів

Габсбурзької династії. Розквіт фаворитизму. Герцог Лерма. Граф-герцог Оліварес. Відновлення державної незалежності Португалії і приход до влади Браганцької династії. Правління Жоана IV та Педру II. «Війни Реставрації». Втрата Іспанією значення великої держави після Тридцятирічної війни. Конфлікт із Францією. Піренейський мир. Культура Іспанії в X – XVII ст. Іспанський гуманізм. Мовознавчі студії Антоніо Небріхи. Хуан Луїс Вівес. Літературна творчість Мігеля Сервантеса де Сааведри. Іспанська драма. Лопе де Вега. «Золотий вік» іспанського живопису. Художня естетика творів Дієго Веласкеса, Ель Греко, Франсіско Сурбарана та інших митців.

Національно-визвольний рух у Нідерландах. Нідерланди у складі імперії Карла V. Розвиток капіталістичних відносин та його соціальні наслідки. Початок національно-визвольного руху. Іконоборче повстання. Визвольна війна проти іспанського панування. Аррасська і Утрехтська унії. Поразка національно-визвольного руху в південних провінціях країни. Утворення Республіки Сполучених провінцій на півночі країни. Республіка Сполучених провінцій у першій половині XVII ст. Політичний устрій та соціальна боротьба. Культура Нідерландів у XVI ст. Формування національної культури наприкінці XVI – першій половині XVII ст. Нідерландські провінції як центр Північного Відродження. Еразм Роттердамський, його літературна та філософська творчість. Гуго Гроцій. Поступ природознавства та натурфілософії. Християн Гюйгенс. Антоні ван Левенгук. Філософська система Баруха Спінози. «Золотий вік» голландського та фламандського живопису у XVII ст.: його жанрові різновиди та представники. «Малі голландці». Рембрандт ван Рейн. Стилїстика живопису Пітера Пауля Рубенса. Творчі парадокси Пітера Брейгеля. Символізм творчості Єроніма Босха.

Англія. Економічна стабілізація королівства по завершенню Війни Червоної та Білої троянд. Аграрний розвиток і соціальні зміни на селі. Початок аграрного перевороту. Огороджування в Англії, його соціальні наслідки. Криваве законодавство проти експропрійованих. Структура і організація ремесла і торгівлі. Становлення абсолютизму в Англії, його типологічні особливості. Роль парламенту у тюдорівську епоху. Правління Генріха VIII. Акт про супрематію, політичні обставини його ухвалення. Королівська реформація в Англії. Контрреформація за Марії Тюдор. Єлизаветинське релігійне врегулювання. Англїканська церква. Абсолютизм і радикальна реформація. Джон Нокс. Методи політичної пропаганди і управління. Економічна політика Єлизавети I. Торгівля і колоніальна експансія Англії. Заохочення піратства. Колонізація Ірландії. Політична ситуація в Шотландському королівстві. Регентство Марії Гіз. Пресвітеріанська аристократія. Правління Марії Стюарт. Конфліктність англо-шотландських відносин. Різка загострення англо-іспанських протиріч. Розгром іспанської «Непереможної армади». Соціально-економічна і політична криза кінця XVI ст. Англїйська ренесансна культура у XVI ст. Пізня готика та її архітектурні шедеври. Томас Мор як найяскравіший представник англїйського гуманізму. «Утопія», її зміст. Розквіт англїйського театру та літературно-драматичної творчості. Лондонський театр «Глобус». Вільям Шекспір, значення його літературного спадку у розвитку світової культури. Жанр історичної драми. Філософські конотації трагедії «Гамлет». Естетика раннього бароко.

Західна Європа та Америка у другій половині XVII – на початку XIX ст.

Револуція в Англії. Передумови революції у Англії. Феодальні порядки та розвиток капіталістичних відносин. Зміни у соціальній структурі англїйського суспільства. Джентрі та «старе дворянство». Основні категорії залежних селян: йомени, копїгольдери, лїзгольдери, котери. Купецькі компанії. Загострення соціальних протиріч у англїйському суспільстві. Внутрішня політика Якова I та Карла I. Особливості англїйського абсолютизму. Англїканська церква та пуританський рух. Основні течії пуританізму напередодні революції. «Петиція про право». Зовнішня політика Англії у першій половині XVII ст. як чинник утворення революційної ситуації. Скликання Довгого парламенту. Початок революції. Довгий парламент, його соціальний склад та перші заходи. Політична програма пресвітеріанської опозиції. «Велика ремонстрація» та «Дев'ятнадцять пропозицій». Перша громадянська війна (1642-1646 рр.). Олівер Кромвель і створення армії «нового зразка». Аграрне, релігійне законодавство Довгого Парламенту. Суперечності між армією та парламентом. Левелери. «Народна угода». Дж. Лїльберн. Друга

громадянська війна (1648). «Прайдове чистка» парламенту. Судовий процес і кара короля Карла 1. Проголошення республіки. Дігери. Д.Уінстенлі. Зовнішня та колоніальна політика республіки. Війна із Шотландією, завоювання Ірландії. Навігаційний акт 1651 року. Війна із Голландією. Авторитарні тенденції у політичному житті Англії. Протекторат Кромвелля. «Зброя управління» (1654 р.). Внутрішня та зовнішня політика протекторату. Суперечності та крах протекторату. Реставрація Стюартів. Режим реставрації при Карлі II та Якові II. Зростання опозиції. «Славна революція» 1688 р. Вільгельм Оранський. Результати, особливості, історичне значення буржуазної революції.

Англія наприкінці XVII – XVIII ст. Розвиток мануфактурного капіталізму Англії. Завершення аграрної революції. Промисловий переворот та його особливості. Р.Харгрівс, Р.Аркуайт, Д.Уатт. Соціальний бік промислового перевороту. «Білль про права» (1689) і «Акт про престолонаслідування» (1701) як юридична основа конституційної монархії в Англії. Ганноверська династія. Двопартійна система: торі та вігі. Регламентація конституційного статусу парламенту у XVIII ст. Оформлення кабінету міністрів як органу виконавчої влади. Зовнішня політика Англії у XVIII ст. Участь в Аугсбурзькій лізі 1688-1697 рр., у війні за іспанську (1701-1714 рр.), австрійську (1740-1748 рр.) спадщину. Англія у Семилітній війні (1756-1763 рр.). Зростання колоніальних володінь. Англія в період війни за незалежність північноамериканських колоній, Великої французької революції та наполеонівських воєн. Англійське Просвітництво та його особливості. Становлення ідеї громадянського суспільства, просвітницькі теорії державного устрою: «суспільний договір», «принцип поділу влади» (Т.Гобс, Д.Локк). Просвітницька діяльність письменників Д.Дефо та Д.Свіфта. Класична буржуазна політекономія. А.Сміт. Погляди Т. Мальтуса.

Війна за незалежність у Північній Америці та утворення США. Специфіка соціально-економічного та політичного розвитку англійських колоній у Північній Америці у XVII – XVIII ст. Колонії корпоративні, власницькі та коронні. Феодальне та плантаційне господарство. Митна та податкова політика англійського уряду у північноамериканських колоніях після закінчення Семилітньої війни. Утворення таємних революційних організацій. «Сини свободи». «Комітети зв'язку». Особливості американського Просвітництва. Ідея гомруля. Б. Франклін, Т. Джефферсон - ідеологи буржуазної революції в Північній Америці. Формування північноамериканської нації. Початок і перебіг війни за незалежність. Патріоти та лоялісти. «Декларація незалежності» (1776 р.). Д.Вашингтон. Демократичні перетворення під час війни. Вступ у війну Франції, Іспанії, Голландії. Версальський мирний договір. Фермерський рух та повстання Д.Шейса. Конституція 1787 р. «Біль про права». Підсумки, характер, значення революції у Північній Америці.

Франція у XVII – XVIII ст. Аграрний лад та основні верстви суспільства. Криза цехової системи та зростання мануфактурного виробництва. Становий устрій у Франції. Париж у XVIII ст.: спосіб життя, соціальний склад населення. Французька абсолютна монархія у XVIII ст. Методи управління. Фаворитизм. Зміна соціальної основи абсолютизму. Зовнішньополітична криза французького абсолютизму: війни за польську (1733-1735 рр.) та австрійську (1740-1748 рр.) спадщини, Семилітня війна (1756-1763 рр.). Франція та війна за незалежність у Північній Америці. Людовік XVI та Марія-Антуанетта. Поглиблення фінансової кризи. Діяльність Тюрго, Неккера та провал економічних реформ абсолютизму. «Феодальна реакція». Французьке Просвітництво XVIII ст. Основи його філософсько-політичної доктрини: раціоналізм, антифеодалізм, природні права людини. Старше покоління французьких просвітителів. Філософські та суспільно-політичні погляди Вольтера, Ш.Монтеск'є. Ж.-Ж.Руссо про походження держави, народний суверенітет. «Енциклопедія». Французькі матеріалісти XVIII ст.: Дідро, П.А.Гольбах, К.А.Гельвецький. Соціальні утопії Мельє, Мореллі, Маблі. Економічна школа фізіократів (Ф. Кене, А. Тюрго).

Велика французька революція. Криза абсолютизму та основні причини Великої французької революції. Скликання Генеральних штатів (1789 р.). Проголошення Національних та Установчих зборів. Мірабо. Падіння Бастилії - початок революції (14 липня 1789). Перший етап революції (1789–1792 рр.). Ліберальне дворянство та буржуазія при владі. «Муніципальна революція». Національна гвардія. Ж. де Лафайет. «Декларація прав людини та громадянина». Початок вирішення аграрного питання. Адміністративна та церковна реформи. «Біла еміграція».

Варенська криза. Конституція 1791 р. та встановлення конституційної монархії. Діяльність революційних клубів. Початок революційних війн. Другий етап революції (1792-1793 рр.). Монтаньяри, жирондисти та фейяни. М.Робесп'єр. Повстання 10 серпня 1792 року. Повалення монархії. Національний конвент. Внутрішня та зовнішня політика жирондистів. Проголошення республіки. Страта Людовіка XVI. Третій етап революції (1793–1794 рр.). Роялістські заколоти. Вандея. «Рух скажених». Повстання 31 травня-2 червня 1793 року та встановлення якобінської диктатури. Перетворення на армії. Якобінський терор та його передумови. Конституція 1793 р.. Соціально-економічна політика якобінців. Аграрне законодавство. Загальний максимум. Дехристиянізація. Культ Верховної суті. Революційний календар. Розкол якобінського блоку: «поблажливі» та «ультрареволюціонери». Дантон, Ебер, Шомет. Ліберальна та егалітарна тенденції розвитку революції. Переворот 9 термідора 1794 року. Четвертий етап революції (1794–1799 рр.). Термідоріанська реакція. Конституція 1795 року та державний устрій Франції. Народні повстання навесні 1795 р. «Змова в ім'я рівності». Г. Бабеф. «Політика гойдалок». Зовнішня політика Директорії. Зміна характеру воєн Французької республіки. Італійський похід та єгипетська експедиція генерала Бонапарта. Антифранцузькі коаліції. Криза режиму Директорії. Переворот 18 брюмерів 1799 р. Історичне значення Великої французької революції.

Західна Європа та Америка у першій половині – середині XIX ст.

Міжнародні відносини у першій половині – середині XIX ст. Віденський конгрес 1814-1815 рр. Основні засади роботи. Заключний акт Віденського конгресу. Створення «Священного союзу монархів та народів». Боротьба з революційним рухом у Європі. Криза Віденської системи міжнародних відносин на фоні революцій 1830 і 1848 рр. Загострення Східного питання наприкінці 40-х років. Кримська війна 1853-1856 рр. та Паризький мир. Об'єднання Німеччини та Італії як фактор розвитку системи міжнародних відносин. Формування нового балансу сил у світовій політиці. Американський чинник у системі міжнародних відносин XIX ст. Національно-визвольна боротьба у Латинській Америці у першій чверті XIX ст. та європейські держави. Доктрина Монро. Європа та громадянська війна в США. Основні напрями та форми колоніальної політики європейських країн у XIX ст. Розширення колоніальних імперій.

Англія у 1815 - 1870 рр. Економічний розвиток Англії. Завершення промислового перевороту. Розвиток транспортної системи та засобів комунікації. Англія – «майстерня світу». Модернізація аграрного виробництва. Аграрний протекціонізм: «хлібні закони» 1815 р. Соціальна структура англійського сільського господарства. Домінуюче становище Англії у торгівлі, фінансово-кредитних операціях. Англійський банк. Реалізація економічних цілей лібералізму до середини століття: скасування «хлібних законів», навігаційних актів, перехід від протекціонізму до вільної торгівлі в економічній політиці. Англійська державно-правова система. Британська монархія: політична роль та реальне значення. Початок «вікторіанської епохи». Завершення складання двопартійної системи. Ліберальна та консервативна партії, їх ідеологічні доктрини. Гладстон та Дізраелі. Радикалізація суспільно-політичного руху в Англії після закінчення наполеонівських воєн. У.Кобет. Перша парламентська реформа 1832 р. та її значення. Закон про бідних. Чартистський рух: соціальний склад, програма, форми політичної діяльності, причини невдачі. Легалізація тред-юніонів. Друга парламентська реформа 1867 р. Ірландія у першій половині XIX ст. Акт про унію Англії та Ірландії, соціально-економічний розвиток, національно-визвольний рух («рипілери» та «фенії»). Колоніальні захоплення Англії після 1815 р. Завершення завоювання Індії. Зміна методів експлуатації колоніальних володінь. Канада – перший британський домініон.

Франція 1815-1870 рр.: від режиму реставрації до третьої республіки. Франція в період реставрації Бурбонів (1814-1830 рр.) та Липневої монархії Орлеанів (1830-1848 рр.). Промислова революція у Франції та її особливості. Випереджальний розвиток банківської та кредитної сфер. Специфіка аграрного сектора економіки. Модернізація транспорту. Ф.Лессепс та будівництво Суецького каналу. Французька зовнішня політика 1815 – 1847 рр. Франція та Священний союз. Складання другої французької колоніальної імперії з 30-х рр. XIX ст. Завоювання

Алжиру. «Хартія 1814 р.». Дворянсько-клерикальна реакція за Карла X (1824 – 1830 рр.). Липнева революція 1830 р. Король-буржуа Луї-Філіп Орлеанський (1830-1848 рр.). Панування фінансової аристократії. Ліонські повстання 1831 та 1834 років Соціалістичні та комуністичні ідеї. Діяльність Луї Огюста Бланкі. Формування помірковано-ліберальної та республіканської опозиції. Лютнева революція 1848 р. та проголошення Другої республіки у Франції. Конституція 1848 р. Державний переворот 2 грудня 1852 р. Друга імперія у Франції (1852-1870 рр.). Наполеон III. Державний устрій та внутрішня політика. Відродження ідеології бонапартизму у Франції. «Авторитарна» (1852-1859 рр.) та «ліберальна» імперія (1860-1870 рр.). Конституція 1852 р. Запровадження загального виборчого права для чоловіків. Зовнішня політика Другої імперії. Участь Франції у Кримській війні. Війна з Австрією 1859 р., приєднання Савойї та Ніцци. Колоніальні війни Другої імперії. Проникнення в «чорну Африку», Китай та Південно-Східну Азію. Мексиканська авантюра. Виникнення кризи Другої імперії. Посилення робітничого руху, радикальної та ліберальної опозиції. Плебісцит 1870 р. Франко-пруська війна і крах Другої імперії.

Німеччина на шляху до національної єдності. Особливості економічного розвитку Німеччини на початку XIX ст. Початок аграрної реформи. Вплив політичної роздробленості на динаміку промислового перевороту. Митний союз (1834). Період «Бідермайер» в історії Німеччини: зміни соціальної психології та політичної культури. Зростання опозиційного руху. Ідеалістична філософія Г. Гегеля. Вплив французької революції 1830 р. на Німеччину. Революційний рух у Гессені, Брауншвейзі, Саксонії та інших державах Німеччини. Революція 1848-1849 рр. в Німеччині. Причини, початок та розвиток революції. Помірна і радикальна течія революції. К.Маркс та Ф. Енгельс. Характер та результати революції у Німеччині. Політична реакція 50-х. Активізація робітничого руху у 60-х роках. Утворення соціал-демократичної робітничої партії (ейзенахців). А.Бебель та В.Лібкнехт. Передумови об'єднання Німеччини «залізом та кров'ю». О. фон Бісмарк та військово-політичні реформи у Пруссії. Підсумки Віденського конгресу для Пруссії та інших німецьких держав. Австро-пруська та датсько-пруська війни. Бій при Садовій (1866). Утворення Північнонімецького Союзу. Франко-пруська війна 1870-1871 років та утворення Німецької імперії.

Італія на шляху до об'єднання. Закріплення політичної роздробленості Італії після наполеонівських воєн. Посилення австрійського впливу. Режим реставрації в італійських державах. Рух карбонаріїв. Революційні виступи 20-х і початку 30-х років. Д.Мадзіні. «Молода Італія». Революційно-демократичний та конституційно-ліберальний опозиційні рухи. Революція 1848-1849 рр. в Італії. Народні повстання у Сицилії, Неаполі, Мілані. Д.Гарібальді. Національно-визвольна війна проти Австрії. Римська та Венеціанська республіки. Інтервенція Австрії та Франції. Характер, причини поразки, значення революції Італії. Економічний розвиток Італії в 50-60-х роках. Боротьба двох напрямів у італійському визвольному русі. Б.К.Кавур. Франко-італо-австрійська війна та її результати. Народні повстання 1859-1860 років. Створення тимчасових урядів. Похід «тисячі» Гарібальді до Південної Італії. Утворення Італійського королівства (1861). Завершення об'єднання Італії під керівництвом ліберального дворянства та буржуазії.

Соціально-політичний та економічний розвиток США у першій половині XIX ст. Громадянська війна 1861-1865 рр. Промисловий переворот та його особливості у США. Фермерський шлях розвитку капіталізму. Європейська промислова та торговельна кон'юнктура та розвиток плантаційного рабовласницького господарства на Півдні США. Територіальне зростання США. Доктрина Монро та її експансіоністська сутність. Війна із Мексикою. Суперечності між промисловою буржуазією, фермерами північних штатів та плантаторами-рабовласниками південних штатів. Міссурійський компроміс. Утворення демократичної та республіканської партій. Рух аболіціоністів. Громадянська війна у Канзасі. Повстання Джона Брауна та наростання політичної кризи. Президентські вибори 1860 р. А. Лінкольн. Сецесія південних штатів. Перший, «конституційний», період громадянської війни. Невизначеність цілей війни Півночі. Поразки армії жителів півночі. Перехід уряду А.Лінкольна до ведення війни «по-революційному». Закон про гомстеди. Скасування рабства. Перелом ходу бойових дій другою етапі війни. Роль робітничого класу, негритянського населення громадянської війни. Громадянська війна у США та європейські держави. Перемога Півночі. Вбивство А. Лінкольна. Боротьба за демократизацію суспільного

устрою США у роки Реконструкції Півдня (1865-1877 рр.). «Чорні кодекси». Куклукс-клан. Відновлення єдності США.

Латинська Америка у першій половині XIX ст. Піднесення національно-визвольного руху у Латинській Америці. Перший та другий періоди війни іспанських колоній у Латинській Америці за незалежність (1810-1826 рр.). Симон Болівар та Сан-Мартін. Перемога латиноамериканських національно-визвольних революцій, їх характер та значення. Утворення нових держав.

Мексика. Економічний розвиток Мексики у 30-60-х роках. XIX ст. Проникнення іноземного капіталу. Боротьба між консерваторами та лібералами. Колонізація Техасу плантаторами із США. Захоплення Техасу та американо-мексиканська війна. Буржуазна революція 50-х років. XIX ст. Конституція 1857 р. Громадянська війна. Президент Беніто Хуарес. «Законопроєкт про реформу» (1859). Франко-англо-іспанська інтервенція у Мексиці. Боротьба за вигнання інтервентів із Мексики.

Аргентина. Аргентино-бразильська війна 1825-1828 рр. Встановлення диктатури генерала Росаса. Конституція 1853 р. Боротьба між федералістами та унітаріями. Утворення федеративної республіки «Аргентинської нації».

Бразилія. Економічний розвиток Бразилії у 30-60-х роках. Посилення впливу Англії у Бразилії. Правління імператора Педру II. Народні хвилювання 30-40-х років. XIX ст. Республіканські повстання. Війна Бразилії з Парагваєм 1865-1870 років.

Куба. Економічний розвиток Куби у першій половині 19 ст. Рух проти іспанського панування. Спроби США захопити Кубу. Початок десятирічної боротьби за визволення (1868-1878 рр.). Скасування рабства (1869).

Країни Західної Європи і Америки наприкінці XIX – на початку XX ст.

Основні риси соціально-політичного та економічного розвитку країн Європи та Америки на межі століть. Імперіалізм як стадія цивілізаційного розвитку західного суспільства. Концентрація виробництва та капіталу. Фінансова олігархія як нова еліта. Освіта монополій. Система масового виробництва. Світові економічні кризи 1873, 1882, 1903 та 1907 років як етапи розвитку монополістичної економіки. Зростання експорту капіталу. Колоніальний поділ світу та початок боротьби за переділ сфер впливу. Науково-технічна революція кінця XIX – початку XX ст. Наукові відкриття та технічні винаходи цього періоду. Формування сучасного типу партійної організації. Розширення виборчого права. Радикалізація політичної ідеології. Трансформація соціально-класової структури суспільства. Буржуазія, дворянство, робітничий клас, селянство межі століть. Зростання кризи євроамериканської цивілізації.

Німецька імперія у 1871 – 1914 рр. Економічний розвиток Німеччини та її особливості. Формування юнкерсько-буржуазного імперіалізму. Розвиток сільського господарства. Аграрний протекціонізм. Конституція 1871 р. Останній період канцлерства Бісмарка. «Культуркампф». Винятковий закон проти соціалістів. Соціально-політичне законодавство. Вільгельм II – «останній Гогенцоллерн». «Новий курс», політика згуртування правлячих класів. Провідні політичні партії та рухи. Політичний католицизм. Спілка сільських господарів. Пангерманська спілка. Успіхи соціал-демократії. Розкол у соціалістичному русі. Е.Бернштейн. Зміни зовнішньополітичного становища Німеччини після франко-пруської війни. «Система Бісмарка» – німецькі союзи 1879-1883 р. від Союзу трьох імператорів до Потрійного союзу. Розширення колоніальної експансії. Мілітаризація. «Дранг нах Остен». Англо-німецькі протиріччя напередодні Першої Першої світової. Політична криза в Німеччині у 1912 – 1914 рр.

Третя республіка у Франції. 1870 – 1914 рр. Економічний розвиток Франції наприкінці XIX – на початку XX ст. Причини відносного уповільнення темпів розвитку французької економіки. Аграрна криза. Особливості монополістичної стадії капіталістичного розвитку. Аграрно-індустріальний характер економіки на початку XX ст.

Франко-пруська війна 1870-1871 рр. Проголошення республіки. Паризька комуна. Конституційно-правовий устрій Третьої республіки. «Республіка без республіканців». Консолідація консервативних рухів: орлеаністи, легітимісти, бонапартисти (1871-1879 рр.). Помірковані республіканці при владі (1879 р.). Клерикально-монархічна опозиція наприкінці 70-початку 80-х

рр. Політичні кризи кінця XIX ст. Буланжизм. «Панама». Справа Дрейфуса. Партія радикалів та радикал-соціалістів на початку XX ст. Антиклерикальна політика та соціальні реформи. Р. Пуанкаре, А. Бріан. Робітничий та соціалістичний рух у Франції на рубежі століть. Об'єднана соціалістична партія. Загальна конфедерація праці. Анархо-синдикалізм. Тактика прямої дії. Ж. Сорель. Зовнішня політика Франції. Франко-німецькі протиріччя та зближення Франції з Росією. Колоніальна експансія в Індокитаї. Боротьба за Марокко. Англо-французька угода 1904 р. Потрійна угода 1907 р.

Великобританія в 1870-1914 років. Економічний розвиток Великобританії на межі XIX – XX ст. Втрата торгово-промислової гегемонії. Відставання у розвитку нових галузей промисловості. Роль колоніальних володінь у забезпеченні стійкості англійської економіки. Послаблення позицій Англії світовому ринку. Внутрішня політика в останній третині XIX ст. Ліберальний та консервативний реформізм. Ліберальні реформи кабінету У.Гладстона. Політика кабінету Б.Дізраелі. Виборча реформа 1884-1885 років. Криза партійної системи Великої Британії. Розкол ліберальної партії та утворення групи лібералів-юніоністів. Виникнення лейбористської партії (1900). Кінець вікторіанської доби. Парламентські вибори 1905 р. Внутрішня політика лібералів. Д.Ллойд Джордж та «Ллойд-джорджизм». Парламентська реформа 1911 р. Робітничий рух у Великій Британії на межі століть. Новий тред-юніонізм. Соціал-демократична федерація Фабіанське суспільство. Загострення страйкової боротьби напередодні Першої світової війни. Національне питання у Великій Британії. Рух за самоврядування Ірландії (Гомруль) та політика англійського уряду. Посилення національно-визвольного руху в Ірландії напередодні світової війни та проблема Ольстера. Зовнішня та колоніальна політика Великобританії. Ідеологія англійської імперіалізму. С.Родс, Д.Чемберлен. Територіальні захоплення в Африці (Єгипет, Східний Судан, англо-бурська війна 1899-1902 рр.) та Східної Азії (Бірма, Малайя). Політика Далекому Сході. Суперечності з Росією та Францією наприкінці XIX ст. Перетворення англо-німецьких протиріч на антагоністичні. Відмова від політики «блискучої ізоляції». Зближення з Францією та Росією. Створення Антанти.

Італія у 1870-1915 рр. Державний устрій Італії наприкінці XIX – на початку XX ст. Роль католицької церкви. Помірковано-ліберальні кола при владі. «Історична права» (1861-1876 рр.), її внутрішня та зовнішня політика. Уніфікація основних галузей державної діяльності, початок колоніальних захоплень. «Історична ліва» (1876-1887 рр.), її внутрішня та зовнішня політика. Поворот до протекціонізму, розширення виборчих прав, демократизація освіти. Розширення колоніальних захоплень. Вступ Італії в Троїстий союз. Політична криза кінця XIX – початку XX ст. Авторитарний курс Ф.Кріспі. Зменшення ролі парламенту. Вбивство короля Умберто I. Економічний розвиток Італії на початку 20 ст. Особливості італійського імперіалізму. Конституційна опозиція при владі. Уряд Джолітті та його політика. Відновлення демократичних свобод. Реформи виборчого законодавства. Марксизм, реформізм та анархізм у робітничому русі Італії. Зовнішня політика Італії на початку XX ст. Італо-турецька війна 1911-1912 рр. «Дрейф» Італії у бік Антанти. «Червоний тиждень» 1914 р. Лондонський договір 1915 р. Вступ Італії в першу світову війну.

США в останній третині XIX – на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток США наприкінці XIX – на початку XX ст. Причини швидкого розвитку. Концентрація виробництва та централізація капіталу в американській економіці. Утворення монополій. Промислово-фінансові імперії. Імміграційні потоки. Зростання інтенсивності праці. Розробка моделі конвеєрного виробництва. Сімейні ферми як основа сільського господарства країни. Демографічні процеси у американському суспільстві. Причини застосування елементів державного регулювання економіки. «Антирестівський закон» Шермана. Процеси проти монополій. Обмеженість антимонопольної політики. Основні тенденції внутрішньополітичного життя США межі століть. Посилення політичного впливу підприємницьких кіл. Розвиток двопартійної системи. Зближення позицій демократів та республіканців з основних питань внутрішньої та зовнішньої політики. Активізація робітничого руху, його економічний характер. «Орден лицарів праці». Американська Федерація праці. Соціалістичні та анархістські ідеї у робітничому русі. «Індустріальні робітники світу». Фермерський і популістський рух у 80-90-х роках. XIX ст. Посилення федеральної влади.

«Прогресивна ера» президента Т.Рузвельта та його реформи. Президентські вибори 1912 р. Внутрішня політика президента В.Вільсона перед Першої світової війни. Зовнішня політика США межі XIX-XX ст. Експансіонізм та ізоляціонізм-два полюси зовнішньополітичної ідеології США. Основні напрями зовнішньої політики США. «Доктрина Мехена». «Дипломатія долара», «політика канонерок». Панамериканізм. Анексія Гавайських островів. Іспано-американська війна 1898 р. та її наслідки. Будівництво Панамського каналу «Доктрина відкритих дверей» у Китаї.

Австро-Угорщина у 1867-1914 рр. Причини утворення дуалістичної монархії Австро-Угорщини. Австро-угорська угода 1867 р. та її особливості. Австрія та Чехія – субрегіони прискореної модернізації двоєдиної монархії. Розвиток капіталізму в сільському господарстві Угорщини. Національні протиріччя Австрії (Цислейтаниї) наприкінці XIX – на початку XX ст. Німецько-чеська конфронтація. Соціалістичний рух. Особливості національного питання у Угорщині (Транслейтанії). Зростання національної самосвідомості слов'янських народів двоєдиної монархії напередодні першої світової війни. Криза парламентаризму Австрії межі століть. Буржуазно-демократична революція 1905-1907 рр. в Росії та посилення робітничого та національного руху в Австро-Угорщині. Закон про загальне виборче право. Агресія Австро-Угорщини на Балканах 1908 р. Плани «тріалізму». Криза австро-угорської держави напередодні світової війни.

Латинська Америка наприкінці XIX – на початку XX ст. Економічний розвиток країн Латинської Америки наприкінці XIX – на початку XX ст. Перетворення Латинської Америки на аграрно-сировинну периферію. Особливості економічного розвитку Євро-Америци, Афро-Америци та Індо-Америци. Політичний устрій країн Латинської Америки. Ліберальні реформи та перетворення у Бразилії, Аргентині, Кубі, Мексиці. Встановлення ліберально-олігархічних режимів. Форми масового народного протесту. Активізація робочого руху межі століть. Робітничі організації. Анархо-синдикалізм та соціалізм. Мексиканська революція 1910-1917 років. Буржуазія, селянство та робітничий клас у революції. Конституція 1917 р.

Міжнародні відносини. Зміна співвідношення зусиль у Європі після франко-німецької війни 1870-1911 рр. Економічні, геополітичні, військові чинники протистояння країн «старого» та «молодого» капіталізму. Завершення територіального поділу світу та початок боротьби за переділ сфер впливу. Формування системи політичних та військово-політичних спілок у Європі: Союз трьох імператорів (1872 р.), потрійний союз (1882 р.), франко-російський союз, Антанта. Іспано-американська (1898 р.) та англо-бурська (1899-1902 років) війни, їх характер та підсумки. Східне питання у міжнародних відносинах. Результати російсько-турецької війни 1877-1878 р. Берлінський конгрес 1878 р. Боснійський криза 1908-1909 років. Балканські війни.

Перша світова війна. Причини першої Першої світової. Основні цілі її учасників. Співвідношення сил та плани воюючих сторін. Сараївське вбивство та початок війни. Основні фронти першої Першої світової, підсумки військових кампаній 1914-1918 років. Дипломатична боротьба воюючих сторін 1915-1918 років. Поразка держав німецького блоку. Підсумки та характер війни.

Розвиток суспільної думки, європейської культури та техніки XIX ст. Зрушення у масовій свідомості. Політизація мас, її фактори. Масова свідомість в період Великої французької революції. Розвиток національного самопізнання. Релігійна свідомість в кінці XVIII - XIX ст. Спалахи релігійного фанатизму і послаблення впливу церкви. Стан шкільної освіти. Зростання освіченості. Зміни в університетській освіті. Розповсюдження наукових і технічних знань, газет і журналів. Видавнича діяльність. Основні напрями філософської думки. Романтизм як культурний феномен. Романтизм як протилежність Просвітництва. Романтизм як ідеологія і художній метод. Особливості романтизму в окремих країнах, стадії його розвитку. Реалістичний напрямок у художній культурі і літературі. Природознавство у XIX ст. Утвердження ідеї розвитку у поглядах на світ. Нові успіхи в математиці, фізиці та хімії. Електромеханіка. Періодичний закон Д.Менделєєва. Розвиток біології. Теорія Ч.Дарвіна про походження видів. Виникнення генетики. Г.Мендель. Нова функція науки в період промислового перевороту та індустріалізації.

Культура країн Західної Європи і Америки наприкінці XIX – на початку XX ст. Науково-технічний прогрес та еволюція матеріальної культури. Розвиток масових комунікацій. Демократизація системи народної освіти. Щоденне духовне життя. Формування стереотипів «масової культури». Наукові відкриття і філософська думка на рубежі століть. Раціоналістичний підхід до нової картини світу. Еволюція марксизму. Марксизм у перші десятиліття XX ст. Позитивізм. Прагматизм. Концепції суспільного розвитку. Неокантіанство. Інтуїтивізм. Художня культура Заходу на рубежі століть. Еволюція реалістичного напрямку. Національні шляхи розвитку реалізму. Авангардистські течії в художній культурі. Неоромантизм. Імпресіонізм. Символізм. Стиль модерн. Футуризм. Експресіонізм.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ ДОБИ НОВОГО ЧАСУ

Центрально-Східна Європа в XVI – середині XIX ст.

Польща. Політичний розвиток Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Формування станово-представницької монархії. Проблема абсолютизму. «Екзекуціоністський» рух. Вплив ідей Реформації на польські землі. Зовнішня політика Польської держави в XVI – першій половині XVII ст. Люблінська унія (1569 р.). Розвиток кріпосницьких відносин у XVI – першій половині XVII ст. Фільварково-панщинна система. Розвиток ремесла і торгівлі, поява перших мануфактур. Соціальна структура Польщі у XVI – першій половині XVII ст. Селянські і козацькі рухи у першій половині та середині XVII ст. Внутрішньо- і зовнішньополітична криза Речі Посполитої в середині XVII –початку XVIII ст., як наслідок панування фільварково-панщинної системи господарства та слабкості центральної адміністрації. Відносини Польщі з Османською імперією, Габсбурзькою монархією, Росією, Прусією та Швецією. Пожвавлення торгівлі і промисловості в другій половині XVIII ст. Спроба державних реформ 1760-х рр. Перший поділ країни (1772 р.). Політична боротьба в 70-80-ті рр. XVIII ст. Діяльність Великого сейму (1788-1792 рр.). Конституція 1791 р. Другий поділ Речі Посполитої (1793 р.). Повстання Т. Костюшко: селянське питання. Третій поділ Речі Посполитої (1795 р.). Державно-правовий стан польських земель після 1795 р. Політика Наполеона в польському питанні. Утворення Варшавського герцогства. Новий переділ польських земель на Віденському конгресі 1815 р. Політика Росії, Австрії та Прусії на польських землях. Королівство Польське, Познанське велике князівство та Королівство Галичини і Лодомерії в 1815-1830-х рр. Листопадове повстання 1830-1831 рр.: причини, хід та наслідки. «Велика еміграція» і національно-визвольний рух у 30-40-х рр. XIX ст. Діяльність таємних організацій. Краківське повстання 1846 р. Революція 1848-1849 рр. у Прусії і Австрії та поляки. Передумови повстання 1864 р. «Червоні» і «білі» в повстанні, їх програми та еволюція поглядів. Європейські держави і польське повстання 1863-1864 рр. Хід повстання та головні причини його поразки. Культура Польщі. Вплив ідей французького Просвітництва на культурний розвиток Речі Посполитої. Освіта: шкільні реформи XVIII ст. та діяльність Едукаційної комісії. Розвиток науки: Я.Снядецький, Ю. Осинський, Я. Клюк. А. Нарушевич та його семитомна „Історія польського народу”. Суспільно-політична думка: Г. Коллонтай та С. Сташин. Література (просвітницький класицизм та його представники). Мистецтво та архітектура.

Чеські землі. Послаблення королівської влади та наростання соціальної напруги на зламі XV – XVI ст. Тридцятилітня війна та її наслідки для чеських земель. Зростання феодалного гніту та кріпосної залежності селян. «Петиційна кампанія» і повстання селян 1680 р. Урядова політика меркантилізму. Розвиток промисловості і торгівлі на початку XVIII ст. Державна самобутність Чехії (функції сейму та земської ради). «Реадмісія Чеської корони». «Прагматична санкція» 1713 р. та її вплив на чеські землі. Німецька колонізація, як один із факторів втрати чехами власної національної самобутності. Політика „освідченого абсолютизму” в Чехії. Реорганізація органів управління. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II. Аграрна реформа. Відміна особистої залежності селян. Реформа церкви. Адміністративна, судова та військова реформи. Шкільна реформа. Охорона здоров’я. Соціальне забезпечення. Чеське національне Відродження (остання третина XVIII – 60-ті

рр. XIX ст.), його етапи та сутність. Чеська культура. «Меттерніхівський абсолютизм» та наростання чеського національного руху в 1815-1848 рр. Ф. Палацький, Ф. Рігер, Ф. Браунер та А.Троян. Чеські землі напередодні та під час революції 1848 р. Основні політичні угруповання. Петиційний період революції. Діяльність Святовацлавського комітету. Ліберальна буржуазія та її концепція австрославізму. Слов'янський з'їзд 1848 р. Празьке червневне повстання 1848 р. Радикальна течія на завершальному етапі революції. Кромержижський парламент. Ліквідація панщини та аграрна реформа. Празький Революційний комітет 1849 р. Конституція 1949 р. Значення революції 1848-1849 рр. Місце і роль католицької церкви у культурному житті чеських земель в XVII – XVIII ст. Культура Бароко. Реєкатолизація та її наслідки для розвитку наукової думки. Школа і освіта. Архітектура. К. Дінзенгофер. Я. Фішер. Д. Мартінеллі. Барокова скульптура (Я. Бендс, Ф. Брокаффа, М. Браун), живопис (К. Шкрета, П. Брандл), музика (А. Міхна) та література (Б. Балбін). Вплив ідей Просвітництва на освіту та науку. Діяльність чеських просвітників. Г.Добнер. Й.Добровський. Становлення журналістської справи. Чеський театр в першій половині XIX ст. Й. Тил. В. Кліунер. Архітектура (класицизм) та живопис. Розвиток науки. Я. Пуркіне.

Угорщина. Битва при Могачі і розпад Угорського королівства. Становище угорських земель в XVI – першій половині XVII ст. Боротьба народів Угорщини та Трансільванії проти османського гніту. Антигабсбурзький визвольний рух в Угорщині та Трансільванії. Втрата суверенітету. Рух куруців в останній третині XVII ст. Імре Текелі. Початок визвольної війни під проводом Ференца II Ракоці. Військові успіхи куруців. Австрійська політика в Угорщині в першій половині XVIII ст. Переселенські рухи. Реформи Марії-Терезії в Угорщині. Йозефінізм і реформи в Угорщині у 80-х рр. XVIII ст. Республіканський рух кінця XVIII ст. «Угорські якобінці». Угорщина і наполеонівські війни. Соціально-економічний розвиток Угорщині в першій половині XIX ст. Еволюція капіталістичних відносин. Політика австрійського канцлера К.Меттерніха стосовно Угорщини. Суспільно-політичний розвиток Угорщини в першій половині XIX ст. Іштван Сечені. Рух за реформи в 40-х рр. XIX ст. Лайош Кошут. Демократичні соціальні перетворення в ході революції 1848-1849 рр. Національне питання і національні конфлікти в період революції 1848-1849 рр. Інтервенція царської Росії і падіння революційного уряду Угорщини в 1849 р. Режим О.Баха в Угорщині.

Словацькі землі. Включення словацьких земель до складу монархії Габсбургів. Османська навала та її наслідки. Загарбання Південної Словаччини Туреччиною в середині XVI ст. Вплив австро-турецьких війн другої половини XVI ст. на становище Словаччини. Повернення Австрії Південної Словаччини. Реформація та контрреформація на словацьких землях. Словаччина в період угорських антигабсбурзьких виступів Г.Бетлена і Д.Ракоці та в роки австрійсько-османських воєн. Словацьке національне Відродження. Еволюція національних вимог словаків у першій половині XIX ст. Участь словаків у революції 1848-1849 рр. „Вимоги словацького народу”. Словацька національна рада. 1-й і 2-й походи словацьких добровольців та їх наслідки. Петиція Словацької національної ради 1849 р. Становище словацьких земель після поразки революції 1848-1849 рр. Діяльність Л. Штура та його послідовників. Аграрний характер словацької економіки. Розвиток гірничої промисловості, тютюнової та деревообробної галузі.

Болгарія. Соціально-економічне становище болгарських земель під владою османів. Криза військово-ленної сипахійської системи та її наслідки. Чифтліки. «Друге видання кріпацтва». Хараджем. Соціально-економічне становище християнського населення. Ослаблення центральної влади і зростання могутності місцевих феодалів. Посилення репресій: спалахи релігійного мусульманського фанатизму та злодіяння фанатиків-башибузуків. Еллінізація болгарської церкви. Наростання національно-визвольного руху. Пошуки закордонних союзників. «Тарновський заколот» 1786 р. Чипровецьке повстання 1688 р. Зближення болгар з Росією: політичний і релігійний аспекти проблеми. Болгарія в роки російсько-турецьких війн XVII – XVIII ст. Болгарське національне Відродження другої половини XVIII – першої половини XIX ст. Зростання національної свідомості болгар. Боротьба за болгарську автономну церкву. Програма національно-культурних і конфесійних перетворень Н.Бозвелі та І.Макаріопольського. Збройні виступи проти

османського володарювання та участь болгарських добровольців у війнах проти Туреччини на боці християнських держав. Селянські виступи 30-х рр. XIX ст. Розклад військово-ленної системи та зародження нових капіталістичних відносин. Соціальна диференціація сільського населення. Розвиток болгарських міст та поширення товарно-грошових відносин. Торгівля. Перші політичні та економічні ознаки неминучого розпаду Османської імперії в середині XIX ст. Відновлення церковної самостійності та створення Болгарського

екзархату (1870 р.). Суспільно-політичний рух у Болгарії в 60 – 70-ті рр. XIX ст. Діяльність Г. Раковського, Л. Каравелова, В. Левського та Х. Ботева. Болгарський революційний центральний комітет. Вересневе (1875 р.) квітневе (1876 р.) повстання та їх наслідки.

Сербія. Втрата власної державності та перетворення Сербії на частину Оттоманської Порти. Міграція сербського населення: напрями та форми. Сербія під османською владою: політичний, економічний та соціальний аспекти питання. Становище сербської православної церкви. Антитурецькі повстання (гайдуки та ускоки). Піднесення антиосманських настроїв на сербських землях наприкінці XVII ст. Участь сербів у війнах Австрії з Османською імперією. Причини та наслідки переселення 1690 р. Серби в Габсбурзькій монархії. Імператорські дипломи. Наростання антагонізму між сербами і угорцями в XVIII ст. Заснування самостійної сербської церковної організації на чолі з митрополитом. Створення Потисько-Помориського кордону («границі»). Імператорські дипломи 1706 р. Зміцнення зв'язків сербів з Росією в першій третині XVIII ст. Становище сербських земель в другій половині XVIII ст. Створення збройних загонів сербських добровольців («фрайкорів») та їх участь у війні Австрії проти Туреччини 1788-1791 рр. Здобуття сербами автономії в межах Белградського пашалика. Реформи в Белградському пашалику. Соціально-економічне становище сербських земель в другій половині XVII–XVIII ст. Головні причини занепаду сільського господарства, ремесла і торгівлі. Перше Сербське повстання (1804-1813 рр.). Карагеоргій. Хід та еволюція повстання. Вплив Росії, Австрії та Франції на Сербське повстання. Перемир'я 1807 р. та формування перших сербських органів державного управління. Бухарестський мирний договір 1812 р. і його роль у одержанні Сербією автономії. Причини поразки Першого Сербського повстання. Друге Сербське повстання (1815 р.). Мілош Обренович. Боротьба Сербії та Росії за визнання сербської автономії в 20-х рр. XIX ст. Відновлення сербської державності під турецьким суверенітетом і російським протекторатом. Сербія за правління Мілоша Обреновича. «Турецька конституція» 1838 р. Боротьба між князем Михайлом Обреновичем та «куставобранителями» (захисниками конституції). Державотворчі процеси в Сербії за правління О. Карагеоргієвича (1843-1858 рр.). «Цивільний законник» та «Законник про цивільно-судове слідство». Формування зовнішньополітичної стратегії сербської держави («Начертання» І.Гарашанина). Загострення політичної боротьби в 50-х рр. XIX ст. Усунення О.Карагеоргієвича від влади та повернення Мілоша Обреновича. Внутрішня та зовнішня політика Мілоша Обреновича та його спадкоємців Михайла (1860-1868 рр.) та Мілана (1868-1889 рр.) Обреновичів. Суспільно-політичний рух в Сербії в 60-70-х рр. XIX ст. „Омладина”. Діяльність Намісництва. Конституція 1869 р.

Хорватія і Словенія. Турецький напад на Хорватію. Битва при Могачі та її політичні наслідки. Початок „двох століть суцільного плачу” хорватської історії. Селянське повстання 1573 р. Поширення протестантизму на хорватських землях. Створення Воєнної Границі (Країни). Державно-правове становище Хорватії в Габсбурзькій монархії. Ідея слов'янської єдності. Формування антигабсбурзької опозиції в Хорватії. Змова П. Зринського і Ф.Франкопана та її результати. Зміцнення Габсбурзької політики централізму і абсолютизму. Обмеження хорватської автономії. Адміністративне підпорядкування хорватських земель угорцям в 1760-х рр. Антихорватський характер реформ Марії-Терезії. Розширення хорватських адміністративних кордонів в межах Габсбурзької монархії наприкінці XVII – початку XVIII ст. Хорватські землі за правління Йосифа II. Політика поніменчення і мадяризації та реакція консервативних кіл хорватського дворянства. Діяльність І. Мартиновича та формування нової генерації представників національно-визвольного руху. Хорватські землі в роки наполеонівських війн. «Іллірійські провінції». Об'єднання всіх хорватських земель у складі Австрії в середині другого десятиріччя XIX ст. Угорський наступ на національні права хорватів в 1820-1830-х рр. Формування руху

національного відродження. Доба ілліризму (Л. Гай). Діяльність бана Хорватії Й. Єлачича. Хорватські землі в роки революції 1848-1849 рр. та політичної реакції.

Зміцнення феодального гніту та селянські виступи на словенських землях в XVI ст. Словенські землі в епоху Реформації та Контрреформації. Словенські землі під владою Австрії в другій половині XVII ст. Зростання ролі католицької церкви. Реалізація реформ Марії-Терезії та Йосифа II на словенських землях. Головні причини економічного погортання XVIII – першої половини XIX ст. Словенські землі в роки наполеонівських війн. Словенія у складі „Іллірійських провінцій” (1809-1813 рр.). Повернення словенських земель до Австрійської імперії. Політика поніменення. Іллірійський рух в Словенії. С.Враз. Активізація словенського національного руху. Революція 1848-1849 рр. Програма «Об'єднаної Словенії». Політична боротьба лівих і правих. Антифеодальна виступи селян в 1848 р. та їх наслідки.

Утворення Румунії. Період національного відродження у Волощині та Молдові. Розширення автономії князівств у 20-30-х рр. XIX ст. Органічні регламенти. Назрівання кризи феодальних порядків. Революція 1848 р. у князівствах. Діяльність Н. Белческу. Політичний розвиток князівств у 50-60 -х роках. Об'єднання Молдови і Волощини та європейські держави. Утворення Румунії. Правління О. Кузи. Демократичні реформи. Переворот 1866 р. Початок правління династії Гогенцоллернів.

Російська імперія. Московська централізована держава XVI ст. та її експансія. Смутні часи в московському царстві та початок династії Романових. Московська держава у XVII ст. Утворення Російської держави. Петровські перетворення. Росія при спадкоємцях Петра I, «Просвітницький абсолютизм» Катерини II та її внутрішня політика. Зовнішня та колоніальна політика Росії часів Катерини II. Російська імперія на межі XVIII-XIX ст. Російсько-французька війна 1812 р. та закордонні походи російських військ 1813-1814 рр. Реакція в останні роки правління Олександра I та виступ декабристів. Прихід до влади Миколи I та його політичний курс.

Центрально-Східна Європа у другій половині XIX – на початку XX ст.

Польща. Русифікаторська і германізаторська політика Росії й Прусії на польських землях, її елементи. Особливий статус польських земель у складі Габсбурзької монархії. Розмежування політичних сил в першому десятиріччі після Січневого повстання 1863-1864 рр. «Станчики» та лоялісти. Виникнення польського соціалістичного руху. Програми і діяльність польських соціалістичних партій: «Пролетаріат», Польської соціалістичної партії, Соціал-демократії Королівства Польського і Литви. Становлення селянського політичного руху – «Стронніцтво людове», Польська селянська партія. Національний табір в суспільно-політичному житті польських земель. Діяльність Ліги народової. Активізація політичного життя на початку XX ст. Бойова організація. Революція 1905-1907 рр. у Королівстві Польським та її політичні наслідки. Визначення двох головних політичних течій – націонал-демократії (Р. Дмовський) та «революційної фракції» Польської соціалістичної партії. Дискусії про зовнішньополітичну орієнтацію Польщі (країни Антанти або Троїстого союзу). Форми польського суспільного руху. Створення польських підпільних збройних загонів на початку XX ст. Культура Польщі. «Традиціоналізм» у польській культурі, як основа романтизму. Вплив ідей романтизму на розвиток музичного мистецтва (Ф. Шопен) та літератури (А.Мальчевський, А. Міцкевич та ін.). Характерні риси позитивістської літератури та її найвідоміші представники – Б. Прус, Г. Сенкевич, М. Конопєцька. Тема польської старовини в живописі. Польський театр і драматургія кінця XIX – початку XX ст. Освіта і наука: діяльність Головної школи та Варшавського наукового товариства. Вклад М.Скловської-Кюрі, З.Врублевського, Н.Цибульського у розвиток науки. Діяльність членів краківської історичної школи.

Чехія. Чеські землі в період неоабсолютистського режиму Франца Йосифа I. Зміцнення імперської центральної влади та ліквідація політичної самобутності історичних земель. Форми захисту національно-правових інтересів чеської буржуазії (громадські організації, культурно-спортивні спілки, ощадні каси, гуртки тощо). Перехід правлячих кіл Австрійської імперії до

конституційних форм правління. «Жовтневий диплом» 1860 р. Консолідація чеської ліберальної буржуазії. Утворення та діяльність Національної партії. «Земські статuti» 1861 р. Утворення дуалістичної Австро-Угорської держави і чеські землі. Конституція 1867 р. Чеське суспільство в період введення дуалізму. Табори. Боротьба за чесько-австрійську угоду. Декларація 1868 р. Фундаментальні статті 1871 р. Головні положення «Квітневої конституції» 1873 р. Протистояння чехів і німців. Старочехи і младочехи. Діяльність чеських депутатів в стінах парламенту. Чеський клуб та його чотири

меморандуми. Крах політики старочехів та зміцнення позицій младочехів. Боротьба соціал-демократів за загальне виборче право в 90-х рр. XIX ст. «Реалістичний» рух. Т. Масарик. Чесько-німецька угода «пунктуації» (1890 р.) та її вплив на суспільно-політичне життя. Завершення промислової революції на чеських землях та її соціальні наслідки. Активізація чеського національно-визвольного руху в кінці XIX – на початку XX ст. Диференціація національно-політичних сил. Запровадження загального виборчого права та розклад політичних сил в рейхсраті після виборів 1907 р. Формування концепцій чеських зовнішньополітичних пріоритетів. Діяльність Слов'янського союзу в стінах рейхсрату. Загострення чесько-німецького протистояння напередодні Першої світової війни. Специфіка розвитку чеської культури у другій половині XIX – початку XX ст. Освіта і наука в Чехії. Й. Кайл. Т. Масарик. Я. Голл. Л. Нідерле. Діяльність Чеської Академії наук та вищих навчальних закладів. Розвиток літератури: Я. Неруда, С. Чех, А. Ірасек. Образотворче мистецтво: М. Алеш, Й. Мислбек. Архітектура. Музика: Б. Сметана, А. Дворжак. Спортивна культура.

Угорські землі. Передумови дуалістичної угоди 1867 р. Австро-угорська угода 1867 р. і позиція Ференца Деяка. Державно-політичне становище Угорщини в системі дуалізму. Політика уряду Калмана Тіси. Закон 1868 р. «Про національне рівноправ'я», його оцінка та практика втілення. Соціально-економічний розвиток Угорщини в останній третині XIX на початку XX ст. Зародження робітничого і соціал-демократичного руху в Угорщині в другій половині XIX ст. Суспільно-політичне становище в Угорщині в кінці XIX ст. Святкування 1000-річчя в 1896 р. Угорський вплив на зовнішню політику Австро-Угорської монархії. Національні проблеми Угорщини рубежу XIX-XX ст. Суспільно-політична боротьба в Угорщині на початку XX ст. Соціально-економічний розвиток Угорщини на початку XX ст. Липнева криза 1914 р. і позиція Угорщини. Роль угорської культури у піднесенні національної свідомості в першій половині XIX ст. Угорська культура другої половини XIX – початку XX ст.

Словацькі землі. Політична криза в Австрійській імперії кінця 50 – початку 60-х рр. XIX ст. та початок нового етапу словацького національного руху. «Меморандум словацького народу». Утворення та діяльність «Матиці Словацької». Австро-угорська угода 1867 р. та її наслідки. Політика мадяризації на словацьких землях. «Нова школа» та її роль в розколі словацького національного руху. Чесько-словацька співпраця на початку XX ст. Гласисти. Консолідація словацьких національних сил напередодні Першої світової війни. Економічний розвиток словацьких земель на рубежі XIX – XX ст. Словацьке питання напередодні Першої світової війни.

Болгарія. Російсько-турецька війна 1877-1878 рр. та звільнення Болгарії від османського панування. Основні положення Сан-Стефанського мирного договору (1878 р.). Берлінський конгрес та його рішення. Утворення основ болгарської державності. Установчі збори. «Тирновська конституція». Державний переворот 1881 р. та зміна зовнішньополітичних пріоритетів Болгарії. Протистояння лібералів і консерваторів. Політичне життя Східної Румелії в 1879-1885 рр. Об'єднання Болгарського князівства і Східної Румелії. Болгаро-сербська війна 1885-1886 рр. та її наслідки. «Болгарська криза» 1886-1887 рр. Болгарія в роки правління уряду А. Стамболова. Політичний розвиток Болгарії на рубежі XIX – XX ст. Формування багатопартійної політичної системи. Економічний розвиток кінця XIX – початку XX ст. Зовнішня політика Болгарії на початку XX ст. Створення Балканського союзу (1912 р.). Перша Балканська війна (1912 р.). Лондонський мирний договір. Друга Балканська війна (1913 р.) та її наслідки. Болгарія напередодні Першої світової війни. Культурно-освітня діяльність Паїсія Хілендарського та Софронія Врачанського. Розвиток освіти та книгодрукування. Софійський університет. Болгарська Академія

наук. Діяльність Народного театру. Музичне та образотворче мистецтво. Державна школа живопису. Архітектура.

Сербія. Сербія під час Східної кризи 1875-1878 рр. Сан-Стефанський мирний договір та здобуття Сербією повного державного суверенітету. Розвиток сербських державних інститутів в 80-х рр. XIX ст. Формування багатопартійної політичної системи. Проголошення Сербії королівством. Криза режиму Мілана Обреновича. Тимоцьке повстання 1883 р. Сербсько-болгарська війна 1885-1886 рр. та її наслідки. Конституція 1888 р. Сербія за правління О. Обреновича. Політична криза в Сербії 1897-1899 рр. Конституція 1901 р. Державний переворот 1903 р. Відновлення династії Карагеоргієвичів. Внутрішня і зовнішня політика П. Карагеоргієвича на початку XX ст. Завершення промислового перевороту в 80-90-х рр. XIX ст. Сербія в Балканських війнах 1912-1913 рр. Територіальне розширення Сербії в 1912-1913 рр. та зміцнення позицій на Балканах. Сербія напередодні Першої світової війни. Розвиток освіти та науки. Сербська Академія наук. Белградський університет. «Поворот до Європи» в сербській культурі на рубежі XIX – XX ст. Народний театр. Музичне мистецтво. Живопис. Архітектура.

Хорватія. Адміністративні та політичні зміни в 1850-х рр. Створення хорватських органів адміністративного самоврядування. Конституція 1861 р. та політична криза в Габсбурзькій монархії. Хорватський Сабор в 60-х рр. XIX ст. Діяльність політичних партій: правої (А.Старчевич), народної ліберальної (Ю. Штроссмайєр) та партії «мадяронів» (І.Мажуранич). Хорватсько-угорський договір 1868 р. про об'єднання хорватів і угорців у спільному державному утворенні. Державно-правовий статус Триєдиного королівства. Зміни та доповнення до хорватсько-угорського договору. Політика мадяризації хорватів. Загострення політичної ситуації на хорватських землях наприкінці XIX ст. Соціально-економічний розвиток. Формування молодіжного руху за ревізію „ідеалістичних” поглядів та дій політиків. С. Радич. Утворення та діяльність селянської, прогресивної та соціалістичної партій. Сербо-хорватська коаліція 1905 р. Опір хорватів політиці Відня та Будапешта напередодні Першої світової війни. Югославська Академія наук та мистецтва. Діяльність Загребського університету. «Епоха Шеноа» у хорватській літературі. Специфіка доби «хорватського модерну». Академічний реалізм та імпресіонізм у живописі.

Словенія. Словенські землі в період встановлення абсолютистського режиму та політичної реакції (50-ті рр. XIX ст.). Адміністративний поділ словенських земель (Каринтія, Штірія, Істрія). Культурно-просвітницька діяльність місцевої інтелігенції. «Матиця Словенська». Дві ідеологічні течії в словенському політичному житті другої половини XIX ст.: молодословенці (ліберали) та старословенці (консерватори). Національно-визвольний рух в останній третині XIX ст. Діяльність лібералів. Кампанія мітингів (таборів). Створення словенських політичних партій. Соціально-економічний розвиток словенських земель в другій половині XIX –початку XX ст. Аграрна криза 1870-90-х рр. та її вплив на сільськогосподарське виробництво. Завершення промислового перевороту. Зміни в соціальній структурі населення. Політична боротьба молодословенців та старословенців на рубежі XIX – початку XX ст. Словенсько-німецькі відносини. Еволюція ідеології молодословенців на початку XX ст. Виникнення та діяльність підпільних революційних груп радикальної інтелігенції. Словенія напередодні Першої світової війни.

Румунія. Конституція 1866 р. Передумови боротьби за національну незалежність Румунії. Участь у російсько - турецькій війні 1877 - 1878 рр. Проголошення і міжнародне визнання державної незалежності Румунії. Зовнішньополітична орієнтація країни. Успіхи капіталізму в Румунії. Австро-німецький капітал в країні. Аграрне питання та аграрне законодавство. Протекціоністські закони. Селянське повстання 1907 р. Аграрні реформи 1907 - 1910 рр. Зовнішня політика Румунії в кінці XIX - на початку XX ст. Питання про майбутнє Трансільванії. Румунія і балканські війни. Румунія у роки Першої світової війни.

Національне питання в регіоні Центрально-Східної Європи в роки Першої світової війни. Польське питання в роки Першої світової війни. Листопадовий маніфест 1916 р. імператорів Вільгельма II і Франца Йосифа I. Політика царської Росії в «польському питанні». Вплив Лютневої та Жовтневої революцій в Росії на зміну характеру вирішення польського питання в 1917 р. Формування інститутів державної влади в країні і за рубіжем в 1917 – 1918 р.

Чеське національне питання в роки Першої світової війни. Діяльність чеських емігрантів на Заході та в Росії. Т. Масарик. «Мафія». Клівлендська угода 1915 р. Боротьба за міжнародне визнання Чехословацької національної ради. Формування чехословацької армії. Відношення чеської і словацької громадськості до війни. Піттсбургська угода 1918 р. Вашингтонська декларація 1918 р. Словацьке питання в роки Першої світової війни. А.Глінка.

Болгарія в Першій світовій війні. Протистояння політичних сил у період нейтралітету. Перемога антиантантівських сил. Договір про дружбу і союз Болгарії та Німеччини 1915 р. Участь болгарської армії в бойових діях на боці Центральних держав. Вплив війни на соціально-економічне становище болгарського суспільства. Владайське (солдатське) повстання 1918 р. Р. Даскалов. Друга «національна катастрофа». Окупація Болгарії військами Антанти.

Сербія в роки Першої світової війни. Загострення відносин між Сербією й Австро-Угорщиною. Сараєвське вбивство. Ультиматум Відня та відповідь сербського уряду. Оголошення війни Сербії. Хід воєнних дій у 1914-1915 рр. Окупація Сербії. Топлицьке повстання 1917 р. Плани вирішення югославського питання в роки війни. Програма Н.Пашича. Нішська декларація.

Російська імперія. Доба великих реформ Олександра II. Народницький рух та початок політичного тероризму в Росії. Російська імперія за часів Олександра III. Посилення реакції. Росія в епоху революцій. Загальнонаціональна криза початку XX ст. Перша російська революція та її наслідки. Народи Російської імперії, їхня визвольна боротьба та культура наприкінці XIX- на початку XX ст. Головні проблеми суспільно-політичного життя Росії в останній третині XIX – на поч. XX ст. Революція 1905-1907 рр. в Російській імперії: передумови, причини, завдання і результати. Росія між двома революціями. Століпінські реформи в Російській імперії. Лютнева революція та альтернативи розвитку Росії в 1917 р. Початок визвольного руху в Росії першої чверті XIX ст.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА АЗІЇ ТА АФРИКИ НОВОГО ЧАСУ

Цивілізаційні характеристики розвитку країн Сходу на початку нового часу (2-й пол. XVII – XVIII ст.). Потенціал екстенсивного розвитку. Криза традиційних соціально-економічних і політичних структур у XIX ст. і відносне відставання країн Сходу й Африки від капіталістичних держав. Зміни на політичній карті Далекого Сходу в новий час. Зміни на політичній карті Центральної Азії та Середнього Сходу в новий час. Зміни на політичній карті Південної Азії та басейну Південних морів у новий час. Зміни на політичній карті Близького сходу та Північної Африки в новий час. Зміни на політичній карті Тропічної та Південної Африки в новий час. Етапи колоніальної експансії європейських країн в новий час. Дискусія в історичній науці з питань місця і ролі колоніалізму в історії країн Азії і Африки. Соціально-економічні, політичні та культурні наслідки колоніального поділу Сходу та Африки європейськими державами та США. Азія та Африка на початку XX ст.: стан економіки та суспільно-політичний розвиток. Феномен «Пробудження Сходу». Перша світова війна і країни Сходу та Африки.

Цинський Китай в середині XVII – на початку XX ст. Завоювання Китаю маньчжурами. Внутрішня та зовнішня політика правителів династії Цин у XVII - першій половині XIX ст. Зовнішньополітичне становище Цинської імперії. Насильницьке «відкриття» країни та її поділ на сфери впливу. Передумови, причини та основні етапи Тайпінського повстання в Китаї. Суспільний і державний устрій Тайпін-тяньго. Особливості розвитку капіталізму в Китаї останньої третини XIX – початку XX ст. Спроби реформ у Китаї та причини їхніх невдач. Народне повстання Іхетуанів в Китаї. Причини, передумови і початок Сінхайської революції в Китаї, її характер та рушійні сили. Сунь Ятсен. Перемога республіканських сил і проголошення Китайської республіки. Утворення партії Гоміньдан. «Друга революція». Китай в роки Першої світової війни. «21 вимога» Японії Китаю. Традиційна культура Китаю. Красне письменство. Специфіка китайського мистецтва, його жанри. Пекінська опера. Вплив китайських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Японська імперія в середині XVII – на початку XX ст. Соціально-економічний та політичний лад Токугавської Японії в другій половині XVII – середині XIX ст. Проникнення

капіталістичних держав і укладення нерівноправних договорів. Революція Мейдзі в Японії: її характер та рушійні сили. Реформи Мейдзі в Японії. Наслідки капіталістичної модернізації країни. «Рух за свободу і народні права» в Японії. Конституція 1889 р. Зовнішньополітичне становище Японії в останній третині XIX – на початку XX ст. Війни та перехід до «великої політики». Становлення та розвиток корпоративного капіталізму. Активізація робітничого і становлення соціалістичного руху в Японії на поч. XX ст. Імперіалістична Японія в роки Першої світової війни. Традиційна культура Японії. Красне письменство. Специфіка японського мистецтва, його жанри. Театральні канони і драматичні сценарії. Вплив японських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Корея в середині XVII – на початку XX ст. Соціально-економічний лад та політична система Кореї в 2-ій пол. XVII – сер. XIX ст. Рух Сірахапха. Симптоми кризи ладу традиційної Кореї в XIX ст. Повстання під проводом Хон Їонне та Селянська війна Тонхак у 1893-1894 рр. «Відкриття» Кореї і підписання з нею нерівноправних договорів. Суперництво імперіалістичних держав та суспільно-політичні процеси в Кореї в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Анексія Кореї Японією і встановлення колоніального режиму.

Традиційна культура Кореї. Красне письменство. Специфіка корейського мистецтва, його жанри. Оригінальна корейська архітектура і прикладне мистецтво. Вплив корейських соціально-побутових традицій, мистецьких досягнень на європейську культуру

Південно-Східна Азія і країни південних морів в середині XVII – на початку XX ст. Державні утворення Нгуєнів і Чинів у Дайв'єті. Селянська війна тейшонів та її наслідки. Імперія Нгуєнів у В'єтнамі в 1-ій пол. XIX ст. Правління «реалістів» та «консерваторів». Соціально-економічні та політичні процеси в Камбоджі в 2-ій пол. XVII – 1-ій пол. XIX ст. Реформи сдаты Анг Дуонга. Князівства Лаосу в 2-ій пол. XVII – сер. XIX ст. Тенденції історичного розвитку Бірми в другій пол. XVII – 1-ій пол. XIX ст. Протидія британській колоніальній експансії і реформи короля Міндона. Сіам в 2-ій пол. XVII – на поч. XX ст. Реформаторські перетворення. Фактори збереження суверенітету. Колоніальна експансія Франції в Індокитаї в XIX ст. та її наслідки. Утворення Індокитайського Союзу. Нідерландська колоніальна система в Індонезії в 2-ій пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. Антиголландські повстання на Яві. Англійська колоніальна експансія в басейні Південних морів у кінці XVIII – 1-й пол. XIX ст. Реформи Т.С. Раффлза. Іспанський колоніальний режим на Філіппінах 2-й пол. XVII – XIX ст. Особливості формування національної свідомості. Хосе Рісаль. Національно-визвольна революція 1896-1898 рр. і створення Філіппінської республіки. Американське панування на Філіппінах на поч. XX ст. Підкорення султанату Аче і завершення колоніального захоплення Індонезії. Криза системи «примусових культур» в Індонезії в 2-й поч. XIX ст. Зміни в колоніальному управлінні Нідерландською Індією в кінці XIX – поч. XX ст.: «Етичний курс». Зародження національно-визвольного руху на Яві. Країни Південно-Східної Азії в роки Першої світової війни. Традиційна культура народів регіону. Красне письменство. Специфіка мистецтва, його жанри. Театральні канони, традиційне танцювальне мистецтво та культові практики. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Індія, Непал і Цейлон в середині XVII – на початку XX ст. Розпад держави Великих Моголів у Індії. Утворення нових держав та їх типологія. Етапи британського завоювання і колоніального підкорення Індії, його форми і знаряддя. Передумови, причини, рушійні сили та хід сипайського повстання в Індії 1857-1859 рр., його історична оцінка. Передумови об'єднання Непалу та його політична консолідація в 1-ій половині XIX ст. Переворот 1846 р. і встановлення режиму Рани. Кандійська держава на Цейлоні в XVII-XVIII ст. Англо-голландське суперництво і завоювання Цейлону Англією. Стратегія і тактика англійської колоніальної адміністрації в Індії в ост. третині XIX ст. Розвиток капіталістичної промисловості і зміни структури індійського суспільства. Виникнення націоналізму та його організації в Індії. Партія Індійський національний конгрес. Британський імперіалізм і національно-визвольний рух в Індії на поч. XX ст. Б. Тілак та Махатма Ганді. Непал та брит. колонії Півд. Азії (Цейлон, Малайзія, Бірма) в кінці XIX – на поч. XX ст. Традиційна культура Індії, Непалу і Цейлону. Красне письменство. Творчість Рабіндраната Тагора. Специфіка індійського мистецтва, його жанри. Художні канони і визначні досягнення.

Тадж-Махал. Вплив індійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру. Релігійні традиції народів Індостану.

Країни і народи Центральної Азії в середині XVII – на початку XX ст. Утворення і розпад Дурранійської держави в Афганістані. Правління Дост Мухамеда та реформи Шер Алі-хана. Внутрішнє і зовнішнє становище монгольських ханств у сер. XVII–XVIII ст. Маньчжурське завоювання Халхи, Джунгарського ханства і Кашгарії. Держави і народи Казахстану і Середньої Азії в 2-й пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. Англо-російське суперництво. Англійська агресія в Афганістані. Правління еміра Абдурахман-хана в Афганістані. Економічні, політичні та ідеологічні зрушення в Афганістані на поч. XX ст. Рух молододафганців. Монголія в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Утворення теократичної держави.

Персія в середині XVII – на початку XX ст. Занепад Сефевідської держави і прихід до влади Надір-шаха, його зовнішня і внутрішня політика. Утвердження в Ірані династії Каджарів. Встановлення режиму капітуляцій. Загострення соціальних протиріч в Ірані в 1-й пол. XIX ст. Повстання бабідів, його ідеологія та райони поширення. Модернізаційні процеси в Ірані ост. третині XIX ст. Формування нових соціальних сил і зародження націоналізму. Мальком-хан. Гасан Русдіє. Причини, рушійні сили і періодизація революції в Ірані 1905-1911 рр. Традиційна перська культура. Красне письмо. Специфіка іранського мистецтва, його жанри. Вплив ісламу на традиційну культуру. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Османська імперія в середині XVII – на початку XX ст. Спроби реформ в Османській імперії у 2-й пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. і причини їх невдач. Міжнародне становище та війни Османської імперії в 2-й пол. XVII – 1-й пол. XIX ст. Суть «східного питання». Економіка та суспільно-політична обстановка в Османській імперії в 70-х рр. XIX ст. Визвольна боротьба народів Балкан. Конституційний рух та діяльність «Нових османів» в 1870-х рр. Мідхат-паша. Деспотичний режим правління Абдул-Хаміда II в Туреччині (зулюм) і перетворення країни в напівколонію. Молодотурецька революція 1908 р. та її історичне значення. Внутрішня і зовнішня політика молодотурецького уряду на поч. XX ст. Участь країни у Першій світовій війні. Традиційна культура Туреччини. Красне письмо та його жанри. Специфіка турецького мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив турецько-левантійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Арабські країни Близького і Середнього Сходу та Північної Африки в середині XVII – на початку XX ст. Іслам у суспільному житті арабських країн в новий час. «Арабське відродження». Арабські країни у складі Османської імперії в новий час. Боротьба проти турецького панування. «Єгипетська авантюра» Наполеона Бонапарта. Єгипет за правління Мухамеда Алі, його внутрішня і зовнішня політика. Соціально-економічні та політичні процеси в арабських країнах Близького та Середнього Сходу в кінці XVIII – 60-х рр. XIX ст. Посилення іноземного впливу. Початок французької колоніальної експансії в Алжирі і визвольне повстання під проводом Абд-аль-Кадіра. Економічний та соціально-політичний розвиток Єгипту в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Формування нових соціальних сил та націоналістичної ідеології. Мустафа Кяміль. Алжир і Туніс у складі французької колон. імперії в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Аравія в останній третині XIX – на початку XX ст. Англійське проникнення в регіоні. Міжімперіалістичні протиріччя початку XX ст. і Перша світова війна та їх вплив на арабські країни Близького і Середнього Сходу. Традиційна культура арабського Сходу та Північної Африки. Красне письмо та його жанри. Специфіка арабського мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив арабсько-левантійських мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

Тропічна і Південна Африка в середині XVII – на початку XX ст. Суспільний лад і типологія державних утворень народів Тропічної та Екваторіальної Африки у XVII – 1-й пол. XIX ст. Вплив європейської експансії та торгівлі. Кінець торгівлі і колоніальна експансія європейських держав у Судані та Екваторіальній Африці в XIX ст. Утворення республіки Ліберії. Європейська колонізація і визвольна боротьба народів Південної Африки у XIX ст. «Великий трек». Абіссинія (Ефіопія) в ост. третині XIX – на поч. XX ст. Боротьба з італійською агресією. Опір колонізаторам у Східній Африці: повстання під проводом Бушірі, Мухаммеда бен-Абдалли Хасана, «маджі-маджі». Повстання махдистів у Судані. Активізація імперіалістичної експансії в Південній

Африці на зламі XIX–XX ст. Англо-бурська війна і створення ПАС. Внесок європейських мадрівників у дослідження Африканського континенту в ост. третині XIX ст. Поділ Тропічної та Південної Африки в кінці XIX ст. Пряме і непряме управління африканськими колоніями. Традиційна культура народів Африки. Красне письмо та його жанри. Специфіка африканського мистецтва, його жанрові різновиди. Вплив мистецьких досягнень і традицій на європейську культуру.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА АМЕРИКИ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Країни західної Європи і Америки в 1918 – 1945 рр.

Становлення Версальсько-Вашингтонської системи повоєнного устрою світу. Плани післявоєнної перебудови світу. Паризька мирна конференція. Обговорення питання про колективну безпеку. Створення Ліги Націй. Переділ колоній, мандатна система. Питання про відповідальність за розв'язання війни. Розгляд умов та підписання мирних договорів з Німеччиною, Австрією, Болгарією, Угорщиною та Туреччиною. Встановлення післявоєнних кордонів європейських держав. Роззброєння переможених країн. Демілітаризація прикордонних територій. Проблема репарацій. Основні принципи Версальського міжнародного порядку. Вашингтонська конференція з обмеження морських озброєнь 1921 – 1922 рр. Угоди, підписані в рамках Вашингтонської конференції. Причини недовговічності Версальсько-Вашингтонської системи.

Історія та культура Великобританії. Підсумки й наслідки Першої світової війни для Великобританії. Економічний розвиток країни. Внутрішня й зовнішня політика кабінету Д.Ллойд-Джорджа. Економічна криза 1920 – 1921 рр. Падіння уряду Д.Ллойд-Джорджа. Консервативний уряд Бонар-Лоу. 7 Перший лейбористський уряд Р.Макдональда. Повернення до влади консерваторів. Уряд Стенлі Болдуїна. Загальний страйк 1926 р. Закон про промислові конфлікти та тред-юніони. Альфред Монд і мондизм. Вплив світової економічної кризи 1929-1933 р. на Великобританію та її колонії. «Національний уряд» та його політика. Оттавська імперська економічна конференція 1932 р. Боротьба консерваторів і лейбористів. Фашистський рух в Англії. Консервативні уряди Стенлі Болдуїна та Невіла Чемберлена. Імперська конференція 1935 р. Монархічна криза 1937 р. Зовнішня політика Великобританії в 1930-ті рр. Роль Великобританії в політиці «умиротворення агресора». Загальна характеристика культурного розвитку Великобританії. Музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Історія та культура Франції. Економічні й політичні підсумки Першої світової війни для Франції. Політичні партії Третьої республіки. Блокова система. Внутрішня й зовнішня політика Національного блоку. Фактори економічного зростання Франції у 1920-х роках. Перемога «картеля лівих» на виборах. Едуард Еррію. Внутрішня і зовнішня політика радикалів. Створення уряду Національного єднання, його внутрішня і зовнішня політика. Плани створення пан-Європи. А.Бріан. Особливості світової економічної кризи у Франції. Активізація фашистського руху. «Бойові хрести». «Аксьон франсез». Спроба право радикального путчу у 1934 р. Створення Народного фронту, його внутрішня та зовнішня політика. Криза Народного фронту. Мюнхенська політика «умиротворення» і Е.Даладьє. Франція напередодні Другої світової війни. Загальна характеристика культурного розвитку Франції. Музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Історія та культура Німеччини. Економічні й політичні підсумки Першої світової війни для Німеччини. Листопадова революція 1918 р. Січневі події 1919 р. у Берліні. Вибори та діяльність Установчих зборів. Веймарська конституція й становлення Веймарської республіки. Економічна й політична ситуація. Основні політичні партії. Пауль фон Гінденбург. Утворення НСРПН. А.Гітлер. Розвиток фашистського руху в 1920-ті рр. Зовнішня політика Німеччини в 1919-1929 рр. Німеччина і країни Антанти. «Політика виконання» і «політика катастроф». План Оуена і Юнга. Світова економічна криза 1929-1933 рр. Вибори 1932 р. та прихід нацистів до влади. Утвердження націонал-соціалістичного режиму. Сутність і соціальна база нацизму. Антифашистський рух Опору. Економічна політика нацистів. Мілітаризація економіки. Зовнішня політика нацистської

Німеччини. Підготовка Німеччини до війни. Загальна характеристика культурного розвитку Німеччини. Музика, театр, образотворче мистецтво, література. Культура нацистської Німеччини. Вплив міністерства пропаганди Геббельса на культуру нацизму.

Історія та культура Італії у 1918 – 1939 рр. Підсумки Першої світової війни для Італії. Післявоєнна економічна й політична ситуація. «Червоне двохріччя». Історичні передумови виникнення італійського фашизму. Створення фашистських організацій. Б.Муссоліні. Фашисти й італійські правлячі кола. «Пакт умиротворення». Серпневий страйк 1922 р. Фашистський з'їзд у Неаполі і «революція у спальному вагоні». Склад першого уряду Б.Муссоліні. Особливості початкового етапу фашистського урядування. «Авентінський блок». «Друга хвиля» фашизму. Законодавче оформлення тоталітарного фашистського режиму. Латеранські угоди. Економічна криза 1929 – 1933 рр. Зростання ролі державного регулювання. Переведення економіки на воєнні рейки. Політика автаркії. «Хартія праці» й «Доктрина фашизму». Антифашистський рух в Італії. Зовнішня політика Б.Муссоліні. Напад фашистської Італії на Ефіопію та агресія проти Албанії. Участь Італії у мюнхенській змові. Загальна характеристика культурного розвитку Італії. Музика, театр, образотворче мистецтво, література. Художній рух «Новеченто італьяно».

Історія та культура Іспанії. Особливості історичного розвитку Іспанії. Становище Іспанії після Першої світової війни. Колоніальна війна в Марокко. Встановлення диктатури Мігеля Прімо де Рівери. «Кодекс праці». Конфлікт диктатора з інтелігенцією. Виникнення Федерації анархістів Іберії. «Лібертарний комунізм». Іспанія в роки світової економічної кризи. Повалення монархії. Початок і основні етапи революції 1931 – 1939 рр. Політика республікансько-соціалістичних урядів. Аграрне питання. Другий етап революції - «чорне дворіччя». СЕДА. Жовтневі бої 1934 р. створення Народного фронту та його перемога на парламентських виборах. Третій етап революції. Громадянська війна в Іспанії 1936 – 1939 рр. Франсиско Франко. Поразка Іспанської республіки. Встановлення диктатури генерала Франсиско Франко. Особливості іспанського фашизму. Культурний розвиток Іспанії в 1918 – 1939 рр. Музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Історія та культура США. Підсумки першої світової війни для США. Піднесення масових рухів. Внутрішня і зовнішня політика адміністрації Т.Вудро Вільсона. Ідеологія неолібералізму. 18-а та 19-а поправки до Конституції США. Ізоляціоністський рух. США в роки «просперіті». Уорен Гамаліел Гардінг та його адміністрація. Рух Лафоллета. Президент Кальвін Кулідж й ідеологія «твердого індивідуалізму». Зміни у повсякденному житті американців у 1920-х роках. «Сухий закон» і організована злочинність. Зовнішня політика США 1920-х років. Світова економічна криза 1929 – 1933 рр., її причини та особливості в США. Діяльність адміністрації Герберта Гувера в період кризи. «Новий курс» президента Ф.Д.Рузвельта. Зовнішня політика США у 1930-х роках. Культурний розвиток США між двома світовими війнами. Музика, театр, образотворче мистецтво, література. Кінематограф.

Історія та культура країн Латинської Америки між двома світовими війнами. Країни Латинської Америки після першої світової війни. Масові рухи. Боротьба за університетську реформу. Ліберальний реформізм у Латинській Америці та його особливості. Діяльність уряду І. Ірігойєна в Аргентині й А. Алессандрі в Чилі. Реформи в Уругваї. Встановлення режиму «революційного кауділізму» у Мексиці. Країни регіону в середині й другій половині 1920-х років. Економічний й політичний розвиток. Подальше посилення позицій іноземного капіталу й англо-американські протиріччя в регіоні. Особливості соціально-політичного розвитку окремих країн. Політика радикальних урядів в Аргентині. Друге президентство Ірігойєна. Внутрішньополітична криза й встановлення диктатури К. Ібаньєса в Чилі. Диктатура Х. Мачадо на Кубі. Режим «революційного кауділізму» у Мексиці в 1920 – 1928 рр. А. Обрегон і П. Кальєс. Бразилія в 1920-х роках. Рух «тенентистів» та його оцінка. Повстанська боротьба А. Сандіно проти інтервенції США в Нікарагуа. Пошуки нових концепцій визвольної боротьби. Х.К. Маріатегі й В.Р. Аїя де ла Торре. «Велика депресія» 1929 – 1933 рр. і загострення обстановки в регіоні. Події в Перу, Сальвадорі й Нікарагуа. Військовий переворот і диктатура Х.Ф. Урібуру в Аргентині. «Ліберальна революція» 1930 р. і прихід Ж. Варгаса до влади в Бразилії. Революційна криза й «Соціалістична республіка» у Чилі. Революція 1933 – 1934 рр. на Кубі, її передумови, характер, етапи. Перше президентство Р. Грау Сан Мартіна. А. Гітерас і його діяльність. Переворот 1934 р. Конституція 1940 р. Діяльність

уряду Л. Карденаса в Мексиці (1934-1940). 9 Боротьба за народний фронт у Латинській Америці. Бразилія в середині 1930-х років. Народно-визвольний альянс. Повстання альянсу і його розгром. Встановлення режиму «нової держави» Ж. Варгаса. Аргентина в період президентства А. Хусто. Підйом робочого й демократичного руху. Боротьба за народний фронт в Аргентині. Другий уряд А. Алессандрі в Чилі. Створення Народного фронту і його перемога на президентських виборах. Програма й діяльність уряду Народного фронту. Успіхи лівих, демократичних та національно-патріотичних сил в інших країнах регіону. Загальна характеристика культурного розвитку країн Латинської Америки в 1918 – 1939 рр. Т

Друга світова війна. Початок війни в Європі. «Дивна війна». Німецька агресія проти Данії й Норвегії й франко-британської дипломатії. Військова поразка Франції. Комп'єнське перемир'я. «Битва за Англію». «Новий порядок» у Європі. Формування англо-американського союзу. Радянськобританська угода. Місія Гопкінса. Вступ США в Другу світову війну. Складання антифашистської коаліції. Декларація Об'єднаних Націй. Поглиблення військово-економічного співробітництва антифашистських держав. Проблема другого фронту. Поглиблення кризи у фашистському блоці. Підготовка й здійснення операції «Оверлорд». Військові успіхи союзників на Західному фронті в 1944 р. Рух Опору. Визвольні повстання в Європі. Розвал фашистського блоку. Військово-політичне становище Німеччини. Змова 20 липня 1944 р. Проблема сепаратного миру. Обговорення військових питань на Ялтинській (Кримській) конференції. Воєнні дії союзників у Європі навесні 1945. Зустріч на Ельбі. Беззастережна капітуляція Німеччини. Воєнні дії на Далекому Сході. Бомбардування американцями Хіросіми й Нагасакі. Капітуляція Японії. Підсумки й значення Другої світової війни. Політичне, соціально-економічне та культурне становище країн Західної Європи та Америки у роки Другої світової війни: загальне та особливе.

Країни Західної Європи і Америки в 1945 – 1991 рр.

Історія та культура Великобританії. Політичне, соціально-економічне та міжнародне становище Великобританії після війни. Ослаблення британських позицій за рубежом. Ситуація в колоніях. Розбіжності в коаліційному кабінеті У. Черчілля. Парламентські вибори 1945 р. Прихід до влади лейбористського кабінету К. Еттли. Соціально-економічні й політичні реформи. Програма націоналізації та її здійснення. Нова система соціального забезпечення. Зовнішня політика лейбористського уряду. Криза й початок розпаду британської колоніальної системи. Позачергові парламентські вибори 1951 р. і прихід до влади консерваторів. Зміни в програмних установах консервативної партії. Промислова хартія. Соціальні реформи. Житлове будівництво. Новий підхід до питання про роль державного сектора в економіці. Зовнішньоекономічна стратегія консервативних кабінетів. Розпад Британської колоніальної імперії. Співдружність націй, як нова форма взаємин Англії з її колишніми колоніями. Англія й інтеграційні процеси в Європі. Політична боротьба із приводу вступу Англії в ЄЕС. Вибори 1964 р. Лейбористська програма «Віхи 60-х». Кабінети Г. Вільсона (1964 – 1970 рр.). «Політика цін і доходів» – економічна стратегія нового кабінету. Конфронтація лейбористського кабінету із тред-юніонами. Ріст страйкової боротьби. Погіршення економічного становища країни. Девальвація фунта стерлінга. Провал лейбористів на виборах 1970 р. Консервативний кабінет Е. Хіта (1970 – 1974 рр.). Різке загострення соціальних протиріч у країні. Боротьба гірників. Закон «Про відносини в промисловості». Зміна зовнішньополітичній 10 стратегії Англії в ЄЕС. Загальний страйк гірників і позачергові вибори в лютому 1974 р. Поразка консерваторів. Лейбористські кабінети Г. Вільсона (1974 – 1976 рр.) і Д. Каллагана (1976 – 1979 рр.). Врегулювання конфлікту з гірниками. Економічна криза середини 1970-х рр. та її наслідки. Внутрішня боротьба усередині лейбористської партії, назрівання розколу. Зміна керівництва в партії консерваторів. Парламентські вибори 1979 р. М. Тетчер та її «неоконсервативна» програма. Внутрішня й зовнішня політика М. Тетчер (1979 – 1990 рр.). Нова економічна стратегія. Скорочення державного регулювання економіки. Приватизація. Соціальні реформи. Профспілкові закони. Загальний страйк гірників в 1974 – 1975 рр. Криза традиційного тред-юніонізму. Фракційна боротьба в лейбористській партії з питань відновлення програмних установок. Розкол лейбористської партії в 1981 р. Зовнішня політика кабінетів М. Тетчер. Англо-американська співпраця. Фолклендська війна. Європейська політика. Спроби врегулювання

ірландської проблеми. Наростання опозиції політиці М. Тетчер усередині консервативної партії й у країні. Відставка М. Тетчер в 1990 р. Підсумки її правління. Культура Великобританії. кіно, музика, театр, образотворче мистецтво, література. Культурні об'єкти Великої Британії у Списку світової спадщини ЮНЕСКО.

Історія та культура Франції. Франція після звільнення. Соціально-політичні й економічні наслідки німецької окупації. Міжнародне становище Франції. «Тимчасовий режим» 1944-1946 рр. Перегрупування політичних сил. Демократизація громадського життя країни. Генерал де Голль і його доктрина. Формування нових партій. Діяльність тимчасового уряду. Вибори до Установчих зборів. Перемога лівих партій. Відхід де Голля у відставку. Нова конституція Франції. Утворення Четвертої республіки. Особливості економічного розвитку країни в 1950-х роках. Французька система «програмування економіки». Міжпартійна боротьба в Четвертій республіці. Розкол профспілкового руху. Урядова криза 1947 р. і виключення комуністів з кабінету. Створення коаліції «третьої сили». Зовнішня політика Четвертої республіки. Вступ Франції в НАТО. Участь Франції в європейському інтеграційному процесі. План Шумана. Вступ у ЄС. Колоніальні війни Франції в Індокитаї й Алжирі. Урядова криза 1958 р. Заколот ультраколоніалістів в Алжирі. Криза й падіння Четвертої республіки. Загальна характеристика культурного розвитку ІV Республіки у Франції.

Історія та культура П'ятої республіки у Франції. Розробка й прийняття конституції П'ятої республіки. Президентство генерала Де Голля (1958 – 1969 рр.). Вибори 1958 р. Поява на політичній арені нової партії – «Союз у захист нової республіки». Нова розстановка політичних сил у Національних зборах. Врегулювання алжирської проблеми. Євіанські угоди 1962 р. Модернізація французької економіки. Грошова реформа. Політика «дирижизма». Соціальна політика Де Голля. Зовнішньополітична доктрина голлізма та її втілення в життя. Антиамериканізм і європейська політика. Вихід Франції з військового апарата НАТО. Суспільно-політичне життя Франції в період правління Де Голля. Ріст внутрішньої опозиції. Утворення ФДСЛС (1965 р.). Соціальні конфлікти. Студентські конфлікти. Травнево-червневі події 1968 р. та їх наслідки. Референдум 1969 р. Відставка Де Голля. Франція після Де Голля. Особливості соціально-економічного й політичного розвитку країни в 1970-ті рр. Президентство Ж. Помпіду (1969 – 1974 рр.) Криза традиційного голлізма. Складання біполярної партійної системи. Жискар Д'Естен і «незалежні республіканці». Утворення союзу лівих партій, вироблення спільної Програми уряду народної єдності. Створення партії «нового голлізма» – Об'єднання в підтримку республіки (ОПР). Президентство Жискар Д'Естена (1974-1981 рр.). Економічна криза 1974 р. та її наслідки для Франції. Розпад 11 союзу лівих сил. Утворення Союзу за французьку демократію (СФД). Занепад біполярної політичної системи. Президентські й парламентські вибори 1981 р. Перемога Ф. Міттерана й лівих сил. Перше президентство Ф. Міттерана (1981 – 1988 рр.). Уряди лівих сил при владі (1981 – 1986 рр.). Реформи в соціально-економічній сфері. Перехід до політики «твердої економії». Проєкт створення «суспільства змішаної економіки». Парламентські вибори 1986 р. – перемога правоцентристських сил. Посилення Національного фронту. Кабінет Ж. Ширака (1986 – 1988 рр.). Політика «співіснування». Неоконсервативні положення в програмі Ж. Ширака. Децентралізація й приватизація державного сектора. Парламентські й президентські вибори 1988 р. Франція на рубежі 1980-1990-х років. Культура V Республіки: кіно, музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Розпад Німеччини та утворення ФРН і НДР. Політичне й економічне становище Німеччини після війни. Потсдамські рішення в Німеччині. Союзний контрольний пакет і його функції. Поділ країни на чотири зони окупації. Процеси денацифікації, демократизації, декартелізації в західних і східних зонах та особливості цих процесів на Заході й на Сході. Утворення нових партій, труднощі з їхнім формуванням. Конфронтація по німецькому питанню в 1946-1948 рр. Економічна програма Л.Ерхарда та її здійснення в західних зонах окупації. Утворення Бізонії й Тризонії. Грошова реформа 1948 р. у західних зонах. Берлінська криза. Рух німецьких народних конгресів у східній зоні. Прийняття боннської конституції й утворення ФРН (травень 1949 р.). Утворення НДР у жовтні 1949 р.

Історія та культура ФРН. Перші вибори в бундестаг. Канцлерство К.Аденауера (1949-1963 рр.). Здійснення господарських реформ та створення соціальної ринкової економіки. Німецьке «економічне диво», причини та результати. Особливості внутрішньополітичного становища у ФРН.

СДПН в опозиції. Заборона КПН в 1956 р. Зовнішня політика К.Аденауера. Орієнтація на США. Вступ ФРН в НАТО (1955 р.). Участь у європейському інтеграційному процесі. Встановлення дипломатичних відносин зі СРСР. Відносини із НДР. Доктрина Хальштейну. Перегрупування політичних сил у країні після відставки К. Аденауера в 1963 р. Канцлерство Л. Ерхарда (1963 – 1966 рр.) і Г. Кізінгера (1966 – 1969 рр.). Невдалий досвід «великої коаліції». Вихід опозиції за межі бундестага. Формування ліворадикальних і ультраправих організацій. Боротьба в правлячих колах з питань зовнішньополітичних альтернатив. Вибори в бундестаг в 1969 р. і утворення кабінету В. Брандта (1969 – 1974 рр.). «Нова східна політика». Московський договір 1970 р. Підписання угод по Західному Берліну. Договори з Польщею й Чехословаччиною. Визнання НДР і вступ обох німецьких держав в ООН. Відставка В. Брандта в 1974 р. Кабінет Г. Шмідта (1974 – 1982 рр.). Економічна криза середини 1970-х рр. та її особливості у ФРН. Ріст розбіжностей в урядовій коаліції. Екологічний рух. Утворення партії «зелених». Вихід партії вільних демократів з коаліції (1982 р.). Вибори в бундестаг в 1983 р. та прихід до влади канцлера Г. Коля. «Неоконсервативна програма» Г. Коля. Спеціальна політика. Розвиток економіки ФРН в 1980-ті рр. Зовнішньополітичний курс ФРН в 1980-ті рр. «Особливі взаємини» з в НДР. Загальна характеристика культурного розвитку ФРН. Кіно, музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Об'єднання Німеччини. Економічні, політичні й міжнародні аспекти об'єднання двох німецьких держав. «Програма з 10 пунктів» по об'єднанню Німеччини Г. Коля. Трансформація політичних партій НДР. Міжнародні переговори про об'єднання Німеччини по формулі 2+4. Останні вибори в НДР у березні 1990 р. Перемога «Альянсу за Німеччину». Підписання договору про економічний, валютний і соціальний союз двох держав у липні 1990 р. Юридичне оформлення об'єднання (серпень 1990 р.). Договір про добросусідство й співробітництво між СРСР і Німеччиною у вересні 1990 р. Ратифікація договору про об'єднання бундестагом.

Історія та культура Італії. Наслідки другої світової війни. Роль руху Опору в становленні нової Італії. Процес дефашизації. Соціально-економічні труднощі. Формування нової партійно-політичної структури країни. ХДП, її особливості й роль у політичному житті післявоєнної Італії. Соціальна доктрина католицької церкви, її відбиття в програмі ХДП. Посилення ролі італійської компартії, її альтернативна програма. Пакт про єдність дій між комуністами й соціалістами. Скликання установчих зборів і вироблення нової конституції. Ліквідація монархії й проголошення республіки (1946 р.). Кабінети А. Де Гаспері (1945-1954 рр.), їх внутрішня й зовнішня політика. Аграрна реформа. Діяльність правочентристських урядів. Соціальні й економічні проблеми Півдня Італії. Роль і масштаби державного сектора в італійській економіці. Італійське «економічне диво». Італія й план Маршалла. Вступ Італії в НАТО. Участь Італії в європейському інтеграційному процесі. Особливе становище Італії в ЄЕС. Політичні і економічне ситуація в Італії в 1960-х рр. Італійське «економічне диво», його вплив на соціальну структуру країни. Участь Італії в європейському інтеграційному процесі. Особливий статус Італії в ЄЕС. Соціальні й економічні проблеми Півдня Італії. Еволюція політичної тактики ХДП – від центризму до лівоцентризму. Лівоцентристські кабінети 1962 – 1968 рр. Ріст розбіжностей між комуністами й соціалістами. Нова стратегія ІКП. Розмах страйкової боротьби. Провал тактики «лівого центрризму». Загострення політичної ситуації в країні в 1970-х рр. Початок кризи ХДП. Політична нестабільність. Ріст політичного екстремізму й тероризму. «Червоні бригади». Нова стратегічна лінія ІКП – «історичний компроміс», причини її невдачі. Спроби створення уряду «демократичної солідарності» та його програма. Убивство лідера ХДП Альдо Моро в 1978 р. Дострокові вибори в парламент в 1979 р. і зрушення італійського електорату у бік «помірного центрризму». Провал коаліції демократичної єдності. Проблема «некерованості» країни. Зростання ролі дрібних проміжних партій. Економічні негаразди початку 1980-х рр. Зростання ролі тіньової економіки в народному господарстві. Збільшення розриву в рівнях розвитку Півночі й Півдня країни. Загострення політичної боротьби в Італії в 1980-х рр. Переродження політичних партій та зміцнення їхніх зв'язків з мафією. Криза ХДП. Розгул корупції. Численні урядові кризи. Політичні скандали початку 1990-х рр. Операція «Чисті руки». Судові процеси над державними злочинцями. Криза системи традиційних партій. Зміни в економічній стратегії правлячих кіл у другій половині

1980-х рр. Технологічна перебудова італійської економіки, активізація інвестиційної діяльності. Формування на початку 1990-х рр. трьох економічних моделей. «Економічний плюралізм» – його плюси й мінуси. Загальна характеристика культурного розвитку Італії. Італійський філософський кінематограф. Музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Історія та культура Іспанії. Політичне, соціально-економічне й міжнародне становище Іспанії після війни. Іспанське питання в ООН. Міжнародна ізоляція країни. Конституційний закон «Хартія іспанців». «Закон про спадкоємність». Специфіка політичного і соціально-економічного розвитку Іспанії при франкістському режимі. Автаркія й корпоративізм. Державне підприємництво. «Вертикальні 13 профспілки». Соціальна політика франкістів. Формування антифранкістських політичних рухів і угруповань, їхні характерні риси й особливості, програмні установки, соціальна база. Політична й суспільна еволюція франкізму в 1960-х рр. Вихід Іспанії з міжнародної ізоляції. Форсування індустріалізації. Ріст опозиційного руху в країні. «Лібералізація режиму». Формування антифранкістських політичних рухів і угруповань (християнські демократи, монархісти, соціалісти, комуністи й ін.), їхні характерні риси й особливості, програмні установки, соціальна база. Політична криза франкізму в першій половині 1970-х рр. Утворення Демократичної хунти. Підйом робочого руху. Легальне визнання страйків. Смерть Франко в 1975 р. і реставрація інституту монархії. Роль короля Хуана Карлоса у розвитку демократичних процесів у країні. Особливості переходу від авторитарної диктатури до демократії. Парламентські вибори 1977 р. Конституція 1978 р. Уряд А. Суареса (1976 – 1982 р.) Політичні реформи в другій половині 1970-х рр. «Пакт Монклоа» і його значення для політичної стабілізації в країні. «Три консенсуси» на шляху до демократії. Спроба державного перевороту в 1981 р. Вибори 1982 р., перемога Іспанської соціалістичної робочої партії (ІСРП). Кабінет Ф. Гонсалеса і його «Програма змін». Розбіжності й розкол в іспанській комуністичній партії та втрата нею політичного впливу. Соціалісти при владі (1982 – 1996 рр.). Технологічна перебудова іспанської економіки. Зміцнення демократичних інститутів. Військова реформа. Національно-регіональні проблеми (Каталонія, Басконія). Соціальна політика ІСРП. Вступ Іспанії в НАТО в 1981 р. і Європейський союз (1986 р.). Зміна в співвідношенні політичних сил в країні на рубежі 80 – 90-х рр. XX ст. Культура Іспанії другої половини XX ст. Музика, театр, образотворче мистецтво, література.

Історія та культура США. Політичне, соціально-економічне та міжнародне становище США після війни. Основні проблеми реконверсії. Програма реформ Г. Трумена. Солдатський білл про права. Програма житлового будівництва. Закон Тафта-Хартлі. Посилення політичної реакції в країні в другій половині 1940-х років. Створення Комісії з розслідування «антиамериканської діяльності». Судові процеси проти компартії США. Зовнішньополітичний курс адміністрації Г. Трумена. Доктрина «стримування». План Маршалла. Посилення конфронтації зі СРСР. Вибори 1952 р. і прихід до влади республіканців. Президентство Д. Ейзенхауера. Рух за цивільні права. Мартін Лютер Кінг. Маккартизм. Зовнішньополітична діяльність Д. Ейзенхауера. США й війна в Кореї. Участь США в створенні нових військових блоків. Виступи демократичної громадськості проти політичної реакції. Вибори 1960 р. Неоліберальна програма «нових рубежів» Д. Кеннеді. Демократична партія у владі: Д. Кеннеді (1960 – 1963 рр.), Л. Джонсон (1963 – 1968 рр.). Соціально-економічні реформи демократів. Заходи для стимулювання економічного росту. Політика державного регулювання трудових відносин. Прийняття законів про расову сегрегацію. Реформа освіти. Програма «боротьби з бідністю». Заходи в сфері соціального забезпечення. Зовнішньополітичний курс демократичної партії в 1960-ті рр. Доктрина «гнучкого реагування» Д. Кеннеді. Програми «Союзу заради прогресу». Утворення «Корпуса миру». Карибська криза 1962 р. Інтервенція США у В'єтнам. Вибори 1968 р. і прихід до влади республіканців. Президентство Р. Ніксона (1968 – 1974 рр.). «Нова економічна політика». Реформа системи соціального забезпечення. Девальвація долара. Зовнішньополітичний курс Р. Ніксона. «Мир на основі зрілого партнерства». Початок «ери переговорів» зі Східною Європою. Припинення війни у В'єтнамі. Радянсько-американські зустрічі на вищому рівні й підписання угод про обмеження систем ПРО. «Уотергейтська криза» та відставка Р. Ніксона. Економічна криза середини 1970-х рр. та її наслідки для американської економіки. Демократи й республіканці в пошуках нових соціально-економічних і політичних програм. Правління Д. Форда. Президент Д. Картер (1976 – 1980 рр.) і його

реформування 14 господарського механізму країни. Провал урядової енергетичної програми. Криза демократичної партії. «Неоконсервативна» програма Р. Рейгана, причини її популярності. Перемога республіканської партії на виборах 1980 р. Президентство Р. Рейгана (1980 – 1988 рр.). «Рейганоміка» та її сутність. Структурні реформи в економіці. Нова соціальна політика. Трансформація системи регулювання. Впровадження в виробництво новітніх технологій. Зміни в соціальній структурі США. Занепад профспілкового руху. Зовнішньополітичний курс адміністрації Р. Рейгана. Конфронтаційні тенденції першої половини 1980-х рр. Нова фаза гонки озброєнь. Позитивні зміни зовнішньополітичного курсу другої половини 1980-х рр. Радянсько-американські переговори в 1985 – 1988 р. Початок скорочення озброєнь стратегічного значення. Європейська політика. Перемога республіканця Д. Буша (старшого) на виборах 1988 р. Погіршення економічної кон'юнктури в країні. Ріст бюджетного дефіциту. Демократична опозиція в конгресі. Зовнішньополітична стратегія Д. Буша (старшого). Війна в Перській затоці. Доктрина «нового атлантизму». Загальна характеристика культурного розвитку США. Кіно, музика, театр, образотворче мистецтво, література. Контркультура: рух хіпі та сексуальна революція. Формування споживацького суспільства та масова культура.

Історія та культура країн Латинської Америки у 1945 – на початку 1990-х рр.

Формування нової партійно-політичної системи в Бразилії. Конституція 1946 р. Президентські вибори 1950 р. в Бразилії та повернення Ж.Варгаса до влади (1950-1954 рр.). Внутрішня і зовнішня політика Ж.Варгаса. Серпнева криза 1954 р. Внутрішня і зовнішня політика президента Бразилії Ж.Кубічека (1956-1961 рр.). Квітневий державний переворот в Бразилії 1964 р. та встановлення військово-авторитарного режиму (1964 – 1984 рр.). Нова економічна стратегія – «Бразильська модель». «Лібералізація» військового режиму. Президентські вибори 1985 р. Президентство Ж.Сарнея (1985 – 1989 рр.). «Нова республіка». Конституція 1988 р. Президентські вибори 1989 р. Президентство Ф.Коллора. «Шокова терапія». Політична криза 1992 р. Відставка Ф.Коллора. Політичне, соціально-економічне та міжнародне становище Куби після війни. Державний переворот 1952 р. та встановлення диктатури Ф.Батисти (1952-1959 рр.). «Штурм» казарм Монкада в липні 1953 р. Фідель Кастро Рус. Підготовка, початок та перемога революції 1956-1959 рр. Становлення Фіделістського режиму. Перший етап революційних перетворень. Особливості реформування сільського господарства. Специфіка політичних перетворень. Створення Комуністичної партії Куби. Наростання американо-кубинських протиріч та їх наслідки. Карибська (ракетна) криза 1962 р. Проголошення побудови соціалістичного суспільства. Конституція 1976 р. «Соціалізм або смерть». Політика «ректифікації». Період «стабільного розвитку» Мексики. Реорганізація національної економіки. Зрушення у сільському господарстві. Ідея «перманентної мексиканської революції». Роль ІРП (Інституційно-революційної партії) у політичному житті країни. Президентство Г.Діаса (1964 – 1970 рр.). Курс на побудову «суспільної демократії» президента Л.Альвареса (1970 – 1976 рр.). Перехід до політики модернізації уряду Х.Портільйо (1976 – 1982 рр.). Фінансово-економічна криза початку 1980-х років. Політика уряду Мігеля де ла Мадріда (1982 – 1988 р.). Реформи президента К. Салінаса де Гортарі. Політичний та соціально-економічний розвиток Чилі після другої світової війни. Демократичний альянс 1946 р. і його перемога на президентських виборах. Програма й діяльність коаліційного уряду альянсу (1946-1947 рр.). Розрив президента Г.Відели з комуністами й кінець альянсу. Політика нового уряду Г.Відели. Робочий рух і ліві сили наприкінці 1940-х початку 1950-х рр. Выборча кампанія 1952 р. і перемога К.Ібаньєса, його внутрішня й зовнішня політика. Посилення робочого руху. Процес зімкнення лівих сил і створення Фронту народної дії (ФНД). Выборча кампанія 1958 р. Політика уряду Х.Алессандрі. 15 Християнсько-демократична партія (ХДП) і Фронт народної дії (ФНД) у політичному житті республіки. Християнсько-демократична партія Е.Фрея. «Революція в умовах свободи». Спроба військового перевороту 1969 р. Президентство С.Альєнде. Побудова соціалістичного суспільства в Чилі. «Страйк хазяїв». Загострення політичної боротьби в 1972 – 1973 рр. Встановлення правоавторитарного режиму А.Піночета (1973 – 1990 рр.). Нова стратегія економічного розвитку країни. Мілітаризація Чилі. Конституція 1980 р. Соціальна ціна економічної стабілізації. Плебісцид 1988 р. та початок демократичних перетворень. Загальна характеристика культури народів Латинської Америки другої половини ХХ ст.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНО-СХІДНОЇ ЄВРОПИ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Країни Центральної та Східної Європи (1918-1945 рр.)

Історія та культура Польщі. Відродження незалежності Польщі. Виникнення регіональних центрів влади восени 1918 р. Маніфест «До польського народу». Діяльність Ю. Пілсудського. Польське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. Боротьба за кордони та їх міжнародно-правове визнання. Зобов'язання Польщі в області охорони прав національних меншин. Радянсько-польські відносини та війна 1920 р. Ризький мир 1921 р. Політичний розвиток Польщі між двома світовими війнами. Вибори до Установчого сейму. Діяльність Законодавчого сейму по формуванню основ парламентаризму. Мала конституція 1919 р. Березнева конституція 1921 р. Специфіка процесу інтеграції польського суспільства. Загострення політичної боротьби напередодні парламентських виборів 1922 р. Убивство президента Г. Нарutowича та його наслідки. Особливості партійно-політичної системи в 1922-1926 р. Криза парламентської системи зростання 1921 р. Соціальні і національні конфлікти. Державний переворот Ю. Пілсудського в травні 1926 р. Польська економіка в 1919-1939 р. Соціальна структура і динаміка її розвитку. Реструктуризація промисловості. Роль національного та іноземного капіталів в індустріалізації Польщі. Аграрні реформи 1920 і 1926 рр. Польща в системі міжнародних відносин в 1920 – 1930-х рр. Польська держава в орбіті французького впливу. Відносини із сусідами. Польща і Ліга націй. Встановлення авторитарного режиму «санації». Несвізькі збори 1926 р. Режим і опозиція в 1926-1930 рр. Створення, діяльність і розгром «Центролева». «Брестські» вибори 1930 р. Польська економіка в роки великої кризи початку 1930-х років. Політика «етатизму» в 30-і роки ХХ ст. Масові виступи робітників і селян в 1931 р. Квітнева конституція 1935 р. «Сейм призначених». Специфіка існування «санаційного» режиму без харизматичного лідера. Зближення буржуазно-поміщицьких і клерикальних кіл з правлячою верхівкою наприкінці 1930-х рр. Малоєфективна діяльність «антисанаційних» політичних сил в 1937 – 1938 рр. Початок загальнонаціональної консолідації в 1938-1939 рр. Політика «балансування» Пілсудського-Бека. Польща і план «східного Локарно». Переорієнтація зовнішньої політики Польщі на користь Німеччини в першій половині 1930-х 7 рр. Польські концепції безпеки в другій половині 1930-х років. Польсько-литовський конфлікт. Участь Польщі в розвалі Чехословаччини в 1938 р. Радянсько-німецький пакт про ненапад і Польща. Польська культура, наука і освіта в 1918 – 1939 рр. Вища освіта. Варшавський, Люблінський, Познанський університети і Польська Академія знань. Розвиток шкільної освіти. Наука. Література. Театр. Музика. Живопис. Архітектура.

Історія та культура Чехословацької республіки. Утворення Чехословацької республіки. Підйом національно-визвольного руху восени 1918 р. Революція 28 жовтня 1918 р. у Чехії. Діяльність Національного комітету. Мартинська декларація Словацької національної ради. Позиція німецького й угорського населення. Тимчасова конституція 1918 р. Формування державних кордонів: «чехословацьке питання» на Паризькій мирній конференції. Національний склад ЧСР. Проблема співіснування чехів і словаків у рамках єдиної держави. Теорія «чехословакізму». Центристський курс празької влади. Конституційний устрій республіки. Система адміністративного керування. Перший досвід коаліційної системи влади. Формування багатопартійної політичної системи ЧСР. Діяльність найвпливовіших політичних партій: аграрної, соціал – демократичної, соціалістичної та ін. Словацька людова партія. Партії чеських німців та словацьких угорців. Неформальні владні структури. Закон про захист республіки. Парламентські вибори 1925 р. Правління уряду «панської коаліції». Наростання словацького автономістського руху. Дочасні парламентські вибори 1929 р. Економічний розвиток ЧСР у 1920-х роках. Диспропорції в рівні економічного розвитку регіонів. Аграрна реформа. Розвиток промисловості. Військово – промисловий концерн «Шкода». Своєрідність чехословацької інтеграції у світову економічну систему. Позиції іноземного капіталу в економіці країни. Внутрішня політика уряду в роки світової економічної кризи початку 30-х років ХХ ст. Активізація правих сил і словацьких

автономістів. Президентські вибори 1935 р. Е. Бенеш. Перегрупування політичних сил в середині 1930-х рр. Судетонімецький рух на чолі з К. Генлейном. Загострення національного питання в республіці у другій половині 1930-х рр. Наростання словацького автономістського руху. Парламентські та президентські вибори 1935 р. Заходи для захисту територіальної цілісності Чехословаччини в 1938 р. Мюнхенський диктат великих держав та його наслідки. Відставка Е. Бенеша. Друга республіка. Проголошення автономії Словаччини 6 жовтня 1938 р. Формування першого словацького уряду на чолі з Й. Тісо та його діяльність. Економічна криза кінця 20-х - початку 30-х років ХХ ст. та шляхи її подолання. Радянсько – чехословацьке зближення 1930-х років. ЧСР і криза версальської системи в 1938 р. Чехословаччина в системі міжнародних відносин у міжвоєнне двадцятиліття. Оформлення системи національної безпеки в 1920-і роки. Відносини із сусідами (Угорщиною, Польщею та Німеччиною). Союз із Францією. Мала Антанта. Культура, наука і освіта в Чехословацькій республіці в 1920 - 1930-х роках. Університетська і шкільна освіта. Університети в Празі, Братиславі, Брно. Діяльність державних і приватних науково-дослідних інститутів. Наука. Література. Образотворче мистецтво і архітектура. Музика. Театр. Словацький національний театр у Братиславі (Я. Бородач).

Історія та культура південнослов'янських держав. Історія та культура Королівства СХС у 1918 – 1939 рр. Проголошення Держави словенців, хорватів і сербів (СХС) в жовтні 1918 р. та головні причини її занепаду. Експансія Італії в Північній Адриатиці. Об'єднання Держави СХС із Сербією та Чорногорією та проголошення Королівства сербів, хорватів і словенців (СХС). Складання політичної системи та діяльність партій. Парламентські вибори 1920 р. Видовданська конституція 1921 р. 8 Міжнаціональні відносини. Доктрина «інтегрального» югослов'янства та унітаризму. Політична нестабільність в державі. Сербсько-хорватське протистояння. Створення Селянськодемократичної коаліції в Хорватії. Убивство С. Радича. Державний переворот 6 січня 1929 р. та встановлення королівської диктатури. Економічний розвиток Югославського королівства в 1920-х роках. Аграрна реформа 1919 р. Досягнення і труднощі господарської інтеграції областей з неоднаковим економічним рівнем розвитку. Югославія в системі міжнародних відносин в 1920-х роках. Югославське питання на Паризькій мирній конференції 1919 р. Участь у створенні Малої Антанти. Нормалізація відносин з Болгарією в 1923 р. Югославсько-італійські протиріччя. Маніфест короля до сербо-хорвато-словенського народу» 1929 р. Надзвичайний закон «Про захист держави». Перейменування держави в Королівство Югославія. Політичний та соціально-економічний розвиток Королівства Югославія у першій половині 1930-х років. Адміністративна реформа. Парламентські вибори 1931 р. Конституція 1931 р. «Загребська пунктація» 1932 р. Вбивство короля Олександра. Парламентські вибори 1935 р. Діяльність уряду М. Стоядиновича. Ослаблення диктатури. Активізація опозиційних сил. Парламентські вибори 1938 р. Уряд Д. Цветковича. Проголошення автономії Хорватської бановини 1939 р. Руйнівні наслідки економічної кризи початку 1930-х років для югославського народного господарства. Югославія в Балканському союзі. Ослаблення впливу Франції на Балканах та зовнішньополітична переорієнтація Югославії на Великобританію в другій половині 1930-х років. Проголошення Югославією нейтралітету. Культура, наука і освіта Югославії в 1918 – 1939 рр. Освіта. Люблянський, Белградський, Загребський університети. Академія наук в Белграді, Югославська академія наук і мистецтв в Загребі та Словенська академія наук і мистецтв у Любляні. Наука. Ф. Шишич. С. Йованович. Розвиток національних літератур. Образотворче мистецтво і архітектура. Музика. Театр.

Історія та культура Болгарської держави. Наслідки Першої світової війни для Болгарії. Експеримент О. Стамболійського по побудові держави для селян. Від коаліційного правління до однопартійного уряду БЗНС. Специфіка правління О. Стамболійського та його демократичних реформ. Відносини з головними політичними силами країни. Державний переворот 9 червня 1923 р. Встановлення авторитарного режиму О.Цанкова. Вересневе повстання 1923 р. «Білий» і «червоний» терор. Відставка уряду О. Цанкова і початок еволюції до парламентського правління. Економічний розвиток у 1920-х роках. Реформаторська діяльність уряду БЗНС. Пожвавлення економічного життя Болгарії в середині 1920-х років. Закон про захоочення місцевої промисловості. Зовнішня політика Болгарії у 1920-х роках. Болгарське питання на Паризькій мирній конференції. Нейїський мирний договір. Відносини із сусідами. Вхідження Болгарії до Ліги

Націй. Місце і роль Болгарії в Зеленому Інтернаціоналі. Особливості політики лавірування. Перемога ліберальних сил на виборах 1931 р. Травневий переворот 1934 р. і початок становлення режиму сильної влади. Наростання політичного протистояння в суспільстві. Політичне життя Болгарії в 1935-1939 р. Відсторонення уряду К. Георгієва від влади й оформлення безпартійної системи. Роль царя Бориса III в політичному житті країни. Спроби єднання лівої і помірної опозиції на платформі відновлення Тирновської конституції. Економічний розвиток у 1930-ті роки. Специфіка економічної кризи початку 1930-х років у Болгарії та особливості виходу із неї. Еволюція зовнішньоекономічної орієнтації держави в 30-х рр. ХХ ст. Зовнішня політика Болгарії. Особливості політики лавірування в 1930-х роках. Салоніська угода 1938 р. Проголошення нейтралітету (вересні 1939 р.). Приєднання Болгарії до Троїстого пакту (1941 р.) та його наслідки. Приєднання Південної Добруджі, Македонії та Західної Фракії. Культура, наука і освіта в Болгарії в 1918 – 1939 рр. Наука і освіта. Софійський університет. Болгарська Академія Наук. Художня і Музична академії в Софії. Література. Образотворче мистецтво і архітектура. Театр. Музика. Кіно.

Історія та культура Угорщини. Демократична революція 1918 р. Повалення династії Габсбургів та проголошення республіки. Виникнення комуністичної партії. Загострення стосунків між соціал-демократами й комуністами. Угорська Радянська республіка. Встановлення і утвердження авторитарного режиму Міклоша Горті. Тріанонський мир і зовнішня політика Угорщини в 1920-х роках. Особливості режиму регенства. Угорщина в роки світової економічної кризи. Посилення реваншистських і авторитарних тенденцій в політиці угорських правлячих кіл. Права та ліва опозиції гортістському режиму в 1930-х роках. Віденський арбітраж і повернення втрачених угорських земель. Культура, наука і освіта в 1918 – 1939 рр. Наука і освіта. Література. Образотворче мистецтво і архітектура. Театр. Музика. Кіно.

Історія та культура Румунії між двома світовими війнами. Політичне, економічне та міжнародне становище Румунії після першої світової війни. Політичні партії та уряди Румунії на початку 1920-х років. Конституція 1923 р. Політика націонал-лібералів у 1920-х роках. «Королівська криза» 1925 – 1930 рр. Перемога націоналцараністів на виборах. Юліу Маніу. Румунія в період світової економічної кризи. Політика націонал-цараністських урядів і посилення впливу іноземних компаній в Румунії. Виникнення «Залізної гвардії». Націоналліберальний уряд Г.Татареску. Створення антифашистського демократичного фронту. Зовнішня політика Румунії в 1930-х роках. «Гра на двох столах». Встановлення режиму особистої влади Кароля II. Румунія напередодні другої світової війни. Перетворення Румунії в сателіта Німеччини й диктатура Антонеску. Культура, наука і освіта в 1918 – 1939 рр. Наука і освіта. Література. Образотворче мистецтво і архітектура. Театр. Музика. Кіно.

Народи Центрально-Східної Європи у роки Другої світової війни. Поляки. Напад Німеччини на Польщу. Воєнна поразка Польщі та її наслідки. Створення генерал-губернаторства та специфіка німецького окупаційного режиму на польських землях. Зародження польського руху опору: «лондонський» та комуністичний табори. Формування польських органів влади в еміграції. Сутність німецької «нової польської політики» під кодовою назвою «Акція Берта». Розкол в русі опору 1943 р. Створення Крайової ради народової (КРН) та Ради єдності народової (РЄН). Варшавське повстання 1944 р. Польсько-радянські відносини: від співробітництва до ворожнечі. Двовладдя 1944 р. Польський комітет національного звільнення. Варшавське повстання. Роль радянського фактора в політичному житті Польщі в 1944-1945 р. Звільнення Польщі в 1944-1945 р. Депортації поляків з возз'єднаних з СРСР західноукраїнських і західнобілоруських земель. Катинь. Польська культура, наука і освіта у роки Другої світової війни. Чехи. Окупація Чехії німецькими військами. Утворення протекторату Богемії та Моравії. Початок процесу національної консолідації в чеському суспільстві. Процес формування чеського Руху Опору. Посилення німецького терору з листопада 1939 р. по лютий 1940 р. та його наслідки. Діяльність емігрантського уряду в Лондоні та КПЧ. Утворення «Центрального керівництва внутрішнього опору». Зміст програми «За свободу – до нової Чехословацької Республіки!». Активізація Руху Опору у 1941 – 1943 рр. Підписання радянсько-чехословацького договору 1943 р. Утворення Чеської національної ради. Чесько-моравська Республіка. Чеське Національне повстання 1945 р. та його наслідки. Народи Югославії. Рішення А. Гітлера про вторгнення німецьких військ до Югославії та початок бойових дій.

Проголошення «Незалежної держави Хорватія» (НДХ). А. Павелич. Авторитарний характер усташської влади. Приєднання НДХ до Троїстого пакту в березні 1941 р. Розчленування Югославії Німеччиною, Італією та Угорщиною. Окупаційний режим на 10 захоплених югославських землях. Початок формування руху Опору: партизани Броз Тіто і четники Д. Михайловича. Діяльність комуністів на звільнених територіях. Створення Антифашистського віче народного звільнення Югославії (АВНЗЮ) та формування Народновизвольної армії (НВА). Друга сесія АВНЗЮ (1943 р.): проголошення федерації та створення нових органів влади. Боротьба за їх міжнародне визнання. Оформлення Єдиного народновизвольного фронту (ЄНВФ). Утворення Тимчасового народного уряду Демократичної Федеративної Югославії в березні 1945 р. Звільнення країни від фашистських окупантів. Болгари. Авторитарний політичний режим Бориса III та формування опозиційного руху. Політичний і збройний опір пронімецькому курсу уряду Б. Філова. Активізація партизанського руху опору. Вітчизняний фронт. Державно-політична криза 1943 р. Оформлення ліберальної опозиції. Наростання протистояння між військами режиму і партизанами. Вереснева політична криза 1944 р. Створення «уряду національної концентрації». Оголошення СРСР стану війни з Болгарією. Повстання 9 вересня і створення уряду Вітчизняного фронту. Участь Болгарії у війні проти Німеччини. Культура, наука і освіта Болгарії у роки Другої світової війни. Словаки. Проголошення незалежної Словацької республіки 14 березня 1939 р. Державнополітичний устрій. Міжнародне визнання Словацької держави. Внутрішня політика режиму Й.Тісо. «Охоронний договір» 1939 р. Участь Словаччини разом з гітлерівською Німеччиною в агресії проти Польщі (вересень 1939 р.) та її наслідки. Визнання СРСР Словаччини де-юре. Політична та економічна залежність Словаччини від Німеччини. Два крила у лавах правлячої Глінківської словацької трудової партії: помірковані та радикали. Проголошення урядом В.Туки «ери словацького націонал-соціалізму». Діяльність опозиційних сил режиму. Комуністична партія. Програма політичних груп «Демець», «Флора» та «Юстиція». Початок 23 червня 1941 р. війни Словаччини проти СРСР та її наслідки. Антикомуністична пропаганда та репресії в Словаччині в 1941 – 1942 рр. «Арізація». Трагедія словацьких євреїв. Словацька політична еміграція. Становлення антифашистського руху Опору в Словаччині. Словацько-чеські переговори. Утворення Словацької національної ради. «Різдвяна угода» 25 грудня 1943 р. План підготовки до Словацького повстання. Криза режиму Й.Тісо. Окупація Словаччини німецькими військами в 1944 р. Словацьке Національне повстання (СНП) 1944 р. «Декларація словацького народу» від 1 вересня 1944 р. та проголошення Словацької Народно-Демократичної республіки. Народно-демократична революція та політичні й соціально-економічні перетворення на Словаччині в 1944 р. Розгром словацької повстанської армії німецькими військами (жовтень 1944 р.) та придушення СНП. Наступ Червоної армії в жовтні – грудні 1944 р. та звільнення північно-східної частини Словаччини. Партизанський рух. Активізація військових дій Червоної армії на початку 1945 р. Діяльність чехословацького армійського корпусу під проводом генерала Л. Свободи. Звільнення Словаччини від фашизму. Падіння «Словацької держави». Людські та матеріальні втрати Словаччини в роки Другої світової війни. Кошицька програма 1945 р.

Радянська Росія і СРСР. Лютнева та Жовтнева революції 1917 р.: причини та наслідки. Громадянська війна в Росії (1918-1920/1922 рр.): сторони конфлікту, причини, наслідки. «Воєнний комунізм» в Радянській Росії (1917/1918-1921 рр.): причини запровадження, суть та наслідки. Нова економічна політика (неп) в Росії (1921-1928 рр.): причини запровадження, суть та наслідки. Утворення СРСР. Сталінська модернізація в СРСР (1929-1939 рр.): індустріалізація, колективізація, масовий терор. Міжнародне становище та зовнішня політика СРСР у 20-30-ті роки. СРСР напередодні та на початку Другої світової війни. СРСР в роки Великої Вітчизняної війни.

Країни Центрально-Східної Європи у 1945 – 2023 рр.

Експорт сталінізму до країн Центрально-Східної Європи. Передумови встановлення соціалізму в країнах Центрально-Східної Європи. Фактори, що визначили шлях політичного та соціально-економічного розвитку країн ЦСЄ у другій половині 1940-х років. Роль комуністичної партії у виборі шляху розвитку Польщі, Чехословачії, Болгарії, Румунії, Угорщини, Югославії.

Активна участь комуністів у народних фронтах та коаліційних урядах. Ініціація широких загальнодемократичних і соціальних реформ. Контроль над силовими міністерствами (міністерства внутрішніх справ, оборони тощо). Контроль над міністерствами економіки та 11 внутрішніх справ. Здобуття більшості в урядах. Придушення політичної опозиції. Встановлення влади комуністичних партій.

Історія та культура Польщі у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Специфіка режиму «народної демократії» в Польщі та головні причини його занепаду. Політичний розвиток Польщі наприкінці 1940 – середини 1950-х років. Становлення радянської моделі політичної системи та специфіка побудови «фундаменту соціалізму» в Польщі. Репресії. Конституція Польської Народної Республіки (ПНР) 1952 р. Соціальнополітична криза середини 1950-х років. Масові виступи протесту в 1956 р. Жовтневий пленум ЦК ПОРП (1956 р.) та його рішення. Політичні перетворення в Польщі в другій половині 1950 – 1960-і роки. Регрес у політиці та соціальна нестабільність. Виступи інтелігенції та робітників у 1968 р. Соціально-економічний розвиток Польщі в другій половині 1940 – 1960-х рр. Розвиток соціальних і економічних процесів модернізації по «мобілізаційному» варіанті. Оформлення командно-розподільної системи в першій половині 50-х років ХХ ст. Спроби удосконалення механізму керування економікою в другій половині 1950 – 1960-і роки. Польща в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Місце Польщі в системі безпеки країн Центральної і Південно-Східної Європи. Вирішення національного питання. Проблема польсько-німецького кордону та етапи її врегулювання. Польща у Варшавському договорі. Політичне та соціально-економічне становище Польщі в 1970-х роках. Виступи інтелігенції та робітників у 1968 і 1970-1971 рр. Правління Е. Герека. Влада і суспільство в кризові моменти. Оформлення організованої опозиції. Хельсинська угода і внутрішньополітичне життя в Польщі. Кризовий вибух 1980 р. Створення «Солідарності» і боротьба за владу в 1980-1981 р. Запровадження воєнного стану. Реформи 1980-х років. «Круглий стіл» 1989 р. та його рішення. Демонтаж державно-політичного устрою держави. «План Бальцеровича». Економічні експерименти Е. Герека. Сільське господарство. Специфіка включення польської економіки у світові та соціалістичну економічні системи в 70 – 80-і роки ХХ ст. Участь Варшави в розробці і реалізації концепції європейської безпеки і співробітництва в 1970 – 1980-і роки. Культура, наука і освіта Польщі в другій половині 1940 – 1980-х роках. Руйнівні наслідки Другої світової війни та окупації в культурній сфері. Нові умови розвитку культури, науки і освіти після 1944 р. Зміни в способі життя поляків. Розвиток університетської освіти. Відкриття університетів в Лодзі, Туроні, Щецині. Наука. Польська Академія наук (1951 р.). Діяльність польських вчених у галузі математики, теоретичної фізики, хімії та ін. Література. Мистецтво. Державний патронат над культурою, наукою і освітою у 50 – 80-і роки ХХ ст. Кінематографія. Місце і роль католицької церкви у духовному житті польського народу.

Історія та культура Чехословаччина у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Обставини утворення Національного фронту чехів і словаків, його діяльність в перші повоєнні роки та політична боротьба в 1945 – 1947 рр. у Чехословаччині навколо визначення шляхів майбутнього розвитку держави. Наростання політичної кризи в Чехословаччині на рубежі 1947 – 1948 рр. Лютневий державний переворот та його наслідки для суспільнополітичного життя країни. Діяльність коаліційного уряду К. Готвальда. План Маршалла і ЧСР. Загострення політичної боротьби. Лютнева криза 1948 р. Перебудова політичної системи. Відставка Е. Бенеша. Узурпація влади компартією та початок «соціалістичного будівництва». Масові репресії. З'їзд письменників 1956 р. Симптоми суспільно-політичної кризи. Конституція ЧССР 1960 р. Економічний розвиток соціалістичної Чехословаччини. Завершення націоналізації промисловості та сфери послуг. Виробнича кооперація сільського господарства. Перехід до 12-планового ведення господарства. Допомога в індустріалізації країнам радянського блоку. Вирівнювання рівнів економічного розвитку Чехії і Словаччини. Стагнація економіки. Чехословаччина в системі міжнародних відносин після другої світової війни. Включення ЧСР у систему безпеки країн Центральної і Південно-Східної Європи. Участь в ОВД і РЕВ. Внутрішньополітичне та соціально-економічне становище в Чехословаччині в другій половині 60-х років ХХ ст. Політичні, ідеологічні та соціально-економічні передумови «Празької весни». Боротьба за лібералізацію суспільно-

політичного життя та перехід до «соціалізму з людським обличчям». Специфіка руху за реформи в Словаччині. Розкол у керівництві КПЧ. «Програма дій» КПЧ. «Маніфест 2000 слів». Реакцію світової громадськості на події 1968 р. в Чехословаччині. Тиск країн Варшавського договору на Чехословаччину. Військова інтервенція 1968 р. Московський протокол. Реакція чехів і словаків на окупацію ЧССР військами ОВД. Активізація чесько-словацьких суперечок. Перетворення ЧССР у федеративну державу чехів і словаків. Історичне значення подій 1968 р. в Чехословаччині для всіх країн Центрально-Східної Європи. «Політика нормалізації». Г. Гусак та курс на «реальний соціалізм». Діяльність опозиції в Чехословаччині та в еміграції. Хартія-77. Репресії проти дисидентів. Рух за права людини. Загострення кризових явищ у чехословацькому суспільстві в другій половині 1980-х рр. «Псевдоперебудова» кінця 1980-х рр. (М. Якеш). Повернення до централізованої системи керування економікою та її наслідки. Участь Чехословаччини в ОВД і РЕВ. Нормалізація чехословацько-німецьких відносин у 1970-і роки. Чехословацько-радянські відносини у 1970-1980 рр. Культура, наука й освіта в 1970 – 1980 рр. Офіційний і реформаторський напрямки в науці і мистецтві. В. Гавел. Дисиденти. Культура, наука й освіта у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Заміна традиційного ліберально-демократичного характеру чеської та словацької освіти на «класово-пролетарський». Реформи в галузі шкільної освіти. Запровадження загальної обов'язкової безплатної освіти. Діяльність Чехословацької академії наук (1952 р.). Наука. Література. Образотворче мистецтво. Національна кінематографія. Архітектура. Скульптура.

Історія та культура південнослов'янських держав у 1945 – 1980-ті роки. Історія та культура Югославії в добу «самоврядного соціалізму». Процес встановлення та специфіка комуністичного режиму в Югославії після закінчення Другої світової війни. Радянсько – югославський конфлікт 1948 р. Ізоляція Югославії країнами соціалістичної орієнтації. Розробка і реалізація моделі «самоврядного соціалізму» (К. Кідрич, Е. Кардель, Й. Тіто). Закон про народні комітети (1952 р.). Політичні репресії. Справа М. Джиласа. Процес нормалізації радянсько – югославських відносин в 1953 – 1956 рр. Курс Союзу комуністів Югославії (СКЮ) на забезпечення ідеологічного і політичного плюралізму в країні. Політичний розвиток Югославії в 1960 – початку 1970-х років. Поширення сепаратизму. Конституційна реформа 1963 р. Зміни в організації і діяльності вищих органів державної влади. Боротьба в керівництві Союзу комуністів Югославії. Справа А. Ранковича. Студентські хвилювання 1968 р. Події 1971 р. в Хорватії. Конституція 1974 р. Обрання Й. Тіто президентом країни без обмеження строку мандата. Наростання соціально - політичних і міжнаціональних протиріч у середині 1970 – початку 1990-х років. Міжнаціональний конфлікт у Косово. Криза федерального державного устрою та зростання політичної роз'єднаності суб'єктів Югославської федерації. Лібералізація політичної системи Югославії наприкінці 1980-х років. 39 поправок до Конституції (1988 р.). Прихід до влади в Сербії С. Мілошевича (1989 р.) та активізація політики «рятування Косово» від загрози албанізації. Югославія в системі міжнародних відносин у 1945 - кінці 1980-х рр. Зовнішньополітичні ініціативи: плани Балканської федерації, Трієст. Участь у створенні системи безпеки країн Центральної і Південно-Східної Європи. Югославія і Комінформбюро. Зовнішньополітичні аспекти радянсько-югославського конфлікту. Відносини ФНРЮ з Заходом наприкінці 1940 – 13 початку 1960-х років. Нормалізація відносин зі СРСР і його союзниками. Югославія і Рух неприєднання. Югославія і РЕВ. Югославія у міжнародних відносинах кінця 1980-х років. Культура, наука і освіта Югославії. Реформи в галузі шкільної освіти в другій половині 1940-х років та створення нових навчальних і наукових закладів. Університети й Академії наук. Модернізація освітньої системи в 1950 – 1980-х роках. Розвиток академічної науки в 60 – 80-х роках ХХ ст. Розбудова культурної інфраструктури. Література. Живопис. Архітектура. Театр. Кінематографія. Радіо і телебачення.

Історія та культура Болгарії (1945 – 1980-ті роки). Внутрішньополітичний розвиток Болгарії в добу «народної демократії» (1944 – 1948 рр.) та встановлення в державі тоталітарного режиму. Монополізація влади компартією й початок соціалістичних перетворень. Г. Димитров. Курс на форсоване будівництво соціалізму. Конституція 1947 р. Політичні репресії. Специфіка багатопартійності. Зліт і падіння В. Червенкова. Боротьба за владу в керівництві БКП у 1954 – 1956 р. Ера Т. Живкова (1956 – 1989). Внутрішня політика (формування системи привілеїв). Національне питання. Специфіка будівництва «розвиненого» соціалізму в Болгарії. «Реальний» соціалізм 1980-

х рр. Виникнення та діяльність опозиційних громадських рухів. Концепція перебудови болгарського суспільства (1987 р.). Зміни в політичній структурі Болгарії кінця 1980-х років. Кампанія насильницької болгаризації мусульман. Падіння режиму Живкова в 1989 р. Економічний розвиток соціалістичної Болгарії. Націоналізація промисловості, торгівлі і фінансів. Перехід до планової економіки. Кооперування сільського господарства. Курс Т. Живкова на прискорений розвиток промисловості. Досягнення і невдачі форсованого розвитку. Болгарія в системі міжнародних відносин після Другої світової війни. Зовнішньополітична переорієнтація Болгарії в 1944-1948 р. Паризький мирний договір 1947 р. Болгарія та ідея Балканської федерації. Місце і роль Болгарії у блоці соціалістичних країн. Відносини із сусідами. Культура, наука та мистецтво Болгарії в 1945 – 1980-ті роки. Розвиток системи шкільної, вищої й середньої фахової освіти. Наука. Діяльність Болгарської академії наук та Сільськогосподарської академії наук. Розбудова інфраструктури науки і культури. Художня література. Образотворче мистецтво. Театр. Музичне мистецтво. Становлення системи державного патронату й ідеологічного контролю в 40 – 50-і роки ХХ ст. Влада й інтелігенція в 1960 – 1980-і роки.

Історія та культура Угорщини у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Період «народної демократії» (1944-1947 рр.). Особливості соціалістичного будівництва наприкінці 1940-х – 1953 рр. Спроби соціалістичного оновлення та демократизації суспільного життя (1953-1955 рр.). Поглиблення кризи та крах ракошизму (березень 1955 – жовтень 1956 рр.). Народна революція 1956 р. та її наслідки. Епоха «реального соціалізму» Я.Кадара. Угорські реформи 1960 – 1970-х років. Зміни у суспільно-політичному житті. Система побічного економічного регулювання. Специфіка реформ у сільському господарстві. Наростання кризових явищ в економіці та суспільнополітичному житті. Революція 1989 – 1990-х років. Угорський демократичний форум. Переговори за «круглим столом» та їх результати. Конституція 1989 р. Початок процесу демократизації угорського суспільства та перехід до ринкової економіки. Зміна зовнішньополітичних пріоритетів. Культура, наука й освіта у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Література. Образотворче мистецтво. Національна кінематографія. Архітектура. Скульптура.

ТЕМА №13. Історія та культура Румунії у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Період «народної демократії» (1944-1947 рр.). Ліквідація монархії та створення Румунської Народної Республіки. Утворення РРП (Румунської робітничої партії) та її місце і роль у політичному житті країни. Особливості соціалістичного будівництва. Наростання 14 негативних тенденцій у внутрішньому житті країни на початку 1950-х років. Специфіка післясталінського періоду в історії Румунії. Курс на «румунський шлях до соціалізму». Прихід до влади Н.Чаушеску. «Бухарестська весна». Фронда Н.Чаушеску. Формування культу особи. «Династичний соціалізм». «Стратегічна економічна лінія». Соціальний і економічний занепад 1980-х років. Боротьба з дисидентами. Народна революція 1989 р. Події в Тімішоарі. Збройні сутички. «План М». Рішення військового трибуналу. Розстріл подружжя Н. і Є.Чаушеску. Фронт національного порятунку. Культура, наука й освіта у другій половині 40 – 80-х роках ХХ ст. Література. Образотворче мистецтво. Архітектура. Скульптура.

Трансформаційні процеси в польській державі на рубежі ХХ – ХХІ ст. Парламентські вибори 1989 р. Діяльність уряду Т. Мазовецького. Зміни в партійнополітичній системі Польщі. Утвердження політичного плюралізму в державі. Л. Валенса – перший президент посткомуністичної Польщі. Формування парламентської системи правління. Мала конституція 1992 р. Становлення та розвиток ринкової економіки. Діяльність О. Квасневського на посаді президента Республіки Польща (1995 – 2005 рр.). Конституція 1997 р. Парламентські вибори 2005 р. Внутрішня та зовнішня політика уряду Я.Качинського. Президентські вибори 2005 р. Л.Качинський. Парламентські вибори 2007 р. Діяльність уряду Д.Туска. Загибель у авіакатастрофі в квітні 2010 р. президента Л.Качинського і частини польської політичної й військової еліти. Дострокові президентські вибори 2010 р. та перемога Б.Коморовського. Президентські вибори 2015 та 2020 рр. А.Дуда. Специфіка політичного розвитку Польщі в 2015 – 2022 рр. Уряди Є.Копач, Б.Шидло та М.Моравецького. Політика «шокової терапії» (Л.Бальцерович). Економічна інтеграція Польщі у світове господарство. Пошуки Польщею міжнародних гарантій безпеки після розпаду ОВД. Ідея регіональної безпеки. Вхідження Польщі до Європейський Союзу та НАТО. Східна політика Польщі та взаємовідносини з Україною. Елітарна і масова культура в сучасній Польщі.

Трансформаційні процеси в Чехії та Словаччині на рубежі ХХ – ХХІ ст. Листопадові події 1989 р. «Громадський форум» та «Громадськість проти насильства». Кінець «режиму нормалізації». Уроки «ніжної революції». Коаліційний уряд національної згоди. Обрання В. Гавела президентом Чехо-Словацької Федеративної республіки. Парламентські вибори 1990 р. Політичний плюралізм та формування коаліційної системи влади. Уряд М. Чалфи. Зміна характеру федерації. Наростання чесько-словацьких протиріч на початку 90-х років ХХ ст. Діяльність В. Мечьяра. Розпад ЧСФР. Програма економічних реформ 1991 р. (В. Клаус). Чехословаччина у міжнародних відносинах початку 1990-х рр. Культура, наука й освіта Чехословаччини в умовах переходу до демократії та ринкової економіки. Чеська республіка. Політичний курс президента Чехії В. Гавела та прем'єр-міністра В. Клауса в 1993 – 1996 рр. Парламентські вибори 1996 р. і 1998 р. Діяльність уряду М. Земана. Парламентські вибори 2002 р. та прихід до влади уряду соціал-демократа В. Спидли. Обрання В. Клауса президентом Чеської Республіки у лютому 2003 р. Діяльність урядів С. Гросса та І. Пароубека. Парламентські вибори 2006 р. та перемога Громадянської демократичної партії. Діяльність уряду М. Тополанека. Президентські вибори 2008 р. та перемога В. Клауса. Падіння в березні 2009 р. уряду М. Тополанека та формування в квітні 2009 р. перехідного уряду на чолі з Я. Фішером. Парламентські вибори 2010 р. Формування та діяльність уряду П. Нечаса. Президентські вибори 2013 та 2018 рр. М. Земан. Діяльність урядів І. Руснока, Б. Сobotкі, А. Бабіша та П. Фіали. Президентські вибори 2023 р. П. Павел. Економічні реформи 90-х років ХХ ст. та їх наслідки. Трансформація в промисловості, сільському господарстві та у фінансовій системі. Інтеграція Чехії до західноєвропейських 15 структур. Чесько-німецька співпраця. Вхід Чехії до НАТО та Євросоюзу. Участь Чехії у регіональних організаціях. Елітарна і масова культура Чехії на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Словацька республіка. Виникнення Словацької республіки та її міжнародне визнання. Територія, населення та кордони. Формування нової державної структури. Президентські вибори 1993 р. М. Ковач. Парламентські вибори 1994 р. Діяльність уряду В. Меч'яра. «Велика приватизація». Суспільно-політичне життя в другій половині 1990-х років. Протистояння виконавчої і законодавчої гілок влади. Повільні темпи економічного розвитку країни в першій половині 1990-х років: причини та наслідки. Парламентські вибори 1998 р. і 2002 р. Діяльність коаліційного уряду М. Дзуринди. Президентські вибори 1999 р. та 2004 р. Р. Шустер. І. Гашпарович. Парламентські вибори 2006 р. Діяльність уряду Р. Фіцо. Два тури (березень і квітень) президентських виборів 2009 р. та перемога І. Гашпаровича. Парламентські вибори 2010 р. Формування та діяльність уряду І. Радічової. Президентські вибори 2014 р. А. Кіска. Особливості політичного розвитку Словаччини за урядування Р. Фіцо. Березнева криза 2018 року та відставка Р. Фіцо. Уряд П. Пеллегріні. Президентські вибори 2019 р. З. Чапутова. Парламентські вибори 2020 р. Діяльність урядів І. Матовича, Е. Гегера та Л. Одора. Національні меншини Словаччини. Економічний розвиток країни в 1993-2010 рр. Вхід країни у зону євро у січні 2009 р. Міжнародне становище і зовнішня політика. Інтеграція Словацької республік в ЄС (травень 2004 р.) і НАТО (березень 2004 р.). Участь Словаччини у регіональних організаціях. Словацько-українські відносини. Елітарна і масова культура Словаччини на рубежі ХХ – ХХІ ст.

Трансформаційні процеси в Угорщині та Румунії на рубежі ХХ – ХХІ ст. Угорщина. Демократизація суспільно-політичного життя на початку 1990-х років. Парламентські вибори 1990 р. Й. Анталл. А. Гьонц. Економічні реформи. Парламентські вибори 1994 р. Д. Хорн. Парламентські вибори 1998 р. В. Орбан. Парламентські вибори 2002 р. П. Медд'еші. Вступ Угорщини до НАТО та ЄС. Парламентські вибори 2010 р. Перемога ФІДЕС. Внутрішня та зовнішня політика урядів В. Orbana. Президентські вибори 2022 р. К. Новак. Сучасна культура Угорщини. Румунія. Демократизація суспільно-політичного життя на початку 1990-х років. І. Лієску. Економічні реформи. Страйк шахтарів 1992 р. Уряд Т. Столожана. Загострення політичної боротьби та розкол ФНП. Вибори 1992 р. Н. Векер. Президентські та парламентські вибори 1996 р. Початок боротьби «із залишками комунізму». Прискорена вестернізація країни. Вибори 2000 р. Вступ Румунії до НАТО та ЄС. Президентські вибори 2014 р. та 2019 р. К. Йоганніс. Внутрішня політика урядів Л. Orbana, Н. Чуке, Ф. Кицу. Сучасна культура Румунії.

Трансформаційні процеси в слов'янських народів Балканського півострова на рубежі XX – XXI ст. Розпад Югославії та утворення нових незалежних держав. Наростання соціальнополітичних і міжнаціональних протиріч на початку 1990-х років. Проголошення Косово республікою (1990 р.). Уряд А.Марковича та поступовий перехід Югославії на засади політичного плюралізму. Криза в СКЮ та його саморозпуск. Багатопартійність і вільні вибори 1990 – 1991 рр. Проголошення незалежності союзними республіками Словенією (1990 р.), Хорватією (1990 р.), Боснією і Герцеговиною (1992 р.) та розпад Югославської федерації. Утворення Союзної республіки Югославія в 1992 р. Збройні конфлікти та міжетнічна війна на Балканах. Югославія у міжнародних відносинах початку 1990-х років. Зовнішній фактор у розгортанні міжетнічного конфлікту в Югославії. Декларації ЄС про Югославію (1991 – 1992 рр.). Словенія. Трансформація суспільно-політичних відносин в першій половині 1990-х років. Президентські вибори 1991 р. та 1997 р. М.Кучан. Діяльність коаліційного уряду Я. Дрновшека. Вибори до Державних зборів у жовтні 2000 р. та їх результати. Президентські 16 вибори 2002 р. Я.Дрновшек. Президентські вибори 2007 р. Д.Тюрк. Президентські вибори 2012 р. Б.Пахор. Президентські вибори 2022 р. Наташа Пірц Мусар. Економічне піднесення середини 90-х років XX ст.: причини та наслідки. Міжнародне становище Словенії на зламі XX – XXI ст. Інтеграція Словенії до НАТО та Євросоюзу. Входження Словенії до НАТО та ЄС в 2004 р. Масова та елітарна культура Словенії. Хорватія. Вплив громадянської війни в Хорватії на формування державно-політичної системи Хорватії. Дострокові парламентські і президентські вибори 1992 р. Політичний курс президента Ф. Туджмана. Парламентська криза 1994 р. та її наслідки. «Основна угода» 1995 р. Діяльність уряду Н. Валентича. Соціально-економічний розвиток Хорватії в другій половині 1990-х років. Загострення політичного становища в країні в 1999 р. Парламентські вибори 2000 р. Діяльність коаліційного уряду І. Рачана. Президентські вибори 2000 р. Політичний курс президента С. Месича. Діяльність уряду І.Санадера. Політична криза 2009 р. та формування уряду Я.Косор. Президентські вибори 2010 р. та перемога І.Йосиповича. Президентські вибори 2019 р. З.Миланович. Діяльність уряду А.Пленковича. Хорватія у міжнародних відносинах на сучасному етапі. Входження Хорватії до НАТО у 2009 р. Культурний розвиток Хорватії наприкінці XX – на початку XXI ст. Сербія і Чорногорія. Утворення Республіки Сербії і Чорногорії. Участь Сербії і Чорногорії у військових конфліктах на Балканах. Політичний курс президента Сербії С. Мілошевича. «Програма економічної стабілізації країни» 1995 р. Парламентські вибори 1996 р. та загострення внутріполітичної ситуації в країні. Обрання у липні 1997 р. президентом Союзної республіки Югославії С. Мілошевича. Діяльність косовської «Демократичної спілки». Косовська криза та її наслідки. Участь військ НАТО у повітряних і наземних операціях проти Союзної республіки Югославії (СРЮ). Міжнародні економічні санкції та їх вплив на соціально-економічний розвиток країни. Капітуляція керівництва СРЮ на чолі з С. Мілошевичем перед натовською агресією. Загострення внутріполітичного розвитку країни на рубежі XX – XXI ст. Складання С.Мілошевичем повноважень президента. Перемога на президентських виборах 2000 р. В.Коштуніци. Політичний курс президента Чорногорії М. Джукановича. Процес інтеграції Сербії і Чорногорії до західноєвропейських структур. Передача С. Мілошевича міжнародному трибуналу в Гаазі. Прискорення темпів економічного розвитку. Республіка Сербія і Чорногорія у міжнародних відносинах на початку XXI ст. Створення конфедеративного Державного Союзу Сербії і Чорногорії у 2003 р. Парламентські вибори в Сербії 2003 р. Президентські вибори в Сербії 2004 р. та перемога Т.Ніколіча. Президентські вибори в Сербії 2004 р. та перемога Б.Тадича. Референдум про незалежність Чорногорії 2006 р. Сербія. Проголошення незалежності Сербії у 2006 р. Парламентські вибори 2007 р. Президентські вибори в Сербії 2008 р. Б.Тадич. Дострокові парламентські вибори в Сербії 2008 р. та перемога блоку «За європейську Сербію». Проголошення незалежності Косово 17 лютого 2008 р. та реакція світової громадськості. Президентські вибори 2012 р. Т.Ніколич. Внутрішня та зовнішня політика президента А.Вучича. Культурний розвиток Сербії. Чорногорія. Проголошення незалежності Чорногорії у 2006 р. Парламентські вибори 2006 р. в Чорногорії та перемога правлячої коаліції «За європейську Чорногорію». Конституція 2007 р. Президентські вибори в Чорногорії 2008 р. та перемога Ф.Вуяновича. Культурний розвиток Чорногорії на сучасному етапі.

Болгарія. Падіння режиму Живкова в 1989 р. Становлення багатопартійності і парламентської форми правління. Успіхи і труднощі процесу демократизації. Парламентські вибори та політична криза 1990 р. Обрання головою держави Ж.Желева. XXXIX з'їзд БСП (1990 р.) та його рішення. Створення коаліційного уряду на чолі з Д. Поповим. Конституція 1991 р. Дострокові парламентські вибори та формування однопартійного уряду Ф. Димитрова. Політична напруга в болгарському суспільстві в 1992 р. Правління «кабінету фахівців» Л.Берова. Перемога соціалістів на парламентських виборах 1994 р. Коаліційний уряд Ж. Віденова. Політичний розвиток Болгарії на рубежі XX – XXI ст. Парламентські вибори 2001 р. 17 Діяльність уряду царя Симеона II. Президентські вибори 2001 р. та перемога Г.Пирванова. Парламентські вибори 2005 р. Внутрішня і зовнішня політика коаліційного уряду С.Станішева. Президентські вибори 2006 р. Г.Пирванов. Парламентські вибори 2009 р. та перемога партії «Громадяни за європейський розвиток Болгарії». Діяльність урядів Б.Борисова, К.Петкова, Г.Донева та Н.Денкова. Президентські вибори 2017 р. Р.Радев. Економічні реформи початку 1990-х років. Зовнішня політика Болгарії після розпаду Організації Варшавського договору. Болгарія в системі міжнародних відносин на рубежі XX – XXI ст. Входження Болгарії до НАТО у 2004 р. та ЄС у 2007 р. Культурний розвиток Болгарії на рубежі XX – XXI ст.

СРСР у 1945-1991 рр. Зовнішня та внутрішня політика СРСР після Другої світової війни. Початок «холодної» війни. СРСР у період повоєнної «сталінщини» і «відбудови» (1945-1953 рр.). Хрущовська «відлига» (1953-1964 рр.) та спроби реформування радянського суспільства. СРСР брежнєвських часів. Посилення реакційних тенденцій в політичному та культурному житті. Застій в економіці. Посилення диктатури СРСР в Центральній Європі. Горбачовська «перебудова» (1985-1991 рр.). Наміри горбачовських реформ та їхня ілюзорність. Чорнобильська катастрофа. Розпад СРСР та утворення незалежних країн у межах СНД.

Російська Федерація наприкінці XX – на початку XXI ст. Політичні та економічні перетворення. Конфлікт в Чечні. Президентство В.Путіна та Д. Медведєва. Ускладнення відносин із Заходом. Прагнення відродити імперію. Агресивні дії РФ на міжнародній арені. Війна проти України. Білорусь у 1990-х рр. Нестабільність та нерівномірність соціально-економічного розвитку. Білорусь на початку XXI ст. Позиція Білорусі щодо війни в Україні.

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА КРАЇН АЗІЇ ТА АФРИКИ НОВІТНЬОГО ЧАСУ

Країни Азії, Африки в першій половині XX ст.

Японія в 1918 – 1945 рр. Японська імперія в 1918 – 1923 рр.: економічна адаптація, внутрішньополітичні процеси. Вашингтонська конференція 1921 – 1922 рр. та її рішення для Японії. Соціально-економічний, суспільно-політичний розвиток і зовнішня політика Японії в 1924 – 1929 рр. Пожвавлення милітаристських та експансіоністських настроїв в японському суспільстві. Світова економічна криза 1929 – 1932 рр. і пошуки Японією шляхів виходу з неї. Формування авторитарно-милітаристського режиму в 30-х роках XX ст. Японія в роки війни в Китаї та на Тихому океані (1937 – 1945 рр.). Особливості розвитку культури.

Китай в 1918 – 1945 рр. Національно-демократичний рух у Китаї в 1919 – 1924 рр. Національна революція 1925 – 1927 рр. Реформи нанкінського уряду (1928 – 1937 рр.). Наслідки Першої світової війни для Китаю. «Рух 4 травня» 1919 р. Рух за «нову культуру». Зародження комуністичного руху в Китаї. Сунь Ятсен і реорганізація Гоміньдану (1919 – 1925 рр.). Національна революція в Китаї 1925 – 1927 рр. та її підсумки. Реформи «Нанкінського десятиліття» (1928 – 1937 рр.). Особливості розвитку культури Китаю.

Британська колоніальна політика і національно-визвольний рух в Індії (1918 – 1947 рр.). Реформи Монтегю – Челмсфорда: причини проведення, зміст, значення. Індійський національний конгрес (ІНК) в умовах піднесення національно-визвольного руху 1918 – 1920 рр. Філософські та політичні погляди М.К. Ганді (1869–1948 рр.). ІНК у 20-х роках XX ст.: ідейно-політична еволюція. Трансформація британської колоніальної політики і діяльність комісії Дж.О. Саймона і М. Неру (1928 р.). «Закон про управління Індією» 1935 р.: «федеральна схема» і «

провінційна автономія». Загострення протиріч між ІНК і Мусульманською Лігою в 1935 – 1939 рр. Політика Великої Британії в Індії в період Другої світової війни. Протистояння ІНК і Мусульманської Ліги. Місія Р.С. Кріппса (1942 р.). Деколонізація. Надання Індійському Союзу та Пакистану статусу домініонів. Особливості розвитку культури.

Кемалістська революція 1918 – 1923 рр. у Туреччині. Реформи Мустафи Кемалю (1923 – 1938 рр.). Кемалістська революція 1918 – 1923 рр. у Туреччині: причини, хід, результати. Буржуазні реформи Мустафи Кемалю 1923 – 1938 рр.: а) зміни в державному устрої, судочинстві та праві; б) економічна політика кемалістів; в) реформи у сфері культури та побуту. Зовнішня політика Туреччини в 20-х – 30-х роках ХХ ст. Особливості розвитку культури.

Повалення влади Каджарів і реформи Реза-шаха в Ірані (1921 – 1941 рр.). Повалення Каджарської династії в Ірані. Встановлення влади Реза-шаха Пехлеві (1921 – 1925 рр.). Реформаторська політика Реза-шаха в 20-х – 30-х роках ХХ ст.: а) зміни в державному устрої, судочинстві та праві; б) економічна політика Реза-шаха; в) реформи в галузі культури та побуту. Зовнішня політика Ірану в 20-х – 30-х роках ХХ ст. Окупація Ірану англорадянськими військами у серпні 1941 р. Компаративний аналіз реформаторських спроб Реза-шаха в Ірані та Мустафи Кемалю (Ататюрка) в Туреччині. Особливості розвитку культури.

Визвольна боротьба народів Африки. Післявоєнний переділ території Османської імперії та німецьких колоній в Африці. Створення мандатної системи. Повстання в Єгипті 1919-1921 рр. Відновлення формальної незалежності. Визвольна боротьба у 30-х рр. Збройна боротьба республіки Риф (Марокко) у 1921-1926 рр. Визвольна боротьба народів Алжиру й Тунісу у 20-30-х рр. Боротьба ефіопського народу проти італійської агресії у 1935-1937 рр. Особливості розвитку культури.

Країни Індокитаю у 1918-1945 рр. Соціально-політичний та економічний розвиток В'єтнаму у 20-х рр. Політика французьких колонізаторів. Визвольна боротьба в'єтнамців у 20-30-х рр. Проблема створення демократичного фронту. Окупація В'єтнаму Японією. Утворення Ліги незалежності. Основні риси соціально-економічного й політичного розвитку Лаосу у Камбоджі. Політика британських колонізаторів у Бірмі та боротьба проти неї. Окупація Бірми Японією. Створення антифашистської ліги та повстання у березні 1945р. Розділення В'єтнаму і початок війни (1954-1959 рр.). Повномасштабне втручання США. Наслідки війни. Особливості розвитку культури.

Країни Азії і Африки у 1945-2023 рр.

Особливості розвитку країн Сходу. Країни Сходу в спектрі геополітичних інтересів країн Заходу. Реакція традиційного Сходу на колоніалізм: національно-визвольна боротьба і вестернізація (на прикладі Китаю та Туреччини). Держави Азії та Африки у «холодній війні»: в'єтнамська та корейська війни. Близькосхідне питання. Деколонізація країн Азії та Африки та її етапи (1945-1990 рр.). 1960 р. – рік визволення Африки. Країни Сходу в останній чверті ХХ ст.: проблеми соціально-економічного та політичного розвитку. Шляхи розвитку незалежних держав. Конвергенція економіки. Країни Азії та Африки, що залишились аграрно-сировинними придатками колишніх метрополій. Становлення і розвиток нових індустріальних країн Сходу. Південна Корея, Тайвань, Гонконг, Сінгапур. Криза секулярного націоналізму на Сході (на прикладі Іранської революції 1978-1979 рр.). Ісламський фундаменталізм. Релігійний ренесанс. Характеристика країн Африки. Країни Сходу в розрізі геополітичних інтересів країн Заходу. Ісламський фундаменталізм. Розвиток країн Азії та Африки 1990-х рр. – на початку ХХІ ст. Релігійний ренесанс. «Арабська весна» і її наслідки. Посилення впливу Китаю. Концепція «Один пояс і один шлях». Міжнародний тероризм. ІДІЛ. Проблема біженців.

Китай. Післявоєнна політична криза і громадянська війна в Китаї 1946 – 1949 рр. Утворення Китайської Народної Республіки (КНР). Соціально-економічні та політичні перетворення в Китаї 1949 – 1957 рр.: вибір шляхів розвитку. Політика «великого стрибка» (1958 – 1961 рр.) та її наслідки. «Культурна революція» (1966 – 1976 рр.). Політична боротьба в Китаї після смерті Мао Цзедуна. Реформи Ден Сяопіна і зовнішня політика Китаю в 80-х роках ХХ ст. Китайська Народна Республіка у 1990 – 2023 рр. Теорія потрібного представництва Цзян Цземіня. Зміна партійно-

політичного керівництва КНР (2002 р.). Ху Цзіньтао. Урядування Веня Цзябао та його економічна концепція «двох невидимих рук». Боротьба «правої» і «лівої» фракцій КПК. Загострення національного питання наприкінці 2000-х рр. Прихід до влади Сі Цзіньпіна. Проблеми розвитку сучасного Китаю (демографія, екологія, ресурси, соціальна політика і посилення соціального розшарування). Боротьба з корупцією. Проблеми демократизації політичного життя Китаю. Встановлення режиму особистої влади Сі Цзіньпіна. Зовнішня політика КНР. Загострення взаємин із Заходом. Провокації військового характеру проти сил і структур країн Заходу (на суші, в повітрі і на водних артеріях), спільні маневри з РФ та іншими своїми союзниками. Пропагандистські маніпулювання у міжнародних організаціях. Питання про об'єднання Китаю і Тайваню. Особливості розвитку культури.

Країни Східної та Південно-Східної Азії. Особливості соціально-економічного і політичного розвитку. Японія в умовах американського окупаційного режиму (1945 – 1952 рр.). Сан-Франциський мирний договір 1951 р. і його наслідки. Економічне відродження Японії в 50 – 60-х роках ХХ ст. Причини швидкого економічного зростання. Японія у другій половині 70 – 80-х роках ХХ ст.: формування « нової економічної моделі». Особливості японського маркетингу. Дворівнева система промисловості. Проблема екології і її рішення. Падіння темпів економічного зростання японської економіки на початку 1990-х рр., їх причини. Виникнення Нової партії Японії і Партії оновлення. Коаліційні уряди Хосакави і Хати. Створення Партії нового прогресу (Сінсінто). Зовнішня політика Японії. Військово-політичний союз з США і «економічна дипломатія». Прагнення до підвищення ролі Японії у світовій політиці. Взаємини з розвиненими країнами. Взаємини з СРСР і Росією. Стосунки з Китаєм. Японія у першій чверті ХХІ ст. Д. Коїдзумі. Економічні проблеми. Прихід до влади Демократичної партії. Діяльність японських урядів у кінці ХХ – у першій чверті ХХІ ст. щодо подолання економічних труднощів. Перспективи розвитку японської економіки. Уряд Наото Кана. Катастрофа на атомному реакторі «Фукусіма – 1», її економічні, політичні і соціокультурні наслідки. Урядування Сіндзо Абе. Зовнішня політика Японії на сучасному етапі. «Тихоокеанська стратегія». Питання Курил. Співпраця із США. Протистояння з Китаєм та КНДР. Початок правління імператора Нарухіто. Допомога Україні. Країни Індокитаю у другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. Особливості розвитку культури.

Іран. Іран у другій половині 40-х – 50-х роках ХХ ст. Боротьба за націоналізацію нафтової промисловості. «Біла революція» 60-х – 70-х років ХХ ст.: причини, зміст, результати реформ. Ісламська революція 1978 – 1979 рр. та її наслідки. Р.М. Хомейні. Ісламська Республіка Іран: «третій шлях» розвитку (1979 – 1989 рр.). Нова конституція країни, державний устрій ІРІ, ісламський спосіб правління («валіат і фатіх»). Діяльність «вартівих ісламської революції». Захоплення американського посольства в Тегерані. Зміцнення ісламських норм моралі. Боротьба «ортодоксів» і «прагматиків». Аятолла Хомейні і президент Рафсанджані. Зміни в сфері політичного і економічного життя Ірану в 1990-і рр. Смерть Хомейні. Прихід до влади нового керівництва. Політика «дехомейнізації». Реформи президента Рафсанджані. Президентство Хатамі. «Новий стиль» керівництва. Спроби відійти від політики «закритого суспільства». Іран і США. Іран і Росія. Ядерна програма Ірану. Ембарго ЄС на імпорту нафти з Ірану. Іран на межі війни з США (січень 2012 р.). Стосунки з США за адміністрації Б. Обами й угода з США та ЄС. Вихід США з угоди з Іраном щодо обмеження ядерних випробувань за урядування Д.Трампа. Загострення взаємин за президентства Дж. Байдена. Антиурядові виступи. Допомога РФ у війні проти України і співпраця з Китаєм. Агресивне спрямування зовнішньої політики Ірану. Особливості розвитку культури.

Афганістан у 1945 – 1980-ті рр. Афганістан у період правління короля Мохаммеда Захіршаха (1945 – 1973 рр.). Республіка Афганістан за Мохаммеда Дауда (1973 – 1978 рр.). Саурська революція 1978 р. та витоки громадянської війни. Демократична Республіка Афганістан (1978 – 1992 рр.). Ісламська революція 1989 р. Діяльність президента Б. Раббані. «Революція моджахедів» 1992 р. Рух талібів, причини швидкого поширення їх впливу в Афганістані. Проголошення Ісламського емірату. Діяльність У. бен Ладена і «Аль-Каїди» на території Афганістану. Падіння режиму талібів в 2001-2002 рр. Міжетнічні проблеми сучасного Афганістану. Спроби замирення талібів і США за урядування Д. Трампа. Виведення американських військ за президентства в США

Дж. Байдена і повернення до влади талібів. Їх внутрішня і зовнішня політика. Політичні репресії. Обмеження прав жінок. Співпраця з РФ та Китаєм. Особливості розвитку культури.

Індія, Пакистан, Бангладеш. Рішення британського уряду про надання Індії статусу домініону. Розділ Британської Індії. Утворення Індійського Союзу і Пакистану. Початок індо-пакистанського конфлікту. Індійський Союз в 1947-1960-ті рр. Отримання Індією незалежності. Конституція 1950 р. Становлення основ індійської державності. Соціально-економічний розвиток Індії. Концепція індійського соціалізму. Зовнішня політика Індії. Індо-китайські стосунки. Панчашила. Роль Дж. Неру в становленні Руху неприєднання. Пакистан. Бангладеш. План Маунтбетена. Утворення держави Пакистан. Економічне й політичне становище країни після здобуття незалежності. Національне питання і роль ісламу. Збройний конфлікт з Індією (1965р.). Перемога Індійського національного конгресу (ІНК) на виборах до парламенту 1962 р. Політична боротьба в ІНК

після смерті Д. Неру. Діяльність уряду Л. Б. Шастрі. Зелена революція. Прихід до влади І. Ганді. Розкол ІНК. Боротьба з посухою. Соціалістична концепція Д. Неру – І. Ганді. Принцип етатизму. Значення каст в політичному житті Індії. Програма боротьби з бідністю. Боротьба опозиції з урядом. Індо-пакистанська війна 1972 р. і її вплив на внутрішню політику Індії. Вибори 1971-1972 рр. Уроки боротьби з опозицією. Кадрові перестановки в ІНК(І). Висунення С. і Р. Ганді. Криза етатизму. Економічна криза 1973-1974 рр. Спроби вирішення демографічної і продовольчої проблеми. Створення Джаната партії. Позбавлення депутатського мандату І. Ганді. Введення надзвичайного стану в 1975 р. Програма 20-ти пунктів І. Ганді. Поразка ІНК(І) в 1977 р. Індія в 1977-2023 рр. Діяльність коаліційного уряду М. Десаї. Продовольча політика. Розкол Джаната партії. Повернення І. Ганді на пост очільника уряду. Посилення політики ІНК(І). Сепаратистські тенденції в громадському і політичному житті Індії. Сикхська проблема. Вбивство І. Ганді. Р. Ганді – новий прем'єр-міністр Індії. Проведення економічних реформ. Програма комп'ютеризації індійського суспільства. «Технологічна» і «біла» революції. Угода з сикхами. Внутрішньопартійна криза в ІНК(І). Скандал «Бофорс». Посилення провінційних партій. Вбивство Р. Ганді. Створення Бхартія джаната партії. Індуський комуналізм. Програма приватизації і залучення інвестицій. Перегрупування сил в ІНК(І), діяльність С. Ганді. Міжетнічні і міжконфесійні конфлікти. Проблеми соціальної нерівності. Індія на початку XXI ст.: проблеми і перспективи розвитку. Загострення взаємин з Китаєм. Участь в діяльності БРІКС. Відносини з Україною на сучасному етапі. Незалежність Бангладешу. Особливості розвитку культури.

Близькосхідна проблема: витоки і шляхи врегулювання. Витоки близькосхідної проблеми. Утворення держави Ізраїль (15 травня 1948 р.) і ескалація арабо-ізраїльського конфлікту. Арабо-ізраїльські війни в контексті близькосхідного конфлікту у другій половині XX ст. Палестинська проблема та ісламський екстремізм. Спроби врегулювання палестинської проблеми. Особливості розвитку культури. Друга хвиля імміграції в Ізраїль після Синайської війни 1956 р. Урядова криза 1963 р., фракційна боротьба в партії «Мапай». Сільськогосподарська політика, система кібуців. Палестинська проблема. Криза сіонізму. Зростання ізраїльської економіки в 1960-і рр. Створення Організації визволення Палестини (ОВП). Уроки протистояння палестинському тероризму. Діяльність «Моссада» та ізраїльських спецслужб в 1970-ті рр. Проблема спадкоємності в політиці провідних партій Ізраїлю. Підписання Кемпдевідських угод. Проблема модернізації депресивних районів. Військові дії Ізраїлю в Лівані в 1982 р. (операція «Світ Галілеї») і їх вплив на політичне і економічне життя Ізраїлю. Палестинський фактор. Зміни в палестинському русі опору. Експеримент почергового правління Ізраїлем блоком «Маарах» і Лікудом». Ядерна програма в Ізраїлі. Переговори І. Рабина і Я. Арафата. Зовнішня політика Ізраїлю в 80-90-і рр. Розстановка політичних сил. Вбивство І. Рабина (листопад 1995 р.). Кабінети Б. Нетаньяху, Е. Барака, А. Шарона. Мир в обмін на території. Криза кібуцного господарства. Маятникові коливання ізраїльського електорату в другій половині 1990-х – на початку 2000-х рр. Військові дії проти «ХАМАСУ». Боротьба проти режиму Б. Асада в Сирії й Ірану, військові удари по Сирії. Вплив подій сучасної російсько-української війни.

Країни Близького і Середнього Сходу. Туреччина в 1945 – 1960 рр.: лібералізація політичної системи та економічного життя. Друга республіка в Туреччині (1960 – 1980 рр.) і

внутрішньополітична боротьба. Військовий переворот 1960 р. і прийняття конституції 1961 р. Створення плюралістичної структури турецького суспільства, загострення політичних протиріч. Питання про збереження єдності турецького суспільства. Проблема курдів. Виникнення угруповань ісламізму. Діяльність уряду С. Демюреля. Надзвичайний стан 1971 р. Перегрупування політичних сил в 1970-ті рр. Роль армії в турецькому політичному житті. Принцип передавання влади цивільним особам. «Пакет економічної стабілізації» Т.Озала. Поетапний перехід до ринкової економіки, модернізація сільського господарства. Т. Чіллер – перша жінка – прем'єр-міністр Туреччини. Економічні труднощі Туреччини. Політична криза 1995 р. Перемога ісламізму на виборах 1995 р., нова розстановка політичних сил. Боротьба з тероризмом, діяльність уряду Р. Ердогана у 2000-х рр. Стосунки з ЄС. Придушення спроби перевороту військових і посилення репресій проти незгодних. Загострення стосунків з РФ і подальший діалог. Участь у війні в Сирії і продовження боротьби з курдами та ІДІЛ (ІД). Вплив подій сучасної російсько-української війни. Допомога Україні і одночасна співпраця з РФ. Участь у конфлікті Азербайджану та Вірменії. Особливості розвитку культури.

Африка. Характерні риси політичного, економічного і культурного розвитку африканського суспільства. Диктаторські режими і проблеми економічного розвитку. Зусилля міжнародної спільноти щодо подолання проблем бідності і голоду. Характерні риси політичного, економічного і культурного розвитку африканського суспільства. Громадянська війна в Сьєра-Леоне. Геноцид у Руанді. Операція Лінда Нчі. Сомалійські пірати та боротьба з ними. Особливості розвитку культури

СУЧАСНА ІСТОРІЯ КРАЇН СВІТУ (1991 – 2023)

Великобританія. Результати неоконсервативного десятиріччя та відставка М.Тетчер. Дж. Мейджор та політика «здорового консерватизму» (1990-1997 роки). «Новий лейборизм» («третій шлях») Ентоні Блера (1997-2002 роки). Внутрішня та зовнішня політика лейбористського уряду Т. Блера. Лейбористський уряд Гордона Брауна. Консервативний уряд Девіда Кемерона. Брекзит. Злет і падіння Терези Мей. Початок урядування Б. Джонсона та загострення суспільних дискусій довкола проблеми Брекзиту. Зовнішня політика. Урядування Е.Трасс. Смерть королеви Єлизавети II та коронація Чарльза III. Внутрішня та зовнішня політика прем'єр-міністра Р.Сунака.

Франція. Повернення соціалістів та їхня діяльність (1988-1993 роки), уряд М. Рокара. Поразка лівих і нове «співіснування» (1993-1995 роки). Президент Ж. Шірак. Дії уряду Раффарена. Політика президента Ніколя Саркозі. Політичний курс Франсуа Олланда. Початок урядування Е. Макрона. Внутрішня та зовнішня політика президента Е.Макрона. Реформа ринку праці. Рух «Жовтих жакетів» 2018 р. Вибори 2022 р. та початок другого терміну президента Е.Макрона.

Італія. Італія 1990-х – 2000 років. «Вперед, Італіє!» С. Берлусконі. Зовнішня політика. Заходи уряду С. Берлусконі по боротьбі з наслідками кризи. Політичні скандали довкола особи С. Берлусконі в 2009 і 2010 рр. Відставка С. Берлусконі. Головні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку Італії в 2012 – 2020 рр. Внутрішня та зовнішня політика прем'єр-міністра М. Монті. Груднева політична криза 2012 р. та її наслідки. Італія за урядування Е. Летта. Внутрішня та зовнішня політика прем'єр-міністра М. Ренці. Референдум про парламентську реформу. Уряд П.Джентілоні (2016 – 2018 рр.). Діяльність прем'єр-міністра Д. Конте. Внутрішня та зовнішня політика голови Ради міністрів Італії М. Драгш (2021 – 2022 рр.). Прихід до влади уряду Д. Мелоні.

Німеччина. Об'єднання Німеччини: проблеми та перспективи. Внутрішньонімецькі проблеми першої половини 1990-х років. Завершення «ери Коля». Повернення соціал-демократів до влади. Зовнішня політика уряду Г. Шрöderа. Соціально-економічний і політичний розвиток Німеччини наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Німеччина і світ. Парламентські вибори 2009 р. та формування коаліцій ХДС/ХСС та вільними демократами. Внутрішня та зовнішня політика А.Меркель. Участь в урегулюванні регіональних конфліктів у Європі та світі. Місце і роль ФРН в ЄС та НАТО. Друга велика коаліція на чолі з А. Меркель, її здобутки та прорахунки. Зовнішня політика А. Меркель. Запровадження санкцій проти росії та Мінські угоди. Парламентські вибори

2021 р. Внутрішня політика федерального канцлера ФРН О. Шольца. Енергетична криза. Рецесія німецької економіки та шляхи її подолання. Зовнішня політика канцлера О.Шольца.

Іспанія. Внутрішньополітичний та економічний розвиток Іспанії у 90-х роках ХХ — на початку ХХІ ст. Каталонська проблема Іспанії. Зовнішня політика. Прихід до влади ІСРП. Заходи уряду Х. Л. Р. Сапатеро по боротьбі з проявами кризи. Активізація зовнішньої політики Іспанії. Участь у міжнародних форумах і в миротворчих операціях ООН. Дострокові парламентські вибори 2011 р. та перемога Народної партії. Внутрішня та зовнішня політика М.Рахи. Головні тенденції політичного та соціально-економічного розвитку Іспанії в 2012 – 2018 рр. Каталонська криза 2017 – 2018 рр. та шляхи її вирішення. Діяльність уряду Педро Санчеса. Позачергові парламентські вибори 2023 р. Перемога Народної партії.

США. «Поміркований курс» Дж. Буша. Президентські вибори 1992 р. Уільям Клінтон – 42 президент США. «Нова економіка» адміністрації У. Клінтона. Зовнішня політика. Президентські вибори 2000 року. «Консерватизм з людським обличчям» Дж. У. Буша – 43-го президента США. Фінансова криза і рецесія. Перемога Дональда Трампа. Внутрішня політика президента Д. Трампа. США в умовах пандемії COVID-19. Штурм Капітолія в 2021 р. Зовнішньополітичний курс Д. Трампа «Америка насамперед». Принцип ізоляціонізму та протекціонізму. Розслідування російських зв'язків Д.Трампа. Внутрішня та зовнішня політика президента США Д. Байден. Стимулювання економіки. Боротьба з расизмом та зміною кліматом. Багатосторонність зовнішньої політики Д. Байдена. Підтримка США України у війні з росією

Канада. Вибори 1993 р. в Канаді, повернення лібералів до влади. Квебекська проблема. Програма дій ліберального уряду Жана Кретьєна. Економічний розвиток Канади наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Прихід до влади консерваторів (2006 р.). Джастін Трюдо. Зовнішня політика країни. Зміцнення канадсько-американських зовнішньоекономічних відносин. Вступ Канади до Транстихоокеанського партнерства в 2016 р. Україно-канадські відносини.

Країни Латинської Америки. Нові тенденції на латиноамериканському субконтиненті наприкінці 80-х-на початку 90-х років ХХ ст.. Латинська Америка у 90-ті роки ХХ – на початку ХХІ ст. Характерні особливості розвитку великих латиноамериканських держав на сучасному етапі: Чилі, Бразилія, Аргентина, Мексика, Венесуела.

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ. ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Еволюція людини і найдавніших цивілізацій на українських землях. Палеоліт та мезоліт. Стоянки первісних людей. Людина сучасного типу. Форми соціальної організації. Розвиток знарядь праці. Основні заняття. Зародження перших релігійних уявлень і мистецтва. Виникнення землеробства й скотарства. Досягнення людей у добу неоліту та енеоліту. Трипільська культура. Землероби та скотарі доби бронзи. Кіммерійці. Скіфи. Сармати. Причини грецької колонізації Північного Причорномор'я та Криму. Міста-держави. Боспорське царство. Походження слов'ян. Розселення слов'янських племен. Анти. Господарство, побут, звичаї та вірування. Германські племена на території сучасної України. Велике переселення народів (IV – VI ст.). Гуни. Авари.

Київська Русь. Розселення східнослов'янських племен – предків українців. Виникнення перших державних утворень у Середньому Подніпров'ї. Союзи племен. Основи господарського життя: рільництво, скотарство, розвиток ремесл і торгівлі. Заснування і розвиток Києва та інших праукраїнських міст. Князь Кий. Становлення держави з центром у Києві. Князі Дір і Аскольд. Початки християнства на Русі. Держава за часів Олега. Доба князя Ігоря. Княгиня Ольга та її «реформи». Зовнішньополітична діяльність: подорож до Константинополя, налагодження відносин з Німеччиною. Князь Святослав. Початок правління Володимира Великого. Реформи князя. Війни з кочівниками. Відносини з іноземними державами та зміцнення міжнародного авторитету Русі. Передумови та причини прийняття християнства в Київській державі. Хрещення Русі. Ярослав Мудрий та його внутрішня політика. Церковне життя. Митрополит Іларіон. Міжнародне становище Київської держави. Культурно-просвітницька діяльність Ярослава Мудрого. «Руська Правда». Розвиток сільського господарства, ремесл, торгівлі, культури. Київська держава за Ярославичів. Боротьба за київський престол після смерті Ярослава Мудрого. «Правда Ярославичів». Любецький

з'їзд 1097 р. Боротьба з половцями. Володимир Мономах. Боротьба за об'єднання усіх київських земель. Міжнародне становище Київської Русі. «Статут Володимира Мономаха» та його значення. Мстислав Володимирович. Причини роздробленості Київської Русі. Економічний і політичний розвиток Київського, Чернігово-Сіверського, Переяславського, Галицького та Волинського князівств. Зруйнування Києва Андрієм Боголюбським. Культура Київської Русі. Основні віхи формування українського етносу: території, мова, духовне життя, побут. Перша згадка назви «Україна». Походження і розвиток національної символіки. Боротьба проти монголо-татарських завойовників. Битва на р. Калці 1223 р. Вторгнення орд хана Батия і зруйнування Києва. Спустошення Галицько-Волинського князівства та інших земель.

Галицько-Волинська держава. Галицькі і Волинські землі. Роман Мстиславич. Поширення влади на Київ та інші українські землі. Боротьба з боярами. Взаємовідносини з Польщею. Данило Галицький. Війни з Угорщиною і Польщею. Міжнародна політика Галицько-Волинської держави. Відносини із Золотою Ордою. Галицько-Волинська держава за наступників Данила Романовича. Культура Галицько-Волинської держави. Усна народна творчість. Освіта і писемність. Літописання. Галицько-Волинський літопис. Архітектура й містобудування. Живопис. Художні ремесла. Побут.

Українські землі у складі Великого князівства Литовського та інших держав (середина XIV – середина XVI ст.) Українські землі у складі Великого князівства Литовського, Руського і Жемайтійського. Встановлення влади литовських князів над Волинню, Чернігово-Сіверською землею, Поділлям, Київщиною та Переяславщиною. Політика князів Гедиміна та Ольгерда. Київське удільне князівство Володимира Ольгердовича. Польська експансія на українські землі наприкінці XIV ст. Ліквідація автономії Галичини у складі Польщі. Зміна адміністративного устрою. Становище українського населення. Кревська унія 1385 р. Прилучення до Польщі Галичини (1387 р.). Великий князь литовський Вітовт і його політика. Волинь за Свидригайла Ольгердовича. Битва під Вількомиром 1435 р. Остаточна ліквідація Волинського та Київського князівств. Повстання М.Глинського 1508 р. Українські землі у складі Угорщини, Османської імперії та Московської держави. Господарство. Етнічні процеси. Князь Федір Корятович і Закарпаття. Включення Буковини й Покуття до складу Молдавського князівства. Перехід Молдавії у васальну залежність від Туреччини. Крим та українське Причорномор'я. Утворення Кримського ханства. Встановлення турецького протекторату. Московсько-литовські війни XIV – початку XV ст. Соціальна та етнічна структура населення українських земель. Основні риси економічного життя. Магдебурзьке право. Ремесла й торгівля. Культура й церковне життя від середини XIV – до середини XVI ст.

Українські землі під владою Речі Посполитої. Соціальна структура українського суспільства. Церковне життя. Сільське господарство. Розвиток міст, ремесл і торгівлі. Польська колонізація на українських землях. Передумови об'єднання Великого князівства Литовського й Польського королівства. Укладення Люблінської унії, її основні положення та наслідки для України. Адміністративно-політичний устрій України у складі Речі Посполитої у другій половині XVI ст. Братства. Становище Української православної церкви. Берестейська церковна унія 1596 р., її наслідки. Виникнення українського козацтва та Запорозької Січі. Господарська діяльність козаків. Поява перших січей. Дмитро Вишневецький та його діяльність. Життя і побут козаків. Військова майстерність козаків. Запорозька Січ – державно-політичне утворення українського народу. Місце Запорожжя в міжнародній політиці тогочасної Європи. Козацька символіка. Організація реєстрового козацтва. Перші козацькі повстання 90-х років XVI ст. Боротьба козаків з ординцями. Самійло Кішка. Морські походи козаків. П.Конашевич-Сагайдачний, його політична, військова та просвітницька діяльність. Хотинська війна 1621 р. Козацько-селянські рухи 20-30-х років XVII ст. Соціальне економічне та політичне становище України 20-30-х років XVII ст. Розгортання народної боротьби за національне визволення. Повстання 1625 р. під проводом М.Жмайла. Повстання 1630-1631 рр. під проводом Т.Федоровича (Трясила). І. Сулима. Зруйнування Кодака. Козацьке

повстання 1637-1639 рр. П.Бут, Я.Остриця, Д.Гуня. Церковне життя наприкінці XVI – у першій половині XVII ст. Вплив Берестейської унії на розвиток церковного життя в Україні. Відновлення православної ієрархії. Й.Борецький. П.Могила та церковні реформи. Спроби церковного порозуміння. Реформаційні рухи на українських землях. Культура. Стан шкільної освіти в Україні. Острозька академія. Братські школи. Створення Києво-Могилянської академії. Єзуїтські колегії. Початок книгодрукування. Ш.Фіоль. Діяльність І.Федорова в Україні. Література, музика, архітектура, мистецтво.

Національно-визвольна революція середини XVII ст. Передумови та початок Національно-визвольної революції. Причини. Б. Хмельницький. Повстання на Січі. Битви під Жовтими Водами і Корсунем. Наростання всенародної боротьби. Битва під Пилявцями. Похід Б. Хмельницького в Галичину. Облога Львова і Замостя. Вступ козацької армії до Києва. Програма розбудови Української держави. Відновлення воєнних дій у 1649 р. Облога Збаража. Зборівська битва. Зборівський мирний договір. Політико-адміністративний устрій держави. Сподвижники Б. Хмельницького. Економічна й соціальна політика. Зовнішня політика. Місце України в міжнародних відносинах тогочасної Європи. Воєнно-політичні події 1650-1653 рр. Молдавські походи. Продовження війни в 1654-1657 рр. Відносини між Гетьманщиною та Московською державою. Українсько-московська міждержавна угода 1654 р. Воєнні дії проти Польщі в 1654-1655 рр. Віленське перемир'я 1656 р. Підготовка українсько-шведсько-семигородського військово-політичного союзу. Україна в роки правління гетьмана І.Виговського. Корсунський договір 1657 р. між Гетьманщиною і Швецією. Гадяцький договір 1658 р. Агресія Московської держави проти України. Конотопська битва 1659 р. Гетьманство Ю.Хмельницького. Переяславські статті 1659 р. Чуднівська кампанія. Поділ Гетьманщини на Правобережну та Лівобережну Україну. Обрання гетьмана П. Тетері. Боротьба старшинських угруповань за владу. Чорна рада 1663 р. в Ніжині. Гетьманство І.Брюховецького. Московські статті 1665 р. Андрусівське перемир'я. Внутрішня й зовнішня політика гетьмана П.Дорошенка на Правобережжі. Гетьманство Д. Многогрішного. Глухівські статті. І.Самойлович. Чигиринські походи. Занепад Правобережної України. Бахчисарайський мирний договір 1681 р. «Вічний мир» 1686 р. Кримський похід 1687 р. Запорозька Січ у другій половині XVII ст. Участь запорожців у війнах. Кошовий отаман І.Сірко. Заснування і розвиток слобідських міст. Економіка, соціальна структура населення. Розвиток ремесел, промислів, торгівлі. Адміністративно-політичний устрій Лівобережної Гетьманщини. Підпорядкування Української церкви Московському патріархату.

Гетьманщина XVII – на початку XVIII ст. Становище Української держави в роки гетьманування І.Мазепи. І.Мазепа – людина і політик. Коломацькі статті 1687 р. Основні напрями економічної політики, зовнішньополітична та культурно-просвітницька діяльності І.Мазепи. Взаємини гетьмана із Запорожжям. С. Палій. Ліквідація козацьких полків на Правобережжі. Участь українських полків у воєнних діях на землях Московії, Прибалтики і Речі Посполитої. Похід Карла XII в Україну. Перехід І.Мазепи на бік Карла XII. Обрання гетьмана І.Скоропадського. Зруйнування Чортомлицької Січі. Полтавська битва 1709 р. Перша політична еміграція українців у Західну Європу. Обрання гетьманом України (у вигнанні) П. Орлика і його політика. Вироблення і прийняття « Пактів і Конституції прав і Вольностей Війська Запорозького». Царський терор в Україні після Полтавської битви. Гетьман І.Скоропадський. Решетилівські статті 1709 р. Утворення першої Малоросійської колегії, її завдання і функції. Правління наказного гетьмана П. Полуботка. Зміцнення української державності за гетьманування Д. Апостола. Гетьманщина після смерті Д.Апостола. « Правління гетьманського уряду».

Українські землі у середині й наприкінці XVIII ст. Тимчасове відновлення гетьманського правління. К.Розумовський. Посилення антиукраїнської політики уряду Катерини II. Скасування козацького устрою на Слобожанщині. Остаточна ліквідації гетьманства і створення другої Малоросійської колегії. Політика П.Рум'янцева-Задунайського в Лівобережній Україні. Скасування російським урядом військового та адміністративного устрою на Лівобережній Україні.

Запорозжя у XVIII ст. Доля запорожців після Полтавської битви. Заснування Нової Січі. Зруйнування Запорозької Січі. Розправа російського уряду над козацькою старшиною. П.Калнишевський. Заснування Задунайської Січі. Бузьке козацьке військо. Військо вірних козаків (Чорноморське козацьке військо). Національно-визвольна і антикріпосницька боротьба в Україні в середині та другій половині XVIII ст. Початок гайдамацького руху, його характер і рушійні сили. Повстання 1734 р. під проводом Верлана. Гайдамацьке повстання 1750 р. Опришківський рух. Коліївщина та її історичне значення. Загарбання Росією та Австрією Причорномор'я, Приазов'я, Правобережжя та західноукраїнських земель. Російсько-турецькі війни і договори. Приєднання Криму до Росії. Участь Чорноморського козацького війська в російсько-турецькій війні 1787-1791 рр. Заселення Південної України. Заснування нових міст. Участь Росії та Австрії в поділах Польщі. Українська культура XVIII ст.

Українські землі у складі Російської імперії. Наддніпрянська Україна в системі міжнародних відносин у XVIII – першій половині XIX ст. Повернення частини запорожців з-за Дунаю та утворення Азовського козацького війська. Занепад кріпосницьких та зародження ринкових відносин в Україні. Криза поміщицького господарства. Визрівання ринкових відносин. Початок промислового перевороту. Міста. Зростання морських портів. Розвиток внутрішньої торгівлі. Місце України у зовнішній торгівлі Російської імперії. Антикріпосницька боротьба в Україні в першій половині та в середині XIX ст. Селянські виступи під проводом У. Кармалюка на Поділлі. «Київська козаччина», похід «У Таврію за волею». Заходи українського дворянства щодо відновлення автономії України. Поширення західноєвропейських революційних ідей в Україні. Масонство в Україні. Діяльність декабристів в Україні. Польське повстання 1830-1831 рр. та Україна. Національна ідея в суспільно-політичному русі першої половини XIX ст. Утворення Кирило-Мефодіївського братства.

Західноукраїнські землі наприкінці XVIII – першій половині XIX ст. Адміністративно-територіальний устрій та населення західноукраїнських земель. Реформи Марії-Терезії та Йосифа II. Стан господарства і характер економічних відносин. Рух опришків. Селянські виступи в Галичині, на Буковині, в Закарпатті («холерні бунти»). Українське національне відродження в середовищі греко-католицьких священиків. Поширення ідей Просвітництва. «Руська трійця». Альманах «Русалка Дністрова».

Західноукраїнські землі у другій половині XIX ст. Революції 1848-1849 рр. в Австрійській імперії та український національно-визвольний рух. Розгортання революційних подій в Австрійській імперії. Скасування кріпосницької залежності селян і панщини. Пожвавлення культурно-освітнього руху. Вихід першої української газети «Зоря Галицька». Зародження українсько-польського протистояння в Галичині. Головна Руська рада. «Галицько-руська матиця». «Руський собор». Вибори до австрійського парламенту. Революційні події на Буковині та Закарпатті. Селянське повстання під проводом Л. Кобилиці. Львівське збройне повстання 1848 р. Поразка революції в Австрії. Придушення селянського руху.

Українська культура в першій половині XIX ст. Освіта. Відкриття вищих і середніх навчальних закладів у містах України. Наука. Праці з історії України М.Маркевича, М.Костомарова, М.Максимовича. Львівський інститут Оссолінських. Видатні українські вчені: ботанік М.Максимович, математики Т.Осиповський і М.Остроградський. Література й фольклор. Т.Шевченко, І.Котляревський, П.Куліш, Г.КвіткаОснов'яненко, П.Гулак-Артемівський, Є.Гребінка. Музичний фольклор кобзарів, бандуристів, лірників. Архітектура. Музика. Живопис.

Українські землі у другій половині XIX ст. Скасування кріпосного права в Наддніпрянській Україні. Реформи адміністративно-політичного управління 60-70-х рр. Особливості економічного розвитку українських земель напередодні селянської реформи 1861 р. Інші реформи (судова, земська, міського самоврядування, військова, шкільна, цензурна, фінансова) та проведення їх в

Україні. Економічна політика російського царизму в Україні у пореформений період. Особливості й перебіг промислового перевороту. Міста. Розширення внутрішнього ринку. Торгівля. Аграрні відносини у Наддніпрянській Україні. Західноукраїнські землі у складі Австро-Угорщини. Особливості економічного життя Галичини, Буковини і Закарпаття. Формування фабрично-заводської промисловості на західноукраїнських землях. Початок трудової еміграції. Зародження українського кооперативного руху. Суспільно-політичне життя в Наддніпрянській Україні у другій половині XIX ст. «Хлопоманство». Польське повстання 1863-1864 рр. і Україна. Виникнення громад. Валуєвський циркуляр 1863 р. Емський указ 1876 р. та переслідування українофілів. Діяльність М. Драгоманова. Молода громада. Братство тарасівців. Розвиток народницького руху в Україні. Піднесення національно-визвольного руху на західноукраїнських землях у другій половині XIX ст. Суспільно-політичний рух після революції 1848-1849 рр. Москвофіли. Зародження національної течії в суспільному русі. Розгортання руху народовців у Галичині, на Буковині та Закарпатті. Періодичні видання народовців. Заснування й діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта» і Літературного товариства ім. Т.Шевченка (з 1892 р. – Наукове товариство ім. Т.Шевченка). Радикальний рух у Галичині. Народна рада. Виникнення й діяльність Радикальної партії. Проголошення ідеї політичної незалежності України. Наукова і політична діяльність М.Грушевського в Галичині. Утворення УНДП та УСДП. Робітничий та селянський рух на західноукраїнських землях. Українська культура в другій половині XIX ст.

Україна на початку XX ст. Економічний розвиток і суспільно-політичний рух в Україні на початку XX ст. Економічна криза 1900-1903 рр. Посилення концентрації виробництва і створення монополістичних об'єднань. Розвиток сільського господарства. Наростання робітничого і селянського руху. Студентські виступи. Розвиток українського національного руху. М.Міхновський та його праця «Самостійна Україна». Створення і діяльність українських політичних партій. Соціально-економічний розвиток та політичне становище західноукраїнських земель на початку XX ст. Характер економіки західноукраїнських земель у складі Австро-Угорської імперії. Наростання національного руху в західноукраїнських землях. Цілі боротьби українців Галичини. Взаємини з представниками інших народів. Діяльність національних і спортивно-фізкультурних організацій «Соколів» і «Січей». Митрополит А. Шептицький. Україна в роки революції 1905-1907 років. Передумови революції. Революційний рух в Україні весною і влітку 1905 р. Діяльність української громади у I та II Державних думах Росії. Україна в 1907-1910 роках. Земельна реформа П.Столипіна та її вплив на Україну. Посилення національного гніту. Створення Товариства українських поступовців (ТУП). Столипінський циркуляр 1910 р. Справа Бейліса. Українська культура й духовне життя на початку XX ст.

Україна у Першій світовій війні Українські землі напередодні війни. Плани щодо України Антанти і Троїстого союзу. Початок Першої світової війни. Заснування Головної Української Ради у Львові. Створення Союзу визволення України. Його лідери. Формування легіону Січових стрільців. Воєнні дії на території України у 1914 р. Створення Галицько-Буковинського генерал-губернаторства. Воєнні дії на території України в 1915-1917 рр. Бойовий шлях легіону УСС. Створення Загальної Української Ради. Участь української інтелігенції в діяльності громадських товариств і комітетів з допомоги жертвам війни (Союз міст, Земський союз, Товариства допомоги населенню Півдня Росії, що постраждало від воєнних дій). Національний рух у Наддніпрянській Україні. Рішення ТУП про ставлення українців до війни. Союз визволення України, його політична платформа і практична діяльність. Назрівання економічної та політичної кризи в Російській імперії.

Українська національно-демократична революція. Україна напередодні 1917 р. Початок революції. Утворення Української Центральної Ради, її керівництво, партійний склад і політична програма. М.Грушевський. Початок українізації армії. Політичні партії в боротьбі за вплив на населення. Український Національний Конгрес і перевибори складу Центральної Ради. II Всеукраїнський військовий з'їзд. I Універсал Центральної Ради. Утворення Генерального секретаріату. В.Винниченко. II Універсал Центральної Ради. Збройний виступ самостійників та їхня

поразка. Корнілівський заколот і Україна. Більшовизація рад. Загострення конфлікту Центральної Ради з Тимчасовим урядом. «Демократична нарада» і позиція Центральної Ради. З'їзд народів Росії у Києві. Жовтневий переворот в Росії та його відгомін в Україні. Тактика більшовиків в Україні. Встановлення контролю Центральної Ради над Києвом. III Універсал і проголошення Української Народної Республіки. Ультиматум Раднаркому та початок війни більшовиків із Центральною Радою. Проголошення у Харкові радянської влади. Похід більшовицьких військ на Київ. Бій під Крутами. Повстання робітників заводу «Арсенал». IV Універсал Центральної Ради та проголошення незалежності УНР. Мирний договір у Брест-Литовську. Вступ німецько-австрійських військ до України. Прийняття Конституції УНР. Організація і здійснення гетьманського перевороту. Причини падіння Центральної Ради. Гетьман П.Скоропадський і його уряд. Внутрішня та зовнішня політика Української Держави. Ставлення політичних партій до гетьманського режиму. Селянські повстання влітку і восени 1918 р. Н.Махно. Анулювання РСФРР Брестського миру та наслідки цієї акції для України. Директорія УНР. Утворення Директорії. Відновлення УНР. Політичний курс Директорії. С.Петлюра. Трудовий конгрес. Отаманщина. Більшовицька агресія проти УНР. Причини поразки Директорії. Проголошення Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Проголошення ЗУНР. Є. Петрушевич. Організація держави на західноукраїнських землях. «Злука» УНР і ЗУНР. Соціально-економічні перетворення в ЗУНР. Польсько-український конфлікт. Створення Української Галицької Армії. Поглинення Північної Буковини, Бессарабії та Закарпаття іноземними державами. Політика радянського уряду в Україні у 1919 р. Формування більшовицького режиму в Україні. Х.Раковський. Політичний курс більшовиків в Україні у 1919 р. Поразка армії УНР. Перший зимовий похід армії УНР. Денікінський режим. Боротьба проти білогвардійців. Контрнаступ радянських військ і поразка денікінців. Україна на початку 1920 р. Відновлення більшовицького режиму. Формальне визнання радянською Росією незалежності УСРР. Всеукрревком. Вибори до рад. Відновлення політики «воєнного комунізму» в економіці та в суспільному житті. Варшавська угода та її наслідки. Більшовицько-польська війна і Україна. Ризький мир. Другий Зимовий похід військ УНР. Початок наступу військ Врангеля. Україна у планах Врангеля. Більшовицький контрнаступ. Поразка врангелівців. Терор у Криму. Розгром махновського руху. Культура і духовне життя в Україні у 1917–1920 роках.

Українські землі у 20-30-х рр. XX ст. Внутрішнє і міжнародне становище. Політична криза на початку 1921 р. НЕП і особливості його впровадження в Україні. Причини і масштаби голоду 1921–1923 рр. в Україні. Входження УСРР до складу СРСР. Договори між РСФРР і УСРР 1920–1921 рр. Державний статус України в 1921–1922 рр. Юридичне оформлення Союзу РСР. Статус УСРР у складі Радянського Союзу. Культура і духовне життя в роки непу. «Українізація» («коренізація»). Г.Гринько, О.Шумський, М.Скрипник. Розширення сфери вживання української мови. Коренізація та національні меншини. Опір «українізації». Кампанія з ліквідації неписьменності дорослих. Література і мистецтво. М.Хвильовий. Кінематограф. О.Довженко. Релігійне життя в Україні. Виникнення Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).. Сталінська індустріалізація України. Кооперування і колективізація. Голодомор 1932–1933 рр. в Україні. Конституція УРСР 1937 р. Судові процеси. «Шахтинська справа» і «Спілка визволення України». Масові репресії та їх жертви. Стан культури в Україні у 30-ті роки. Українські землі у складі Польщі, Румунії, Чехословаччини. Проголошення незалежності Карпатської України.

Україна в роки Другої світової війни. Радянсько-німецькі договори 1939 р. і західноукраїнські землі. Початок Другої світової війни. Вступ Червоної армії на територію Західної України та включення її до складу СРСР. Радянсько-німецький договір про дружбу і кордони 28 вересня 1939 р. та таємний протокол. Включення до складу Української РСР Північної Буковини і придунайських українських земель. Радянська індустріалізація. Напад Німеччини на СРСР. Україна в планах окупантів. Перші дні війни. Прикордонні бої. Відступ Червоної армії. Мобілізаційні заходи 1941 р. в Україні. Евакуація з України в східні райони СРСР. Оборонні бої влітку – восени 1941 р. Оборона Києва. Поразка військ Південно-Західного фронту. Героїчна оборона Одеси і Севастополя. План «Ост». Нацистський «новий порядок». Злочинна політика окупаційних властей. Концтабори і масові

розстріли. Трагедія Бабиного Яру. Економічне пограбування України. Вивіз працездатного населення на каторжні роботи до Німеччини. Розгортання руху Опору та його течії в Україні. Радянське підпілля і партизанський рух 1941-1942 рр. ОУН та УПА. Україна в 1943 році. Перемога Червоної армії під Сталінградом і початок вигнання окупантів з України. Курська битва. Продовження наступу на Лівобережжі. Визволення Донбасу. Падіння «східного валу». Визволення Києва. Діяльність радянських партизанських загонів і підпілля. Політична еволюція ОУН – УПА. Стосунки між радянськими та польськими партизанами. Відносини УПА та АК. Волинська трагедія 1943 року. Внесок українських вчених і діячів освіти та культури у досягнення перемоги. Евакуйовані підприємства в радянському тилу. Україна на завершальному етапі війни (1944–1945 рр.). Примусове виселення з Криму в східні райони СРСР татар, греків, вірмен та ін. Завершення вигнання окупантів з України. Культура України в роки війни.

Україна у 50–80-х роках ХХ ст. Україна в період повоєнної відбудови. Адміністративно-територіальні зміни. Внутрішньополітичне та економічне становище України. УРСР – співзасновниця Організації Об'єднаних Націй. Перехід до мирного будівництва. Особливості відбудови промисловості. Голод 1946–1947 рр., його причини, масштаби й наслідки. Матеріальне становище населення. Грошова реформа та її наслідки. Ліквідація карткової системи. Відновлення радянської влади в західних областях України. Колективізація західноукраїнського села. Доля Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Боротьба УПА. Р.Шухевич (Тарас Чупринка). Депортації українського населення. Операція «Вісла». Культурне життя в Україні у другій половині 40-х – на початку 50-х років. Суспільно-політичне життя й політична боротьба в Україні. Вхідження Кримської області до складу УРСР. ХХ з'їзд КПРС і Україна. Початок політичної реабілітації. Стан економіки України наприкінці 50-х – у першій половині 60-х років. Рівень життя населення. Стан продовольчого і товарного забезпечення. Культура і духовне життя в Україні. Причини появи та особливості дисидентського руху в Україні. «Українська робітничо-селянська спілка» Позиція вищого партійного керівництва України при усуненні М.Хрущова від влади. Л.Брежнєв і Україна. Україна у період загострення кризи радянської системи (1965–1985 рр.) Діяльність в Україні П.Шелеста і усунення його з посади першого секретаря ЦК КП України. В.Щербицький. Конституція УРСР 1978 р. Відносини керівництва України з союзним центром. Наростання економічної кризи. Житлове будівництво. Стан медичного обслуговування. Привілейоване становище партійно-державної номенклатури. Наростання кризових явищ в культурі. Опозиційний рух. Репресії проти правозахисників. Утворення Української Гельсінської спілки (УГС). Релігійне дисидентство. Боротьба за легалізацію Української греко-католицької церкви (УГКЦ). Зміни у вищому партійно-державному керівництві після смерті Л.Брежнєва. М.Горбачов і пошуки шляхів виходу з кризи. Спроби оздоровлення суспільно-політичного життя. Перебудова. Невдача спроб реформування СРСР. Політика керівництва України в період перебудови. Погіршення економічної ситуації в Україні в другій половині 80-х років. Чорнобильська катастрофа. Становище в сільському господарстві. «Гласність» і повернення народові правди про минуле України. Мітинги й демонстрації. Нові громадські об'єднання. Політклуби. Створення Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка. Історико-просвітне товариство «Меморіал». Початок формування Народного руху України. Закон Української РСР «Про мови в УРСР». Початок формування багатопартійності в Україні. Розклад компартії України. Виникнення «демократичної платформи» в КПУ. Виникнення нових політичних партій.

Україна в умовах незалежності. Україна на шляху за незалежність. Вибори до Верховної Ради УРСР 1990 р. Декларація про державний суверенітет України від 16 липня 1990 р. Політична конфронтація восени 1990 р. Спроба державного перевороту в СРСР і Україна. Акт проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. Референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Припинення існування Радянського Союзу. Розгортання державотворчих процесів незалежної України. Партійне життя. Економіка України. Стан виробництва. Стан справ у сільському господарстві. Запровадження гривні. Становище у соціальній сфері. Зміни в чисельності та соціальному складі населення. Життєвий рівень населення. Міжнаціональні відносини. Права

національних меншин в Україні. Зовнішня політика незалежної України. Культурне співробітництво. Досягнення українських спортсменів на міжнародних змаганнях. Політичне життя 1994–1999 рр. Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2000–2004 рр. Загострення внутрішньо-політичної ситуації у кінці 2000 р. – на початку 2001 р. Земельний кодекс. Вибори до Верховної Ради України 2002 р. Особливості перебігу президентських виборів 2004 року. «Помаранчева революція». Політична програма В. Ющенко. Парламентські вибори 2006 р. Позачергові парламентські вибори 2007 р. та їх наслідки. Підготовка, проведення та результати президентських виборів 2010 р. Президентство В.Януковича. «Політреформа» в Україні, повернення до президентсько-парламентської республіки. Парламентські вибори 2012 р. Утиски свободи за президентства В.Януковича. Євромайдан. Революція гідності. Втеча Януковича та усунення його з посади. Російська інтервенція та окупація Криму. Війна на Сході України (АТО). Позачергові президентські вибори 2014 р. Позачергові парламентські вибори 2014 р. Нові тенденції в культурному та духовному житті. Релігійне життя та міжконфесійні відносини в Україні. Реалізація в Україні принципу свободи совісті. Особливості культурного розвитку України на сучасному етапі.

Російсько-українська війна: повномасштабне вторгнення. Причини російсько – української війни. Початковий етап повномасштабної війни. Взаємовідносини України і ЄС в нових реаліях. Відносини України зі США. Трансформація політики НАТО щодо України в умовах російсько-української війни. Етапи відсічі повномасштабного вторгнення росії. Людський фактор України в умовах війни: втрати та здобутки. Поточна ситуація на лінії фронту.

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В ШКОЛІ

Методика навчання історії як педагогічна наука. Сучасні підходи до цілей та структури шкільних курсів історії. Поняття та сутність методики навчання історії. Об'єкт і предмет методики як науки. Роль і місце методики у шкільному навчанні історії. Зв'язок методики навчання історії з іншими науками. Методи наукових досліджень у методиці навчання. Сучасні цілі та завдання шкільної історичної освіти в Україні. Порівняльна характеристика лінійного та концентричного підходів до структури шкільної історичної освіти. Характеристика сучасної системи шкільної історичної освіти в Україні.

Зміст шкільної історичної освіти. Основні компоненти змісту історичної освіти. Результати засвоєння змісту освіти (знання, уміння, навички, ставлення, орієнтації). Історичні факти і їх класифікація. Узагальнення і систематизація фактів. Факт-подія, факт-явище, факт-процес. Елементарні, прості й складні факти. Динамічні та відносно статичні факти. Педагогічна типологія історичних фактів – головні та неголовні. Теоретичний матеріал в історичних курсах. Критерії поняття у методиці навчання історії. Зв'язки: причинно-наслідкові, хронологічні та локальні; конкретно-історичні, загальноісторичні та всезагальні. Види історичних уявлень: 1) кількісні 2) локальні (просторові); 3) хронологічні (часові); 4) образні; 5) логічні. Процес формування історичних уявлень. Індуктивний і дедуктивний способи пізнання історії. Етапи формування конкретно-історичних понять. Факти і теорія в курсах основної школи. Проблема аналізу й узагальнення фактів.

Пізнавальні вміння як компонент змісту шкільної історичної освіти. Пізнавальні вміння в методиці навчання історії. Проблема формування прийомів навчальної діяльності учнів. Прийом навчальної роботи. Уміння учня. Навички. Роль пізнавальних умінь у сучасному процесі навчання. Класифікація пізнавальних умінь за змістом: загальнонавчальні і спеціальні, предметні. Класифікації за вимогами до рівня підготовки випускників основної і повної середньої школи: 1) хронологічні; 2) просторові

(картографічні вміння); 3) інформаційні (уміння працювати з джерелами); 4) мовленнєві (усно та письмово описувати історичні події і явища); 5) логічні (аналізувати, пояснювати історичні факти); 6) аксіологічні (формулювати версії та оцінки історичного руху і розвитку). Прийоми емпіричного вивчення історичних фактів (картинний і аналітичний опис, образне і сюжетне оповідання, педагогічне малювання, макетування і т. д.). Прийоми вивчення теоретичного матеріалу (пояснення, міркування, узагальнююча характеристика і т. д.). Методика формування пізнавальних умінь у навчанні історії. Перетворюючий і творчий рівень.

Психолого-педагогічна характеристика пізнавальних можливостей учнів у навчанні. Проблема дослідження і розвитку пізнавальних можливостей учнів. Пізнавальні процеси у навчанні. Сприйняття. Специфіка педагогічних вимог до організації сприйняття школярами навчального матеріалу. Аналітичний тип сприйняття. Синтетичного типу сприйняття. Емоційному типі сприйняття. Уява: репродуктивна (відтворююча), творча і фантастична. Пам'ять: короткочасну оперативну і довгострокову. Види пам'яті. Мислення і його види. Способи мислення: критичний і творчий. Прийоми мислення. Пізнавальні можливості учнів у навчанні історії. Пізнавальний мотив. Формування стійкого інтересу до предмета. Проблема диференційованого підходу до учнів у навчанні історії. Пізнавальний інтерес. Пізнавальні здібності. Діагностика пізнавальних здібностей і можливостей.

Діагностика пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії. Способи вивчення пізнавального інтересу учнів до історії. Діагностики пізнавальних здібностей своїх учнів. Етапи обробки результатів анкети. Визначення рівня розвитку пізнавальних здібностей школярів до вивчення історії. Діагностуючий диктант, його аналіз. Нові підходи до діагностики навченості учнів. Пізнавальні завдання як засіб діагностики і розвитку пізнавальних можливостей учнів у навчанні історії.

Поняття про методи, прийоми і засоби навчання історії. Проблема класифікації методів навчання та їх визначення (дефініції). Поняття «класифікація». Історичне коріння класифікації сучасних методів навчання. Провідні поняття, пов'язані з процесом навчання історії. Становлення підходів до визначення понять «методи», «прийоми», «способи» навчання, різні підстави їх систематизації. Пасивні, активні та інтерактивні методи навчання. Сучасні уявлення дидактів про зміст поняття «метод навчання». Методи пов'язані з виконанням творчих завдань: частково-пошуковий чи евристичний, проблемний і дослідницький. Сутність інтерактивних методів. Прийоми навчання історії. Прийоми розумової діяльності (внутрішня сторона) та прийоми навчальної роботи (зовнішня сторона) учнів. Структура методу навчання історії. Прийоми навчальної роботи. Прийоми вивчення історичних фактів на емпіричному рівні. Засвоєння історичних фактів на емпіричному рівні. Класифікаціями прийомів пов'язана із засвоєнням головних фактів: оповідання, сюжетне оповідання, опису, картинний опис, образна характеристика. Складні прийоми творчої реконструкції образу головного історичного факту: персоніфікація, драматизація, стилізація, інтерв'ю. Вивчення неголовних фактів – коротке повідомлення. Прийоми вивчення історичного матеріалу на теоретичному рівні. Пояснення. Доведення та міркування. Узагальнююча характеристика. Види планів: смисловий, стереотипний, тезовий. Таблиці, діаграми, графіки.

Шкільний підручник як найважливіший засіб навчання. Актуальні проблеми шкільного підручника з історії. Підручник як нормативний документ. Повний перегляд і створення курсу вітчизняної історії України. Зміни підходів до розгляду людської особистості. Моноконцептуальні та поліконцептуальні історичні навчальні книги. Особливості висвітлення вітчизняної історії ХХ ст. Основні підручники, що використовуються в школі. Вдосконалення апарату підручника. Основні характеристики підручника. Аналіз сучасного підручника. Вимоги до підручника. Робочі зошити – вид друкованих роздаткових навчальних посібників. Використання методичних можливостей підручника на уроці історії. Структура підручника. Інформаційний (навчальний)

текст підручника з історії. Додатковий та пояснювальний тексти. Позатекстові компоненти. Методичний апарат. Система питань і завдань, навчальних таблиць, інструктивних матеріалів. Місце і роль завдань для тематичного оцінювання. «Апарат орієнтування».

Наочність у навчанні історії. Навчання за допомогою різних типів навчальних текстів. Поняття наочного навчання. Сприйняття предметів чи за допомогою зображень (наочності) у процесі навчання. Наочність як один із принципів навчання. Класифікація наочності. Методика використання наочних засобів і посібників. Методика роботи з речовими пам'ятками. Методика роботи з умовно-графічною наочністю. Застосування опорних схем та сигналів у навчанні історії. Опорний конспект. Основні «робочі» терміни: опора, сигнал, опорний сигнал, знак, символ, піктограма, піктографічний лист, ідеограма. Типи конспектів. Використання схем на уроках історії. Класифікація навчальних текстів. Методика роботи з історичним документом. Наукові методи оцінки джерел. Класифікація документів, застосовуваних у навчанні історії. Робота вчителя і учнів з історичним документом. Етапи навчання роботі з документом. Художня література у навчанні історії. Історична белетристика. Прийоми використання вчителем книжки на уроках. Підготовка тексту художнього твору до відтворення на уроці. Використання науково-популярної та довідкової літератури.

Історичний текст як джерело навчання історії. Типологія навчальних текстів Місце та роль історичних текстів у навчанні історії. Класифікація навчальних текстів. Методика роботи з документами на уроках історії: первинні і вторинні джерела, типологія джерел, класифікація документів. Прийоми та етапи роботи з документами. Використання творів художньої та науково-популярної літератури в процесі навчання історії. Прийоми ознайомлення з художньою та науково-популярною літературою у процесі вивчення історичного матеріалу. Проблема інтерпретації текстів на уроках історії. Підручник як основний тип навчального тексту. Функції підручника. Прийоми роботи з текстом підручника історії.

Технічні засоби навчання. Інтернет на уроках історії. Технічні засоби навчання (ТЗН), Аудіовізуальні засоби навчання історії. Застосування ТЗН. Діафільми і діапозитиви. Кодоскоп. Звукові посібники. Радіопостановки, радіокомпозиції на історичні теми й спеціальні навчальні радіопередачі. Навчальне кіно і телебачення. Активність пізнавальної діяльності учнів на уроках з використанням кіно і телебачення. Формування умінь бачити наочно-образну сторону фільмів, телепередач і одночасно осмислювати їхній зміст. Види історичних передач на телебаченні. Використання комп'ютера як засобу навчання та відповідних технологій. Поширення і застосування інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у навчанні історії. Класифікація комп'ютерних програм з історії. Робота з освітніми електронними ресурсами (ОЕР) на уроках історії в основній школі. Рівні користувача комп'ютером. Мультимедійний проектор. Педагогічні сайти та форуми вчителів. Методика роботи з Інтернет-ресурсами.

Урок як основна форма навчання історії. Поняття форми навчання. Класифікація і становлення форм навчання. Класно-урочна форми навчання. Я.А. Коменський. Урок. Варіанти класно-урочної форми: белл-ланкастерська система взаємного навчання, батавська, мангеймська, лабораторна система навчання (Дальтон-план). Типи і форми уроків. Сучасна дидактична класифікація уроків: уроки засвоєння нового навчального матеріалу; уроки формування і вдосконалення умінь та навичок; уроки закріплення та застосування знань, умінь та навичок; уроки узагальнення та систематизації знань; уроки контролю і корекції знань, вмінь та навичок; комбіновані уроки. Характеристика основних типів уроку. Структурні компоненти уроку: організаційний момент, актуалізація опорних знань, умінь та уявлень учнів або підготовка школярів до сприйняття нової теми, мотивація навчальної діяльності, оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів, вивчення нового матеріалу, осмислення нових знань і систематизація й узагальнення нових знань і умінь на перетворюючому і творчому рівнях підведення підсумків, інструктаж з домашнього завдання, перевірка знань і умінь.

Підготовка вчителя до уроку. Проектування уроку. Загальна характеристика основних етапів підготовки вчителя до уроку. Особливості структури та методики складання календарно-тематичного плану з історії. Структура та методика складання плану-конспекту уроку. Етапи підготовки вчителя до уроку. Тематичне планування. Структурно-методичний аналіз змісту навчального історичного матеріалу уроку. Організація роботи на основних етапах уроку: Хід уроку (основні елементи структури уроку), зміст і прийоми викладання вчителя, зміст і прийоми навчальної роботи учнів. Відповідність підготовки вчителя до уроку. Методика проведення різних типів та елементів структури уроку. Методика проведення різних типів та елементів структури уроку. Типи і форми уроків історії: «уявні екскурсії», уроки-вернісажі, уроки-літературні салони, уроки-спектаклі, уроки-аукціони, «модульні уроки».

Форми організації навчального процесу. Лекція у навчанні історії. Шкільна лекція методика її проведення. Мета лекції, план. Оглядові та тематичні лекції. Відповідність прийомів викладання і навчальної роботи під час лекції. Форми учнівських записів під час лекції (тези, конспект). Підготовка та проведення лекції. План лекції, пізнавальне (проблемне) завдання, коротке узагальнення і логічний перехід до наступного питання, узагальнюючий висновок, практикум чи робота для перевірки. Лекції із застосуванням інтерактивних методів. Семінар. Основні завдання семінару як форми організації навчання в основній школі. Дидактичні види семінарів: тематичні, узагальнюючі, узагальнюючі і систематизуючі знання. Методика проведення семінарів. Наочне і технічне оформлення семінару. Семінар-змагання, семінар-дискусія. Лабораторне заняття. Структура лабораторного заняття за підручником. Проведення лабораторного заняття за підручником. Лабораторні заняття за документами. Практичне заняття. Практикуми з розвитку пізнавальних умінь. Практикуми з розв'язання пізнавальних задач, практикуми з перевірки результатів творчо-пошукової діяльності. Поняття «гра». Дидактична гра. Методика проведення ігор. Ігри-змагання, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні ігри, ігри-драматизації. Дидактична класифікація ігор: актуалізуючі, формуючі, узагальнюючі, контрольні-корекційні. Застосування ігрових форм у навчальній діяльності учнів. Класифікація ігор: рольові ігри, театралізовані вистави, проблемно-дискусійні.

Інтерактивне навчання історії. Суть інтерактивного навчання і традиційні підходи. Основні моделі навчання. Пасивна модель навчання. Активна модель навчання. Інтерактивна модель навчання. Елементи інтерактивного навчання в працях В. Сухомлинського, творчості вчителів-новаторів 70-80-х рр., теорії розвивального навчання. Порівняльна характеристика моделей навчання. Плюси і мінуси такого інтерактивного методу навчання як робота в парах. Правила застосування окремих інтерактивних технологій. Схема навчання: учень – технологія – вчитель. Технологія навчання. Педагогічна технологія. Основні критерії технологічності: системність, керованість, ефективність, відтворюваність. Класифікація інтерактивних методів навчання історії за характером взаємодії вчителя і учнів. Груповий, колективний, колективно-груповий методи. Інтерактивні методи. Навчальні цілі учнів. Механізми співробітництва в учнів. Кооперативне навчання в групах і парах. Основні ознаки групового методу. Різні варіанти організації роботи груп – «Діалог», «Спільний проект», «Пошук інформації», «Коло ідей», «Обговорення проблеми в загальному колі», «Мікрофон», «Мозковий штурм», «Займи позицію», «Дискусія», «Дебати». Вимоги до структури уроку, її основні елементи: мотивація, оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів, надання необхідної інформації, інтерактивні вправи - центральна частина заняття, підсумки оцінювання результатів уроку.

Іноваційні процеси у викладанні шкільного курсу історії. Наукові основи інновацій в освіті. Навченість учнів: поняття, рівні, методика діагностики. Компетентність як педагогічне явище. Поняття та сутність компетентності. Класифікація ключових компетентностей учнів. Учнівські компетенції з історії. Педагогічний сторітеліенг. Теоретичні засади інноваційного навчання історії. Характеристика сучасних технологій навчання історії. Технології повного засвоєння навчального

матеріалу. Технології розвивального навчання. Впровадження нових педагогічних моделей навчання історії.

Способи перевірки та оцінювання результатів навчання історії. Проблема перевірки та оцінювання результатів навчання. Систематична перевірка та її застосування на практиці. Первинна (поточна), відстрочена і підсумкова перевірка. Форми перевірки – фронтальне опитування. Періодичний контроль (перевірка і оцінювання) і його спрямування на визначення й оцінювання сформованості знань. Тематичний контроль. Функції перевірки та оцінювання (контролю) результатів навчання історії: діагностична, прогностична, коригуюча, навчальна, розвивальна, виховна, стимулююче-мотиваційна. Принципи здійснення контролю (перевірки й оцінювання) на уроках історії в основній школі. Сучасні підходи до оцінювання рівня навчальних досягнень школярів на уроках історії. Знанієвий, діяльнісний та компетентніший підходи до визначення рівнів навчальних досягнень школярів. Технологія діагностування навченості учнів з гуманітарних дисциплін. Основні об'єкти оцінювання навчальних досягнень учнів. Шкала вимог до учнівських умінь.

Професійний портрет вчителя історії. Учитель історії: права та обов'язки. Педагогічна спрямованість вчителя історії: поняття, структура, типи. професіограма, професійна компетентність та професійний портрет вчителя історії. Індивідуальний стиль діяльності педагога. Особливості педагогічної діяльності вчителя історії; її зміст і структура. Викладання історії як творча діяльність спільна вчителя та учня. Сутність педагогічної творчості. Етапи професійного вдосконалення вчителя історії. Основні напрямки самоосвіти вчителя історії.

Методична робота в школі. Методична робота в школі: поняття, напрямки, форми організації. Методоб'єднання істориків: завдання, зміст і напрямки роботи в школі. Підвищення кваліфікації та атестація педагогічних працівників. Система роботи з молодими вчителями. Методичні напрацювання вчителів історії України, методична періодика.

Кабінет історії в школі. Загальна характеристика навчального кабінету в школі. Матеріально-технічне та навчально-методичне забезпечення навчальних кабінетів. кабінет історії: загальна характеристика та особливості оснащення.

Виховна робота з історії в школі. Виховні цілі і завдання предмету «Історія». Тиждень історії в школі. Сценарій виховного заходу з історії: структура, вимоги до нього.

Рекомендована література

1. Акунін О.С. Нова історія країн Західної Європи та Північної Америки (1492–1918 рр.): хронологія подій :навч. посіб. Мико-лаїв: ТОВ «Фірма "Іліон"», 2013.
2. Балух В.О., Макар Ю.І. Історія Стародавньої Греції: Курс лекцій. Чернівці, 2001.
3. Балух В.О., Коцур В.П. Історія Стародавнього Риму: Курс лекцій. Чернівці, 2005.
4. Балух В.О. Візантиністика: Курс лекцій. Чернівці, 2006.
5. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці, 2007. Т. 1. Стародавня Греція.
6. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці, 2008. Т. 2. Стародавній Рим.
7. Балух В.О. Історія античної цивілізації: У 3-х т. Чернівці, 2008. Т. 3. Практикум.
8. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків. У 2-х т. Чернівці, 2010. Том 1. Раннє Середньовіччя.
9. Балух В.О., Коцур В.П. Історія середніх віків. У 2-х т. Чернівці, 2010. Том 2. Високе і пізнє Середньовіччя.
10. Балух В.О., Балух О.В., Коцур В.П. Практикум з історії Середніх віків: навчальний посібник. Чернівці, 2011.
11. Балух В., Коцур В. Ранньомодерна Європа. Чернівці: Наші книги, 2016. 704 с.
12. Баран З.А., Кипаренко Г.М., Мовчан С.П., Швагуляк М.М. Новітня історія країн Західної Європи та Північної Америки. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів. Львів: Афіша, 2005.
13. Блок М. Феодальне суспільство / Пер. з фр. Київ, 2002.
14. Брокгауз. Історія Німеччини у світлинах. К., 2010.
15. Власто А.П. Запровадження християнства у слов'ян: Вступ до середньовічної історії слов'янства. К., 2004.
16. Войтович Л.В., Домановський А.М., Козак Н.Б., Лильо І.М., Мельник М.М., Сорочан С.Б., Файда О.В. Історія Візантії. Вступ до візантиністики / За ред. С.Б.Сорочана і Л.В.Войтовича. Львів, 2011.
17. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки 1918-1945 рр. - К. - Подільський, 1997.
18. Газін В.П., Копилов С.А. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2002 роки). Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: Либідь, 2004.
19. Головченко В.І., Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Колоніальний Схід (кінець ХІХ ст. – друга половина ХХ ст.). Київ, 2010.
20. Горбань Ю.А. Історія сучасного світу. Соціально-політична історія ХV – початку ХХІ століть. Київ: Знання, 2012.
21. Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М., Кривошея І.І., Салата О.О. Історія середніх віків. Практикум. Частина 1. К.: КНТ, 2019. Гордієнко В.В., Гордієнко Г.М., Кривошея І.І., Салата О.О. Історія середніх віків. Практикум. Частина 2. К.: КНТ, 2022.
22. Дворнік Ф. Слов'яни в Європейській цивілізації/ Пер. з англ. К.: Дух і Літера, 2000.
23. Дейвіс Н. Європа. Історія / Пер. з англ. – Київ, 2000.
24. Дейвіс Н. Боже ігрище: історія Польщі / Пер. з англ.П.Таращук. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2008.
25. Дубінський В.А. Методика викладання історії в школі. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2019.
26. Дюбі Ж. Доба соборів. Мистецтво та суспільство 980-1420 років / Пер. з фр. – Київ, 2003.
27. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.). Курс лекцій: Навч. посібник / За ред.В.І.Ярового. К., 2001.
28. Історія західноєвропейського Середньовіччя. Хрестоматія / Упорядник М.О.Рудь. К., 2005.
29. Історія європейської цивілізації. Близький Схід / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2016.
30. Історія європейської цивілізації. Рим / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2017.
31. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Варвари. Християни. Мусульмани / За ред.

- Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
32. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Собори. Лицарі. Міста / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
  33. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Замки. Торговці. Поети / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2018.
  34. Історія європейської цивілізації. Греція / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2019.
  35. Історія європейської цивілізації. Середньовіччя. Експедиції. Торгівля. Утопії / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2020.
  36. Історія європейської цивілізації. Епоха Відродження. Історія. Філософія. Наука і техніка / За ред. Умберто Еко. Харків: Фоліо, 2020.
  37. Історія країн Західної Європи та Північної Америки Нового часу (кінець XV – початок XIX ст.): навч. посіб. / за наук. ред. З. А. Баран; З. А. Баран, С. П. Качараба, Р. Б. Сіромський, Б. П. Чума. Київ: Знання, 2015.
  38. Історія країн Західної Європи та Північної Америки нового часу (XIX –початок XX століть): навч. посібник / за ред. Б.В. Сипко. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020.
  39. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За редакцією Леоніда Зашкільняка. Львів, 2001.
  40. Концепт «Європа»: Навчальний посібник / Ващенко А.В., Гаврилов В.М., Дятлов В.О., Казимір В.А., Кеда М.К., Коваленко О.О., Соломенна Т.В. Чернігів: Десна Поліграф, 2018.
  41. Крижановська О.О., Крижановський О.П. Історія Середніх віків: Вступ до історії західноєвропейського Середньовіччя. Курс лекцій. Київ, 2004.
  42. Крижанівський О. П. Історія Стародавнього Сходу. Підручник. Київ, 2002.
  43. Курилів В. Методика викладання історії. Курс підвищення кваліфікації вчителів: Навчальний посібник. Харків-Торонто, 2008.
  44. Ліхтей І. Історія середніх віків: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. спец. «Історія». Київ: Київ. ун-т ім.Б.Грінченка, 2018. Т.2.
  45. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Посібник учителя. Харків, 2006.
  46. Левітас Ф.Л., Салата О.О. Методика викладання історії. Практикум вчителя. Харків, 2007.
  47. Мак-Ніл Вільям. Піднесення Заходу. Історія людської спільноти. Пер. з англ. 2-ге вид., випр. Київ: Ніка-Центр, 2011. 960 с. (Серія «VIAE HUMANAЕ»; Вип. 2).
  48. Medium aevum. Середні віки / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. Львів, 2010.
  49. Нова історія країн Західної Європи й Північної Америки. XVII –60-ті рр. XIX століття: підручник / Б.М. Гончар, О.П. Машевський, Н.С. Папенко та ін.; за ред. Б.М. Гончара. Київ: Видавничо-поліграфічний центр Київський університет», 2013.
  50. Новітня історія країн Європи та Америки (1945-2013): навч. посіб. для студентів ВНЗ / О. П. Іваницька; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. К.: Слово, 2014.
  51. Острогорський Г. Історія Візантії / Пер. з нім. А.Онишка. Львів, 2002.
  52. Орлова Т.В. Сучасна політична історія країн світу. 2-е вид., доп. і переробл. Київ, Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2017.
  53. Пометун О., Фрейман Г. Методика навчання історії в школі: Навчальний посібник. Київ, 2006.
  54. Рубель В.А. Історія середньовічного Сходу. Курс лекцій. К., 1997.
  55. Рубель В.А. Історія Середньовічного Сходу.Підручник. К., 2002.
  56. Рубель В.А. Нова історія Азії та Африки. Постсередньовічний Схід (XVIII – д.п. XIX ст.). Київ, 2007.
  57. Світова історія: XX – XXI століття. Енциклопедичний словник / За редакцією Ігора Підкови та Романа Шуста. Видання третє. Львів: Літопис, 2020.
  58. Станко В.Н., Гладких М.І., Сегеда С.П. Історія первісного суспільства. К., 1999.
  59. Історична наука в термінах і поняттях: довідник, [В.Ф. Колесник та ін.; за заг. ред. Т.В. Орлової], Вишгород: ПП Сергійчук М.І., 2014.

60. Федака С. Історія України. Серія 1. Долітописна історія. Т.1. Кам'яний вік. Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
61. Федака С. Історія України. Серія 1. Долітописна історія. Т.2. Мідно бронзовий і початок залізного віку. Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
62. Федака С. Історія України. Серія 1. Долітописна історія. Т.3. Скіфо-антична доба. Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
63. Федака С. Історія України. Серія 1. Долітописна історія. Т.4. Велике переселення народів. Ужгород: ТИМРАНИ, 2020.
64. Федака С. Історія України. Серія 2. Літописна історія. Т.5. Київська Русь і Великий Степ. Ужгород: ТИМРАНИ, 2021.
65. Федака С. Історія України. Серія 2. Літописна історія. Т.6. Руські князівства, Решт-і-Кипчак і прилеглі землі. Ужгород: ТИМРАНИ, 2021.
66. Федака С. Хроніка Закарпаття у незалежній Україні (24 серпня 2016 – 24 серпня 2021). Ужгород: Ліра, 2021.
67. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938 – 1939). Ужгород, 2021.
68. Федака С. Українські землі у середні віки. Ужгород: Тимрані, 2019.
69. Федака С. Історія України. Т. 8. Козацько-щляхетська доба. 1492 – 1648. Ужгород, 2022.
70. Федака С. Історія України. Т. 9. Гетьманська доба. - Ужгород, 2022.
71. Федака С. Історія України. Т. 10. Імперська доба. - Ужгород, 2022..
72. Вегеш М., Федака С. Державотворчі процеси у Карпатській Україні (1938 – 1939). Хронологія подій. Бібліографія. Видання друге, доповнене і виправлене. Ужгород, 2022.
73. Федака С. Історія України. Т. 11 Перша світова війна та українські визвольні змагання. 1914 – 1923. Ужгород: ТИМРАНИ, 2023.
74. Федака С. Історія України. Т. 12. Міжвоєнна доба. 1923 – 1938. Ужгород: ТИМРАНИ, 2023.
75. Федака С. Історія України. Т. 13. Друга світова війна: передумови, хід подій, відлуння. 1938 – 1954. Ужгород: ТИМРАНИ, 2023.

Інформаційні ресурси:

- Анексія Криму: як це було. URL: <http://www.slovoidilo.ua/2017/03/18/infografika/bezpeka/aneksiya-krymu-yak-ce-bulo>.
- Василевс. Українська візантиністика: <https://byzantina.wordpress.com/>
- Велика українська енциклопедія. URL: <https://vue.gov.ua>.
- Електронна бібліотека інституту історії України Національної академії наук України. URL: <http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe>
- Електронні версії підручників. URL: <https://lib.imzo.gov.ua/yelektronn-vers-pdruchnikv/>
- ЕІУ – Енциклопедія історії України. Електронна бібліотека. URL: <http://resource.history.org.ua> > cgi-bin > eiu > history.
- Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua>.
- Львівський історичний клуб: <https://lvivmedievalclub.wordpress.com/>.
- Медієвіст. Українська латиномовна література: <https://www.medievist.org.ua/>.
- Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського: електронні фахові видання. URL: www.nbuv.gov.ua
- Національна парламентська бібліотека України URL: <http://www.nplu.org/>
- Освіта-UA (освітній портал). URL: <http://osvita-ua.net/>
- Офіційний сайт ЦРУ США (статистичні дані, історія і карти по усіх країнах і територіях світу). URL: <http://www.cia.gov>.
- 100 років української історії за 100 хвилин. Вільний відеолекторій WiseCow. Читає Георгій Касьянов. 23 березня 2018 р. URL: <https://wisecow.com.ua/history/100-years-of-history/>
- Читиво: <https://chtyvo.org.ua/genre/istorychna/books/>.